MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

AKVILĖ BIELIAUSKAITĖ
Teisės fakulteto
Migistrantūros dieninių studijų II kurso
Civilinės teisės specializacijos
CVTmd8-01 grupės studentė

NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO SUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas- Doc. dr. Solveiga Cirtautienė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS 3
1. SUTARTINIŲ SANTYKIŲ IR NETURTINĖS ŽALOS SANTYKIS.....8
1.1. Neturtinės žalos samprata ir pagrindiniai požymiai.....8
1.2. Sutartinių santykių ir neturtinės žalos atlyginimo sąveika.....11
1.2.1. Neturtinės žalos atlyginimas ir sutarčių teisės principai.....11
1.2.2. Sutarties samprata ir neturtinės žalos atlyginimas.....14
1.2.3. Sutarties objektas, dalykas ir neturtinės žalos atlyginimas.....17
1.2.4. Neturtinės žalos atlyginimas kaip sutartinė atsakomybė.....18
2. NETURTINĖS ŽALOS, KYLANČIOS IŠ SUTARTINIŲ SANTYKIŲ, ATLYGINIMAS.....23
2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose išimtinumas, jo priežastys.....23
2.2. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas.....29
2.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose.....29
2.2.2. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo skirtingų užsienio šalių praktikoje apžvalga.....34
2.2.3. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas Lietuvoje.....49
IŠVADOS.....63
PASIŪLYMAI.....66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....67
SANTRAUKA.....74
SUMMARY.....74

ĮVADAS

Temos aktualumas

Kasdien yra sudaroma daugybė sutarčių, kurių neįvykdymas, netinkamas vykdymas gali lemti emocinių kančių, nusivylimo bei kitų neigiamų išgyvenimų, t.y. neturtinės žalos atsiradimą. Tačiau apskritai, neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas sutartiniuose santykiuose yra naujas dalykas Lietuvoje, kadangi neturtinės žalos atlyginimas tradiciškai siejamas tik su deliktu, o eksplicitinis jos reglamentavimas Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse sąlygoja ypač siaurą neturtinės žalos atlyginimo taikymo pobūdį sutartiniuose santykiuose.

1964 m. Civiliniame kodekse[1] neturtinės žalos (įvardinta kaip moralinė) atlyginimas buvo galimas tik delikto atveju bei galėtų būti vertinamas kaip atliekantis baudinę funkciją, o ne kaip kompensacinis civilinių teisių gynimo būdas.[2] Tik 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau – LR CK arba Civilinis kodeksas) šiek tiek išplėstas neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas, įtraukiant galimybę gauti neturtinės žalos atlyginimą už sutartinių santykių pažeidimą. Tačiau ir šis reguliavimas nėra pakankamas, siekiant apsaugoti sutartinių santykių subjektus. Kaip jau minėta, naujojo civilinio kodekso 6.250 str. 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais. Pačiame civiliniame kodekse yra vos keletas straipsnių, kuriuose tiesiogiai numatyta teisė į neturtinės žalos atlyginimą pažeidus sutartinius santykius.

Pažymėtina, kad toks siauras neturtinės žalos atlyginimo, kylančio iš sutarties pažeidimo, reguliavimas iš dalies prasilenkia su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kuri numato, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas[3] bei kad Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam buvo padaryta žala visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti[4]. Taigi darytina išvada, kad Konstitucija nenumato, kad įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama. Tuo tarpu dėl įstatymų leidėjo pasirinktos pagal teisinę hierarchiją žemesnės pakopos teisės normų formuluotės ir jų taikymo praktikoje galimybės yra susiaurinamos.

---

[1] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138; 1966, Nr. 9-65, Nr. 33-237 <…>; 2000, Nr. 54-1556.
[2] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.49.
[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 "Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo" 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui".
[4] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 7 dalies atitikties atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai".

Svarbu paminėti, kad neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose, lyginant su neturtinės žalos, kylančios iš delikto, atlyginimu pasižymi tam tikromis ypatybėmis, kurios bus nagrinėjamos šiame darbe, siekiant išskirti tam tikrus kriterijus, kuriais būtų vadovaujamasi atlyginant neturtinę žalą, kylančią iš sutarties pažeidimo bei užkirsti kelią vienareikšmiškam nuostatos, kad neturtinės žalos atlyginimas galimas tik eksplicitiškai numatytais atvejais, taikymui.

Mokslinė problema – neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo ir praktinio taikymo tyrimų stoka.

Problemos ištyrimo lygis ir mokslinis naujumas

Naujasis LR CK taikomas civiliniams teisiniams santykiams vos daugiau kaip 7 metus, bet jau išryškėjo daugelis probleminių aspektų, susijusių su neturtinės žalos atlyginimo sutartinių pareigų pažeidimo atveju, jos identifikavimu. Literatūros, analizuojančios iškirtinai šias problemas, praktiškai nėra. Lietuvos autoriai savo darbuose paliečia tik kai kuriuos atskirus nagrinėjamos temos aspektus, bet nėra kompleksinės neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose analizės. S.Cirtautienė[5], analizuodama neturtinės žalos atlyginimą kaip civilinių teisių gynimo būdą, glaustai aptarė ir neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose esminius aspektus bei užsienio ir Lietuvos praktiką šiuo klausimu. A.Rudzinskas savo straipsnyje analizavo neturtinės žalos atlyginimo klausimus naujajame civiliniame kodekse[6]. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose galimybės taip pat yra glaustai aptariamos V.Mikelėno monografijoje[7]. Atsižvelgiant į negausius aukščiau paminėtus neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose mokslinius tyrimus Lietuvoje, svarbu išanalizuoti užsienio valstybių doktriną šioje srityje. Galime išskirti šiuos autorius: H.McGregor, H.W.V.Rogers, H.G. Beale, H.Kötz, S.K.O'Byrne, R.Cohen, S.Nossal, N.Enonchong ir kiti.

Atsižvelgiant į tai, kad doktrinoje nepakankamai aptariama šio instituto problematika, o minėti autoriai didžiąją dalį dėmesio skiria neturtinei žalai kaip deliktinės civilinės atsakomybės elementui, darbo tema aktuali teoriniu ir praktiniu požiūriu. Darbo teorinė reikšmė pasižymi tuo, kad darbe yra analizuojami ir kritikuojami privalomojo bei rekomendacinio pobūdžio teisės aktai, reglamentuojantys neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose atlyginimą kaip sutartinę atsakomybę. Taip pat apibendrinama neturtinės žalos atlyginimo kaip sutartinės atsakomybės taikymo praktika, sutartinių santykių, iš kurių kyla atlygintina neturtinė žala, ypatumai. Pasirinktos temos aktualumas yra neabejotinas dar ir todėl, kad šia tema Lietuvoje nuodugnių mokslinių tyrimų nebuvo atlikta,

[5] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
[6] A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
[7] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.

todėl tema svarbi teisės mokslo vystymosi tikslu. Praktinė šio darbo reikšmė pasižymi tuo, kad darbe, remiantis teisės aktų, teismų praktikos ir teisės doktrinos analize ir kritika, stengiamasi pateikti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo problemų sprendimo pasiūlymus. Pažymėtina, kad nepakankamas šios temos ištyrimas yra sąlygotas neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose instituto naujumo bei jo taikymo praktikoje siaurumo. Šis darbas nepretenduoja į visapusišką bei kompleksišką neturtinės žalos instituto analizę, todėl neturtinės žalos atlyginimą nagrinėsime kaip iš sutartinių teisinių santykių pažeidimo kylančią žalos rūšį bei analizuosime jos ypatybes šiuo aspektu. Atsižvelgiant į tai, kad didžioji literatūros, panaudotos šio magistrinio darbo rengimui, dalis yra užsienio kalba, siekdami užtikrinti kuo įmanoma tikslesnį prasmės atskleidimą, kai kurias definicijas naudosime ir originalo kalba.

Šio magistro baigiamojo darbo ***tyrimo objektas*** – neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose.

Tyrimo dalykas – neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ypatumai Lietuvos Respublikos bei užsienio teisės aktuose, teisės doktrinoje bei Lietuvos ir užsienio teismų praktikoje.

Hipotezė – neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose leistinumą sąlygoja specifinis sutartinių santykių subjektas, dalykas ir objektas.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Atsižvelgiant į magistrinio darbo tyrimo objektą bei dalyką, darbo tikslas – išanalizuoti galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose, teisės doktriną, atskleisti šiems santykiams būdingus ypatumus, teorines bei praktines problemas ir pateikti šių problemų sprendimo būdus.

Siekiant nurodyto tikslo, darbe keliami šie uždaviniai:

1. atskleisti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose instituto esmę, reikšmę, išanalizuoti jo pagrindinius požymius;
2. išnagrinėti sutartinių santykių ir neturtinės žalos atlyginimo sąveiką;
3. susisteminti ir išanalizuoti mokslinę literatūrą, Lietuvos ir užsienio teismų praktiką, Lietuvos Respublikos bei užsienio norminius teisės aktus, aptariančius neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose nuostatas bei jos išimtinumo priežastis;
4. įvertinti neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose reglamentuojančių teisės normų veiksmingumą, atskleisti teisinio reglamentavimo netikslumus, problemas bei pateikti pasiūlymus šioms problemoms spręsti.

Mokslinio tyrimo metodai

Siekiant užsibrėžto tikslo bei įgyvendinti iškeltus uždavinius, tyrimo metu buvo kompleksiškai naudojami teoriniai bei empiriniai mokslinio tyrimo metodai.

- Pagrindinis tyrimo metu taikytas empirinis tyrimo metodas yra ***teisinių dokumentų analizės*** metodas, kurio pagalba atskleisti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ypatumai, ištirti kai kurie Lietuvos Respublikos, užsienio valstybių bei tarptautiniai teisės aktai ir dokumentai, susiję su nagrinėjama tema.
- Kitas iš taikytų teorinių metodų yra ***lyginimo metodas***. Siekdama atskleisti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo specifiką, autorė lygino šiems sutartiniams santykiams taikomas normas su pasirinktų užsienio šalių neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose instituto modeliais.
- ***Lingvistinis metodas*** leido tirti teisės normų turinį pagal jas įtvirtinančių teisės aktų tekstus, analizuojant nuostatas pagal gramatikos, sintaksės ir kitas kalbos taisykles.
- ***Sisteminės analizės tyrimo metodas*** buvo naudojamas tiriant atskirus neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose atlyginimo ypatumus, jų tarpusavio ryšį bei šio instituto vietą civilinės teisės sistemoje. Neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose reglamentuojančios teisės normos buvo analizuojamos atsižvelgiant į šių normų ryšius su kitomis CK tiek specialiosios, tiek ir bendrosios dalies normomis. Šiuo metodu remtasi siekiant atskleisti santykį tarp sutartinių santykių, iš kurių pažeidimo galimas neturtinės žalos atlyginimas ir kitų sutartinių santykių rūšių.
- ***Loginis metodas*** padėjo autorei išnagrinėti iškeltas problemas ir pateikti problemų sprendimo variantus.
- ***Apibendrinimo metodas*** pasitelktas apibendrinti aptariamai medžiagai ir išvadoms formuluoti.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados ir pasiūlymai. Dėstomąją darbo dalį sudaro du skyriai. Pirmajame skyriuje yra nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose bei sutartinių santykių sąveika, atskleidžiamas neturtinės žalos ir sutarčių teisės principų, sutarties sampratos, sutarties objekto ir dalyko santykis, neturtinė žala analizuojama kaip sutartinė atsakomybė. Antrajame skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose

santykiuose reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose, skirtingų užsienio šalių bei Lietuvos teisės normose ir teismų praktikoje. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai, naudotos literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. SUTARTINIŲ SANTYKIŲ IR NETURTINĖS ŽALOS SANTYKIS

1.1. Neturtinės žalos samprata ir pagrindiniai požymiai

Siekiant nustatyti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ypatumus pirmiausia yra svarbu pateikti neturtinės žalos definiciją bei išskirti esminius jos požymius. LR CK 6.250 str. 1 d. numato, kad „neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas *ir kita* (past.- paryškinta aut.), teismo įvertinti pinigais“.[8] Taigi Lietuvos įstatymų leidėjas pateikia nebaigtinę neturtinės žalos sąvoką, taip palikdamas diskrecijos teisę teismui nustatyti ar konkrečiu atveju asmens patirti neigiami jausmai ir išgyvenimai, taip pat kitos negatyvios pasekmės laikytina neturtine žala, už kurią įstatymo numatytais atvejais galima kompensacija. Neturtinė žala yra padaroma vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, tačiau civilinė teisė jas gina turtiniais būdais.[9]

Skirtingose valstybėse ilgainiui susiformavo nevienodos neturtinės žalos definicijos bei sąvokų šiai žalai apibrėžti vartojimas. Pavyzdžiui, 1900 m. Vokietijos civilinio kodekso (vok. *das Bürgerliches Gesetzbuch*) 253 straipsnis nurodo: *nemateriali žala* (past.- paryškinta aut.): piniginė kompensacija už žalą, kuri nėra žala turtui.[10] Belgijoje neturtinė žala teorijoje ir teismų praktikoje apibrėžiama dviem būdais: pozityviuoju ir negatyviuoju. Negatyvioji neturtinės žalos definicija apibūdina neturtinę žalą kaip žalą 1) kilusią iš neturtinio/neekonominio intereso pažeidimo ir 2) kurios dydžio piniginiam apskaičiavimui neegzistuoja jokie tikslūs kriterijai. Tuo tarpu pozityvioji sąvoka, suformuota Belgijos Kasacinio teismo jurisprudencijoje, neturtinę žalą vertina kaip visuomet atlygininą žalą: reikalavimas atlyginti neturtinę žalą yra skirtas sušvelninti asmens skausmą, sielvartą ir liūdesį ar bet kokį kitą nematerialų išgyvenimą ir, ta apimtimi, atlyginti nuostolius. Šiuo atveju sąvokoje vartojama sąvoka *skausmas* yra suprantama kaip akivaizdžiai išreikštos fizinės ar psichologinės kančios. *Sielvartas ir liūdesys* žymi fizinės išraiškos neturinčias, arba kitaip, nematomas asmens kančias, na o *bet kokie kiti nematerialūs išgyvenimai* kyla iš žalą padariusio asmens moraliai blogo elgesio (angl. *moral disappreciation*) nukentėjusiojo atžvilgiu. Vadinasi neturtinė žala negali atsirasti be skausmo, sielvarto ir kitų nematerialių išgyvenimų, o juos patyręs asmuo turi sąmoningai suvokti jų egzistavimą. Taigi Belgijos Kasacinio teismo jurisprudencijoje pateikta pozityvioji neturtinės žalos definicija yra siauresnė, kadangi ne visi

[8] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
[9] LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-371/2003.
[10] Vokietijos civilinis kodeksas (BGB- Bürgeliches Gesetzbuch) // <*http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/*>.

baimės, netikrumo, susierzinimo, nerimo išgyvenimai (kurie galimai patenka į negatyviąją neturtinės žalos sampratą) bus atlyginami, tačiau tai yra įmanoma tik esant tinkamoms sąlygoms.[11] Bendrosios teisės tradicijos valstybėse, kalbant apie iš sutarties pažeidimo kilusius nuostolius, neturtinei žalai apibrėžti, vartojamos kelios sąvokos: psichinė kančia (angl. *mental distress*[12]), moralinė žala (angl. *moral damage*), žala už nefizines kančias ar susierzinimą (angl. *damage for non-physical distress or annoyance*[13]), nematerialiai žala (angl. *non-material damage*)[14], kompensacija už nusivylimą ir nemalonumą (angl. *compensation for dissapointment and vexation*),[15] kurios, be kita ko, apima nusivylimą, pažeminimą, psichines kančias, fizinį nepatogumą ir kitus neigiamus išgyvenimus bei pojūčius, patirtus dėl kitos šalies sutartinės pareigos pažeidimo.[16] Teisės doktrinoje taip pat yra pateikiamas neturtinės žalos skirstymas į pozityvią ir negatyvią. Šiuo atveju pozityvi neturtinė žala apima nesėkmę suteikti pasitenkinimą ar džiaugsmą, buvusį sutarties objektu. Negatyvi neturtinė žala apibūdinama kaip susierzinimas, pyktis, nusivylimas, kančios ar reputacijos praradimas, atsiradę dėl sutarties pažeidimo.[17] Kituose šaltiniuose neturtinė žala apibūdinama kaip žala žmogaus kūnui, emocinės kančios, pažeminimas, baimė ir nerimas, partnerio netektis, laisvės praradimas, kančios, patirtos dėl blogo elgesio su trečiuoju asmeniu ar lavonu ir kt.[18] UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2 (2) straipsnyje reglamentuojama, kad žala, kilusi iš sutarties neįvykdymo gali būti neturtinė, kuri apima fizines kančias (angl. *physical suffering)* arba emocinį susijaudinimą (angl. *emotional distress*)[19]. Europos deliktų teisės principų 10:301 (1) straipsnis numato, kad neturtinė žala yra žala dėl asmens sužalojimo, pažeidus žmogaus orumą, laisvę ar kitas asmenines teises, taip pat kompensacija asmeniui už jo artimo žmogaus patirtus mirtinus ar labai rimtus, tačiau nemirtinus sužalojimus ar sužeidimus.[20] Europos sutarčių teisės principų (angl. *The Principles of European Contract Law*) 9:501(2)(a) straipsnis apskritai nepateikia neturinės žalos sąvokos, tik nurodo, kad tokia žala gali būti atlyginama sutarties neįvykdymo atveju.[21]

---

[11] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by W.V.H. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna; New York: Springer, 2001. P. 29-30.
[12] Applebey G. Contract Law. London: Sweet and Maxwell, 2001. P. 448.
[13] Anson's Law of Contract. Edited by J. Beatson. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 593.
[14] Bar Ch., Drobng U.The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe : a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 104.
[15] Keenan D. Law for business. Glasgow: Bell &Bain Limited, 2006. P. 262.
[16] Bar Ch., Drobng U.The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe : a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 104.
[17] Chen-Wishart M. Contract Law. Oxford ; New York (N.Y.) : Oxford University Press, 2008. P.534.
[18] Frey R.G., Morris C.W. Liability and Responsibility. Essays in law and morals. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. P.266.
[19] Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2004// <http://www.unidroit.org/english/principles/ contracts/principles2004/blackletter2004-english.pdf> .
[20] Principles of European Tort Law //< *http://civil.udg.edu/tort/Principles/* >.
[21] European Contract Law: Scots and South African Perspectives. Edited by H. L. MacQueen , R. Zimmermann. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. P. 397.

Teisės doktrinoje[22] bei teismų praktikoje yra išskiriami šie bendrieji žalos (nuostolių) požymiai civilinės atsakomybės prasme:

1. žala yra poveikis asmeninėms ir/ar turtinėms vertybėms;
2. šis poveikis padaromas neteisėtais veiksmais;
3. poveikis nukentėjusiajam sukelia neigiamas pasekmes;
4. neigiamas poveikis yra įvertinamas turtine (pinigine) išraiška;
5. su šių juridinių faktų sudėtimi įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą.

Tačiau apibendrinant pateiktas neturtinės žalos definicijas bei žalos savybes naginėjamame sutartinių santykių pažeidimo kontekste galime išskirti šiuos neturtinės žalos požymius:

1. neturtinės žalos atveju neigiamas poveikis padaromas asmeninėms neturtinėms vertybėms (neturtinė žala gali atsirasti darant neigiamą įtaką konkrečiam sutarties dalykui, jei neturtinės žalos atsiradimas siejamas su sutarties dalyku buvusio turto ar daikto sugadinimu ar sunaikinimu; sutarties šalies neturtiniams interesams, kai sutarties objektas yra konkretūs veiksmų rezultatai ar kita);

2. poveikis sukelia neigiamas asmenines pasekmes vienai iš sutarties šalių, kurios gali pasireikšti fiziniu skausmu, dvasiniais išgyvenimais, nepatogumais, dvasiniu sukrėtimu, emocinė depresija, pažeminimu, sielvartu, susijaudinimu, reputacijos pablogėjimu, bendravimo galimybių sumažėjimu ir kt.;

3. neigiamas poveikis padaromas sutarties pažeidimu;

4. neigiamas poveikis teismo įvertinamas pinigais;

5. įstatymai ar teisės praktika minėtų požymių visumą sieja su pareiga atlyginti neturtinę žalą bei numato civilinę sutartinę atsakomybę.

Taigi neturtinės žalos sąvoka yra palikta nustatyti kiekvienos atskiros valstybės įstatymams, teismų praktikai bei teisės doktrinai. Pastebėtina, kad pati neturtinės žalos sąvoka yra universali tiek delikto, tiek sutartinių santykių pažeidimo atveju, tačiau skirtingos jos atsiradimo bei atlyginimo sąlygos.

Apibendrinant neturtinės žalos ypatybes sutartiniuose santykiuose pažymėtina, kad neturtine žala yra laikytinas teismo pinigais įvertintas neigiamas sutarties pažeidimu padaromas poveikis asmeninėms neturtinėms vertybėms, siejamas su sutarties dalyko ar sutarties objekto pažeidimu, galintis pasireikšti dvasiniais išgyvenimais, nepatogumais, dvasiniu sukrėtimu, emocine depresija, pažeminimu ir kt. bei sukeliantis neigiamas pasekmes vienai iš sutarties šalių, o įstatymai ar teismų

[22] Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.191.

praktika numato sutartinės atsakomybės taikymą ir pareigą atlyginti dėl tokio neigiamo poveikio kilusią žalą.

1.2. Sutartinių santykių ir neturtinės žalos atlyginimo sąveika

Jau nuo romėnų teisės laikų asmenys yra nepriklausomi, savarankiški ir laisvi savo valia nustatyti tarpusavio santykius bei jų turinį. Nors Romos teisė nesuformulavo sandorio sąvokos, tačiau vienu svarbiausiu sandorio požymiu romėnai laikė asmens valios išreiškimą.[23] Taigi sutartis yra labiausiai paplitusi sandorių rūšis, žinoma dar romėnų teisėje. Ilgainiui, vystantis privatinei teisei, kartu vystėsi ir sutarčių teisė. Šiuolaikinei privatinei teisei būdingi bendrieji teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai yra taikytini ir sutarčių teisei, tačiau ji pasižymi ir tam tikrais specifiniais principais. Sutarties laisvės, sutarties privalomumo, konsensualizmo, silpnosios šalies gynimo sutartiniuose santykiuose principai yra pripažįstami visose šiuolaikinės teisės sistemose. Nagrinėdami sutartinių santykių ir neturtinės žalos instituto sąveiką aptarsime neturtinės žalos atlyginimo ryšį su sutarčių teisės principais, sutarties sąvokos ir neturtinės žalos atlyginimo galimybės santykį, sutarties objekto ir dalyko sąveiką su neturtinės žalos kilimu bei atlyginimu, analizuosime neturtinės žalos atlyginimą kaip sutartinę atsakomybę.

1.2.1. Neturtinės žalos atlyginimas ir sutarčių teisės principai

Visuomenėje kiekvienas subjektas turi savitą ir tik jam būdingą interesą, kuriuo vadovaudamasis jis veikia. Taigi sutartis yra viena svarbiausių ir reikšmingiausių priemonių skirtingų šalių interesų derinimui, kuria įforminami tiek turtiniai, tiek kai kurie neturtiniai asmenų santykiai.

Pažymėtina, kad pažeidus sutartinius įsipareigojimus neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinių teisių gynimo būdo, taikymas daugelyje Europos šalių iki šiol yra išimtinis, galimas tik įstatymo nustatytais atvejais arba tik tada, kai sutarties nevykdymas ar netinkamas vykdymas susijęs su esminių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimu.[24] Tačiau svarbu paminėti, kad formalus ir absoliutus nuostatos, leidžiančios atlyginti neturtinę žalą tik įstatymo nustatytais atvejais, taikymas šiandien

[23] Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.- V. 2005. P. 70
[24] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 115.

daugelyje Europos šalių negali būti vienintelis ir pakankamas neturtinės žalos atlyginimo ribas numatantis kriterijus.[25]

Išimtinį neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimą, daugelio autorių nuomone, lemia specifinė sutartinės atsakomybės prigimtis bei sutarčių teisės principai, todėl trumpai apžvelgsime neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ir kai kurių sutarčių teisės principų sąveiką.

Vienas iš kertinių sutarčių teisės principų yra **sutarties laisvės principas**, apibūdinamas kaip šalių valios išraiška, kuri civiliniuose santykiuose gali pasireikšti laisve sudaryti sutartį, laisve atsisakyti sudaryti sutartį, laisve nustatyti sutarties turinį (išskyrus tam tikrus ribojimus imperatyviomis teisės normomis) bei laisve sudaryti sutartis, kurių nenumato įstatymas.[26] Sutarties laisvės principas, įtvirtintas LR CK 6.156 str., pasireiškia sutarties šalių laisve numatyti sutarties turinį bei jos sąlygas. Tačiau pabrėžtina, kad įstatymai numato sutarties laisvės principo išimčių, viena iš kurių yra negalimumas sutartimi pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyvių teisės normų (LR CK 6.157 str. 1 d.). Aiškinant LR CK 6.250 str. 2 d. nuostatą, kad neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais nekyla abejonių, kad ši teisės norma yra imperatyvi. Šiuo atveju manytina, kad šalims sudarius sutartį dėl neturtinio sutarties objekto arba dėl tokio turto ar daikto, kuris vienai iš sutarties šalių turi ypatingą vertę, nesant įstatyme nustatyto specialaus neturtinės žalos atlyginimo atvejo, Lietuvos teismai netenkintų prašymo atlyginti neturtinę žalą, remdamiesi LR CK 6.250 str. nuostata, kad neturtinė žala atlyginama tik išimtiniais atvejais ir tik jei jos atlyginimo galimybė yra numatyta įstatyme. Analogiška situacija būtų net tuo atveju jei neturtinės žalos konkretus dydis būtų šalių iš anksto aptartas sutartyje ar net nurodytas esmine sutarties sąlyga, kadangi šiuo atveju sutarties laisvės principas yra ribojamas imperatyvia LR CK 6.250 str. 2 d. norma. Mūsų nuomone, toks teisinis neturtinės žalos reguliavimas Lietuvoje yra nepakankamas ir nepagrįstai ribojantis sutarties šalių laisvės principą. Pažymėtina, kad šis principas leidžia sutarties šalims sudaryti ir įstatyme nenumatytos formos sutartis ar sutartis, turinčias kelių sutarčių bruožus. Tačiau abejotina, ar įstatymų leidėjas yra pajėgus įstatyme numatyti visus galimus atvejus, kuomet iš sutarties pažeidimo gali kilti nemenkaverčiai asmens išgyvenimai ar pojūčiai, t.y. neturtinė žala, kuri turėtų būti atlyginta. Taigi darytina išvada, jog ribojant sutarčių laisvės principą imperatyvia įstatymo norma, kad neturtinė žala gali būti atlyginama tik tam tikrais įstatymo leidėjo numatytais

[25] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.51.
[26] Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.110.

atvejais, didesnė vertė bei apsaugos galimybė, lyginant su neturtiniais interesais, yra suteikiama šalių turtiniams interesams.

Sutarties privalomumo principas (lot. *pacta sunt servanda*) reiškia, kad sudarytos sutarties šalis negali vienašališkai atsisakyti, kadangi teisėtai sudaryta ir galiojant sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Šalims sudarius ne tipinę komercinę sutartį, o, pavyzdžiui, vartojimo, kurioje yra aiškūs vienos šalies neturtiniai interesai, turintys tai šaliai ypatingą reikšmę, neturtinės žalos atlyginimo draudimo atveju yra pažeidžiamas *pacta sunt servanda* principo taikymas, kadangi sutartį pažeidusiai šaliai šis principas yra taikomas tik tiek, kiek sutarties pažeidimu padaryta žala apima sutarties objektu buvusius turtinius interesus ir jų gynimą. Todėl darytina išvada, kad neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimo atveju *pacta sunt servanda* principas yra taikomas tik turtinių šalių interesų, numatytų sutartimi, įgyvendinimui, kas iš esmės prieštarauja šio principo paskirčiai.

Nuostolių numatomumo principas sutarčių teisėje reiškia, kad pažeidęs sutartį skolininkas atsako už tuos nuostolius, kuriuos jis sudarant sutartį numatė ir/ar galėjo protingai numatyti kaip tikėtinas sutarties neįvykdymo pasekmes. LR CK 6.258 str. 4 d. nurodo, kad nuostolių numatomumo taisyklė taikoma, kai sutarties neįvykdo įmonė (verslininkas). Taigi analizuojant neturtinės žalos atlyginimo galimybę per nuostolių numatomumo principo prizmę pažymėtina, kad teoriškai neturtinės žalos atlyginimas turėtų būti galimas sutartyse, kuriose šalys aptarė, numatė ir/ar galėjo protingai numatyti tokių nuostolių kilimo galimybę, t.y. kai sutarties objektas pasižymi tam tikromis ypatybėmis, dėl kurių sutarties neįvykdymas ar netinkamas vykdymas gali lemti neturtinės žalos atsiradimą. Kita vertus, tradiciškai sutartiniai santykiai pagrinde yra siejami su jų šalių turtinių interesų bei poreikių patenkinimu, todėl laikoma, kad sutarčių neįvykdymas dažniausiai yra susijęs tik su turtinių interesų pažeidimu ir turtinių nuostolių atlyginimu, todėl asmens išgyvenimai nėra laikomi tikėtinu bei atlygintinu sutarties pažeidimo padariniu.[27] Klasikinio (sutarties kaip komercinės teisės subjektų susitarimo) požiūrio šalininkai nurodo, kad sutarties pažeidimas komerciniuose santykiuose yra dažnas atvejis, todėl iš komercinių santykių dalyvių sutarties pažeidimo atveju yra tikimasi emocinės tvirtybės (angl. *mental fortitude*)[28]. Kaip matysime iš šiame darbe pateiktų pavyzdžių, toks gana siauras sutartinių santykių supratimas, apsiribojant vien turtinės naudos siekimu, šiandieninėje visuomenėje bei šiuolaikinėje sutarčių teisėje nėra visiškai pakankamas.

[27] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 116.
[28] R.Cohen, S. O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 99.

Silpnosios šalies gynimo sutartiniuose santykiuose principas jau nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio įtvirtintas beveik visų Europos valstybių įstatymuose. Jo esmė yra ta, kad vartotojas (ar kitas asmuo), kaip silpnoji šalis, turi būti ginamas nuo jam nepalankių sutarčių sąlygų, kurias primeta stiprioji šalis.[29] Taigi šio principo, kaip vieno iš svarbiausių sutarčių teisės principų, egzistavimas paneigia tradicinį požiūrį, kad sutarties šalimis gali būti tik verslininkai, kuriems dėl sutarties pažeidimo atsiradusi neigiama emocinė įtaka yra jų pačių prisiimta rizika, už kurią civilinė teisė nenumato jokios kompensacijos. Būtent šio principo taikymas daugelyje valstybių pakeitė požiūrį į visišką neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimą, kadangi pakito pačios sutarties, kaip išimtinai susitarimo tarp verslo subjektų dėl komercinių santykių, sąvoka.

Remiantis aptarta esminių sutarčių teisės principų ir neturtinės žalos atlyginimo santykio analize darytina išvada, kad sutarčių teisės principai savaime nedraudžia neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose. Sutarčių teisės principų bei neturtinės žalos atlyginimo „neatitikimas“ yra pasiekiamas įstatymų leidėjo numatytu neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimu, kai šis leidžiamas tik įstatymo konkrečiai numatytais atvejais. Minėtuoju aspektu neturtinės žalos atlyginimo ribojimas yra adekvatus sutarčių laisvės principo ribojimui imperatyviomis teisės normomis.

1.2.2. Sutarties samprata ir neturtinės žalos atlyginimas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.154 str. 1 d. reglamentuoja Lietuvos teisėje taikomą sutarties sampratą. Remiantis šia nuostata, sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. LR CK 6.159 str. numato, kad sutarties elementai, kurių pakanka sutarties galiojimui, yra veiksnių šalių susitarimas, o įstatymų nustatytais atvejais – ir sutarties forma.

Sutartiniai santykiai yra viena iš visuomeninių teisinių santykių rūšių, kurių pagrindinė reguliavimo priemonė ir dalykas yra sutartis. Kitaip tariant, tai yra santykiai, kylantys tarp sutarties šalių, kurių turinys, t.y. leidžiamos ir draudžiamo elgesio ribos, bei pasekmės, yra nustatytas sutartyje.

Skirtingose teisinėse sistemose nėra bendro, visuotinai pripažinto sutarties esmės nusakymo, todėl egzistuoja įvairios sutarties esmės aiškinimo doktrinos. Pirmoji iš jų, taip pat vyraujanti

[29] Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.114.

Lietuvoje, yra konsensualizmo teorija, pagal kurią sutarties esmė yra šalių susitarimas sukurti abipuses teises ir pareigas *(consensus ad idem)*. Taigi, remiantis šia teorija, visos šalių teisės ir pareigos atsiranda susitarimo pagrindu. Dar yra išskiriamos valios, pažado arba moralinio įsipareigojimo, šalių autonomijos, pasitikėjimo, ekonominė bei socialinė teorijos, savitai pagrindžiančios sutarties esmę bei jos laikymosi privalomumą, kurios yra taikomos užsienio šalių teisės sistemose.[30]

Pagrįsdami poziciją, kad nėra visuotinai priimtos sutarties sąvokos bei vienodo sutarties esmės supratimo, trumpai apžvelgsime kai kurių užsienio šalių teisėje vartojamas definicijas sutarčiai apibrėžti. Bendrosios teisės tradicija grindžiamoje Anglijos teisėje vyrauja dvi sutarties definicijos. Pirmoji iš jų sutartį apibrėžia kaip pažadą ar pažadus, kurių vykdymas yra užtikrintas teisės. Antroji sutartimi laiko susitarimą, iš kurio kylančių pareigų vykdymas yra užtikrintas bei pripažintas teisės. Tiek sutarties definicija kaip pažado, tiek kaip susitarimo Anglijos autorių yra laikomos turinčios trūkumų.[31] Tačiau yra vieningas sutarimas dėl būtinų sutarties elementų skaičiaus bei jos turinio. Anglijos teisėje yra išskiriami keturi būtini sutarties elementai: šalių susitarimas, išreikštas oferta ir akceptu, šalių veiksnumas, priešpriešinis patenkinimas bei šalių ketinimas sukurti teisinius santykius. Bendrosios teisės sistemai būdinga priešpriešinio patenkinimo doktrina (atsižvelgiant į atskiros šalies specifiką) reiškia, kad įsipareigojanti šalis už savo įsipareigojimo vykdymą turi ką nors gauti iš kitos šalies. [32] Jungtinių Amerikos valstijų Vieningas komercinis kodeksas sutartį apibrėžia kaip absoliučią prievolę, atsirandančią žodžiais ar kitokiu įstatymo numatytu būdu išreikšto šalių susitarimo pagrindu. Taigi JAV teisės doktrinose yra įvairių sutarties sąvokų, tačiau dažniausiai sutartis apibrėžiama kaip dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sutikimo (konsensuso) išraiška.[33] Tačiau skirtingai nei Anglijoje, pasak profesoriaus V.Mikelėno, JAV „nėra bendros nuomonės, kokie sutarties elementai individualizuoja ją kaip reiškinį. Vieni nurodo jais esant priešinį patenkinimą, šalių sutikimą sukurti abipuses teises ir pareigas bei sutarties sąlygų apibrėžtumą. Kiti mano, kad būtini sutarties elementai yra veiksnios šalys, šalių sutikimas, įstatymu neuždraustas sutarties dalykas ir pakankamas priešinis patenkinimas.“[34]

Kontinentinės teisės sistemos šalyje, pavyzdžiui, Italijoje, Italijos civilinio kodekso 1321 straipsnis nustato, kad sutartis yra *ekonominio turinio susitarimas* (past.- paryškinta aut.), kuriuo

[30] Mikelėnas V. Sutarčių teisė : bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija.Vilnius: Justitia, 1996. P.18-20.
[31] Chitty on contracts. Edited by H. Beale. London : Sweet & Maxwell, 2004. P. 2-3.
[32] Mikelėnas V. Sutarčių teisė : bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija.Vilnius:Justitia, 1996. P. 90.
[33] Ten pat. P. 101-102.
[34] Ten pat. P. 102.

šalys siekia sukurti, pakeisti ar nutraukti teisinius tarpusavio santykius.[35] Taigi iš pateiktos definicijos matyti, kad Italijos teisėje sandoris privalo turėti ekonominį turinį, kad būtų pripažintas sutartimi. Šiuo atveju lingvistiškai aiškinant minėtąją nuostatą neaišku, ar šalių susitarimas, kuriuo patenkinami ne tik turtiniai, bet neturtiniai šalių interesai būtų laikomas sutartimi ir ar iš tokio susitarimo pažeidimo kilusiems padariniams turėtų būti taikomos sutarčių teisės nuostatos, įskaitant ir turtinės ar neturtinės žalos atlyginimą. Prancūzijos civilinio kodekso 1101 straipsnis numato, kad sutartis yra susitarimas, kuriuo vienas ar keli asmenys įsipareigoja vienas kitam ką nors duoti, padaryti ar ko nors nedaryti.[36] Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, aiškindamas 1968 m. rugsėjo 27 d. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo 5(1) str. nuostatą „dalykai, susiję su sutartimi“ nurodė, kad ši sąvoka neturėtų būti suprantama kaip situacija, kurioje nėra vienos šalies laisvai prisiimto pareigos kitos šalies atžvilgiu.[37] Taigi, teismo nuomone, esminis sutarties elementas yra savanoriškas bei laisvas pareigos prisiėmimas kitos šalies atžvilgiu. Kaip matyti iš pateiktų skirtingų teisinių sistemų pavyzdžių, sutartis bei sutartiniai santykiai, jų esmė bei būtini elementai yra apibrėžiami skirtingai, tačiau visur yra pripažįstama sutarties šalių suderintos valios išraiška, t.y. šalių sutikimas sukurti teisinius santykius bei laisvė nustatyti savo būsimų įsipareigojimų (pažado) ribas, už kurių nesilaikymą kyla atsakomybė.

Pažymėtina, kad dėl šių teisinių sistemų skirtybių privatinės teisės harmonizavimui skirtuose UNIDROIT parengtuose Tarptautinių komercinių sutarčių principuose[38] ir Europos sutarčių teisės komisijos parengtuose Europos sutarčių teisės principuose[39] nerasime nei sutarties sąvokos, nei būtinų jos elementų sąrašo.

Apibendrinant yra svarbu pažymėti, kad ypač skiriasi bendrosios ir kontinentinės teisės sistemų sutarties sąvokos bei jos būtinų elementų sąrašas. Kai kurių valstybių vartojamos sutarties definicijos yra išskirtinai orientuotos į ekonominio turinio susitarimus, kurie, autorės nuomone, nepagrįstai susiaurina šalių autonomijos principo taikymą šiuolaikinėje teisėje bei eliminuoja galimybę susitarimui dėl neturtinių interesų taikyti sutartinių santykių užtikrinimo bei gynybos mechanizmus.

---

[35] Mikelėnas V. Sutarčių teisė : bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija.Vilnius: Justitia, 1996. P. 95.
[36] Ten pat. P. 107.
[37] 1992 m. birželio 17 d. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Jakob Handte & Co. GmbH v Traitements Mécano-chimiques des Surfaces SA* Nr. C-26/91.
[38] Unidroit Principles of Commercial Contracts 2004// <*http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf*>.
[39] Principles of European Contract Law // <*http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/Skabelon/pecl_engelsk.htm*>.

1.2.3. Sutarties objektas, dalykas ir neturtinės žalos atlyginimas

Siekiant nustatyti sutartinių santykių, iš kurių pažeidimo kyla neturtinės žalos atlyginimo galimybė, ratą bei ypatybes svarbu apibrėžti, kas gali būti sutarties objektu ir dalyku. Sutartiniai santykiai atsiranda dėl civilinių teisinių santykių objekto, būtino sutarties šalių poreikiams ir interesams patenkinti. Sutarties objektas, savo ruožtu, gali būti apibūdinamas kaip sutartyje numatytų šalių teisių ir pareigų visuma. Kalbant apie sutarties dalyką omenyje turėsime civilinių teisinių santykių objektus, o tarp jų ir materialaus pasaulio objektą, t.y. daiktą, su kuriuo sutartis sieja tam tikras šalių teises ir pareigas. Civilinė teisė reguliuoja turtinius ir asmeninius neturtinius santykius, kurie gali būti įforminami sutartimi. Asmeniniais laikomi neturtiniai teisiniai santykiai, kurie yra išimtinis civilinės teisės reglamentavimo objektas, LR CK 1.115 str. 2 d. pagrindu yra skirstomi į susijusius su turtiniais ir nenusijusius su turtiniais. Trumpai aptarsime sutartinių santykių objektus bei jų klasifikaciją, kuri yra svarbi neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose atlyginimo galimybei nustatyti.

LR CK 1.97 str. 1 d., reglamentuojanti civilinių teisių objektų rūšis, nurodo, kad civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės. Iki šiol tarp Lietuvos teisininkų vyksta diskusija dėl civilinių teisių objektų ir civilinių teisinių santykių objektų sutapatinimo. Pritartina profesoriaus P. Vitkevičiaus nuomonei[40], kad civilinių teisinių santykių, o tuo pačiu ir sutartinių teisinių santykių objektais gali būti visi civilinių teisių objektai, išskyrus veiksmus. Taigi sutartinių santykių, iš kurių pažeidimo galimai kyla atlygintina neturtinė žala, objektai bei jų rūšys sutampa su civiliniame kodekse nurodytomis civilinių teisių objektų rūšimis, su išimtimi- civilinių teisinių santykių objektu negali būti veiksmai.

Pirmoji civilinių teisių, o kartu ir sutartinių teisinių santykių, objektų rūšis yra daiktai. Ši sąvoka apima tiek kilnojamuosius, tiek nekilnojamuosius, tiek pagal rūšinius požymius, tiek pagal individualiuosius požymius apibūdintus ir kitų rūšių daiktus. Neturtinės žalos atlyginimo klausimas dažniausiai gali kilti jei sutarties dalykas yra individualiais požymiais apibūdintas daiktas, įskaitant gyvūnus. Šiuo požiūriu dėl sutarties pažeidimo ar netinkamo vykdymo kilęs individualiais požymiais apibūdinamo daikto sužalojimas ar sunaikinimas sutarties šaliai gali lemti ne tik turtinių, bet ir neturtinių nuostolių atsiradimą dėl to, kad sutarties dalykas jam turėjo išskirtinę vertę. Pavyzdžiui, tarp šalies A ir šalies B sudaroma sutartis dėl lenktyninio žirgo transportavimo į žirgų

[40] Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.113.

varžybas. Sutarties vykdymo metu dėl šalies B, kuri buvo atsakinga už saugų žirgo gabenimą, kaltės žirgas žūsta. Šalis A, kaip žirgo savininkė, remiantis sutarčių teisės normomis (LR CK 6.265 str. 2 d.), turės teisę reikalauti iš šalies B atlyginti dėl sutarties pažeidimo atsiradusius nuostolius, t.y., žirgo rinkos vertę, atsižvelgiant į jo pasiekimus varžybose ir pan. Tačiau patirti emociniai išgyvenimai dėl žirgo kaip jojimo partnerio ir mylimiausio gyvūno netekties šaliai A atlyginami nebus. Taigi šios sutarties atveju sutarties objektas yra ne apskritai žirgo nugabenimas į varžybas, bet taip pat ir saugios kelionės užtikrinimas dėl sutarties dalyko ypatingos reikšmės vienai iš sutarties šalių. Neturtinės vertybės ir veiksmų rezultatai, kaip sutarties objektas, dėl kurių šalys sudaro sutartį gali būti labai įvairūs, pavyzdžiui, poilsio bei atsipalaidavimo užtikrinimas atostogų metu, ramios ir saugios gyvenamosios aplinkos užtikrinimas, kai kreipiamasi dėl gyvenamosios aplinkos tyrimo būtent minėtaisiais aspektais, svarbiausių gyvenimo įvykių užfiksavimas ir prisiminimų ateičiai užtikrinimas kviečiant fotografą į vestuves ir kt. Taigi daugeliu tokių sutarčių pažeidimo atveju šalies neturtinis interesas, kurio užtikrinimui bei įgyvendinimui ir buvo sudaryta sutartis, liks neįgyvendintas, o šalies dėl to patirta neturtinė žala- neatlyginta, kadangi jam negali būti taikomas rinkos vertės kriterijus ir toks sutarties dalykas negali būti pakeičiamas adekvačiu daiktu ar rezultatu.

Taigi darytina išvada, kad dažniausiai neturtinės žalos bei jos atlyginimo klausimai gali kilti sutartyse, kurios yra sudarytos dėl sutarties dalyku buvusio individualiais požymiais apibūdinamo daikto, kuris vienai iš sutarties šalių turi ypatingą reikšmę bei sutarties objektu buvusių neturtinių šalies interesų, kadangi tais atvejais yra didžiausia tikimybė, kad dėl sutarties netinkamo vykdymo viena iš šalių patirs nemenkaverčius neigiamus išgyvenimus, t.y. neturtinę žalą.

1.2.4. Neturtinės žalos atlyginimas kaip sutartinė atsakomybė

Pažeidus sutartinę prievolę iškyla šalies atsakomybės klausimas. Civilinė atsakomybė Lietuvos teisėje apibrėžiama kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius) (LR CK 6.245 str. 1 d.). Civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė ir deliktinė. Sutartinė civilinė atsakomybė, remiantis LR CK 6.245 str. 3 d., yra turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo

padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Deliktinės atsakomybės definicija pateikiama to paties LR CK 6.245 str. 4 d.: deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Taigi CK numatyta, kad deliktinė atsakomybė įstatymo atskirai nurodytais atvejais gali kilti ir dėl žalos, kuri yra susijusi su sutartiniais santykiais. 1964 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas sudarė ekspertų grupę, kurios pateiktoje ataskaitoje buvo pateikiamos ir sutartinės bei deliktinės atsakomybės sąvokos. Remiantis šia ataskaita, sutartinė atsakomybė apibrėžiama kaip prievolė atlyginti žalą, atsiradusią neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartį. Deliktinė atsakomybė čia įvardijama kaip prievolė atlyginti žalą, atsirandanti kitais nei sutartinės prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo pagrindais. Deliktine atsakomybe yra laikoma bet kuri pareiga atlyginti nuostolius, išskyrus pareigą atlyginti sutarties pažeidimu padarytus nuostolius.[41] Aptarę pagrindines sutartinės ir deliktinės civilinės atsakomybės ribas, šiame darbe dėl jo temos ir apimties nagrinėsime tik neturtinės žalos kaip sutartinės atsakomybės formos atsiradimo bei atlyginimo aspektus.

Istoriškai neturtinės žalos atlyginimas buvo siejamas išimtinai su deliktine atsakomybe. Sutarčių teisė saugo pozityvųjį interesą (angl. *expectation interest*)[42], t.y. jei sutartis nevykdoma ar netinkamai vykdoma nukentėjusiajai šaliai turi būti kompensuota taip ir tiek, kiek ji būtų gavusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta. Šiuo atveju įstatymas saugo šalies interesą gauti tai, ko ji negavo, bet turėjo gauti pagal sutartį. Tuo tarpu deliktinės atsakomybės atveju atlyginant žalą siekiama šalį grąžinti į padėtį, buvusią iki pažeidimo, t.y. saugomas negatyvusis interesas - *status quo* (angl. *reliance interest*).[43]

Vienas esminių civilinės atsakomybės principų yra visiško nuostolių atlyginimo principas, įtvirtintas LR CK 6.251 str. 1 d. Šis principas, taikomas tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atveju ir nurodo, kad *padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę*. LR CK 6.249 str. 1 d. numato, kad nuostoliai yra piniginė žalos išraiška. Visiško nuostolių atlyginimo principo esmė sutartinės atsakomybės atveju yra tai, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, t.y. skolininkas kreditoriui privalo atlyginti tikrąją žalą, kreditoriaus išlaidas dėl sutarties pažeidimo bei negautas pajamas. Šiuo atveju visiškas nuostolių atlyginimo principas sutartinėje atsakomybėje reiškia, kad yra būtina kreditorių grąžinti į

[41] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P.46.
[42] Beale H., Kö tz H., Hartkamp H. Cases Materials and Text on Contract Law. Oxford: Hart Publishing, 2002. P.472.
[43] Ten pat. P.474.

tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta. Tačiau padaryta žala (nuostoliai) turi būti tiksliai įvertinti. Žalos atlyginimas civilinės atsakomybės atveju yra galimas dviem būdais: natūra arba sumokant kompensaciją pinigais. Neturtinė žala visais atvejais atlyginama tik pinigine kompensacija.[44] Šiuo atveju, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[45], aiškinant visiško nuostolių atlyginimo principo taikymą, nurodoma, kad visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas negali būti absoliutus, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma.

Mūsų nuomone, visišką nuostolių atlyginimo principą galima analizuoti dvejopu požiūriu: kaip numatantį atlygintinos žalos rūšį bei kaip jau aptartą patirtų tiksliai apskaičiuotų nuostolių atlyginimo būdą. Pirmuoju atveju šis principas suponuoja būtinybę tais atvejais, kai yra iš esmės pažeidžiami asmens neturtiniai interesai, atlyginti ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą. Pavyzdžiui PECL (Principles of European Contract Law) 9:501 straipsnyje[46] numatyta bendra taisyklė, kad netinkamai vykdant sutartį padaryta žala apima ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą. UNIDROIT principų 7.4.2. straipsnio, numatančio visiško žalos atlyginimo principą pažeidus sutartis, 2 dalyje nustatyta, kad be turtinės žalos gali būti atlyginama ir neturtinė žala, apimanti fizinį skausmą ir dvasinius išgyvenimus.[47] Analogiškas reglamentavimas yra pateikiamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kuri numato, kad būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas[48], bei kad Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam buvo padaryta žala visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti[49]. Kadangi sutarčių teisės principai numato galimybę šalims susitarti tiek dėl turtinio, tiek dėl neturtinio pobūdžio interesų patenkinimo sutartimi, iš neturtinių interesų pažeidimo kylančių pasekmių piniginė kompensacija neturėtų būti ribojama, kadangi taip yra pažeidžiamas visiško nuostolių atlyginimo principas žalos rūšies nustatymo aspektu. Kita vertus, visiško žalos atlyginimo principą analizuojant per apskaičiuotų patirtų nuostolių atlyginimo reglamentavimo institutą pažymėtina, kad neturtinės žalos padarymo atveju neįmanoma tiksliai nustatyti jos dydžio, todėl šio principo taikymas šiuo

[44] Lietuvos republikos civilinio kodekso komentaras. Kn.6: Prievolių teisė, t.1. Mikelėnas V. Vilnius: Justitia, 2003. P.390.
[45] LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 16 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-152/2005; LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-371/2003.
[46] Principles of European Contract Law // *<http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/Skabelon/pecl_engelsk.htm>*.
[47] Unidroit Principles of Commercial Contracts 2004// *<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>*.
[48] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 "Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo" 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui".
[49] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 7 dalies atitikties atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai".

požiūriu yra reliatyvus. Taigi pastebėtina, kad Konstitucija nenumato, kad įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama, tačiau šis principas praktikoje yra ribojamas tikslios neturtinės žalos piniginės išraiškos nustatymo aspektu, kadangi patirtos neturtinės žalos neįmanoma objektyviai įvertinti pinigais.

Atvejai, kada neturtinės žalos atlyginimas bus laikomas sutartinės civilinės atsakomybės forma, priklauso nuo neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo platumo. Šalyse, kuriose nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, neturtinės žalos atlyginimas visais atvejais galės būti taikomas kaip sutartinės civilinės atsakomybės forma, jei jis atitiks sutartinei atsakomybei taikomus reikalavimus. Kitais atvejais, pavyzdžiui, Lietuvoje, neturtinės žalos atlyginimas esant sutartinei atsakomybei bus įmanomas tik įstatymų konkrečiai numatytais atvejais. Pavyzdžiui, LR CK 6.754 str. 5 d., kurioje numatoma, kad jeigu dėl netinkamo turizmo paslaugų sutarties vykdymo, už kurį atsako kelionės organizatorius, turisto pagrįsti ir protingi lūkesčiai neišsipildo ir dėl to turistas lieka kelione nepatenkintas, jis turi teisę reikalauti atlyginti neturtinę žalą.

Nesant ribojimų, neturtinės žalos atlyginimas, kaip sutartinės civilinės atsakomybės forma, gali būti taikomas tik esant visoms civilinės atsakomybės sąlygoms, t.y., neteisėtiems veiksmams (sutartinių prievolių nevykdymui ar netinkamam vykdymui), žalai, priežastiniam ryšiui tarp skolininko sutarties pažeidimo bei neigiamų pasekmių (žalos) ir kaltei. Atitinkamai esant reglamentavimui, leidžiančiam neturtinės žalos atlyginimą kaip sutartinę atsakomybę, neturtinės žalos atlyginimui taikomos ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės, civilinės atsakomybės netaikymo ar jos sumažinimo taisyklės, kurios plačiau bus aptariamos kitame šio darbo skyriuje.

Sutartinės ir deliktinės civilinės teisinės atsakomybės rūšių egzistavimas gali sukelti jų konkurenciją - taip apibūdinami atvejai, kuomet galimas ir sutartinės, ir deliktinės atsakomybės taikymas. Kai kuriais atvejais ši konkurencija yra išsprendžiama įstatyme tiesiogiai nurodant kokios rūšies atsakomybė bus taikoma. Pastebima tendencija tokiose situacijose pirmenybę teikti deliktinei atsakomybei, todėl tradiciškai neturtinės žalos atlyginimo galimybę siejant su deliktu dažnos situacijos, kai šalims esant susietoms sutartiniais santykiais neturtinės žalos atlyginimas tampa įmanomas ne dėl pačios sutarties pažeidimo, bet dėl bendro pobūdžio pareigos elgtis taip, kad niekam nekiltų žalos, pažeidimo, t.y. atlikto delikto (pavyzdžiui, atsakomybė už netinkamu gydymu padarytą žalą, net kai tarp gydytojo ir paciento sudaryta gydymo paslaugų sutartis JAV, Anglijoje,

Švedijoje yra laikoma deliktine atsakomybe.)[50] Jeigu įstatymu nenumatyta kokia civilinės atsakomybės rūšis konkrečiu atveju turėtų būti taikoma, kreditoriui dažniausiai yra suteikiama pasirinkimo laisvė.[51] Tačiau šios bendrosios taisyklės išimtimi yra Prancūzija, kurioje draudžiamas deliktinės atsakomybės taikymas, jei šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai ir kreditoriui pasirinkimo laisvė nėra suteikiama. Apibendrinant paminėtina, kad neturtinės žalos atlyginimas kaip sutartinės atsakomybės taikymas, išimtinai priklauso nuo neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo modelio konkrečios valstybės nacionalinėje teisėje. Valstybėse, kuriose nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, neturtinės žalos atlyginimas kaip sutartinė atsakomybė gali būti taikomas visais atvejais, kai atitinka civilinės atsakomybės taikymo sąlygas. Kitais atvejais neturtinės žalos atlyginimo, kaip sutartinės atsakomybės, taikymo galimybės priklauso nuo įstatymų leidėjo valios bei atitikimo civilinės atsakomybės taikymo sąlygų visumai, t.y. neturtinei žalai, kaip sutartinei atsakomybei, yra keliami griežtesni standartai.

Visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas neturtinės žalos atlyginimo atveju vertintinas nevienareikšmiškai. Viena vertus, visiško nuostolių atlyginimo principas turi būti taikomas visa apimtimi kaip numatantis atlygintinos žalos rūšį (tokia pozicija yra formuojama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje). Kita vertus, visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas tiksliai apskaičiuotų nuostolių aspektu yra reliatyvus dėl sudėtingumo neturtinę žalą objektyviai įvertinti pinigais.

Taigi išanalizavome neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose instituto sampratą bei jo sąveiką su sutarčių teisės principais, sutarties samprata, sutarties subjektu, objektu bei dalyku, aptarėme neturtinės žalos atlyginimą kaip sutartinę civilinę atsakomybė. Toliau darbe apžvelgsime neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose atlyginimo taisykles, reglamentavimo ypatumus bei jos išimtinio taikymo priežastis.

[50] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 51.
[51] Chitty on contracts. Edited by H. Beale.London : Sweet & Maxwell, 2004. Par. 1-105.

2. NETURTINĖS ŽALOS, KYLANČIOS IŠ SUTARTINIŲ SANTYKIŲ, ATLYGINIMAS

2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose išimtinumas, jo priežastys

Kaip jau minėjome anksčiau šiame darbe, neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose daugumoje valstybių vis dar yra išimtis. Literatūroje yra išskiriamos kelios neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimo priežastys, kurias trumpai aptarsime.

Visų pirma, neturtinė žala yra ribojama dėl pačios **sutarties esmės**. Tradiciškai sutartis yra suvokiama tik per turtinių interesų patenkinimo prizmę tarp komercinių subjektų, todėl neturtinės žalos atlyginimas tokiais atvejais yra per daug nutolęs nuo sutarties esmės arba išvis neįmanomas, pavyzdžiui, tuo atveju kai nukentėjusioji sutarties šalis yra įmonė. Istoriškai sutarčių teisė leisdavo tik turtinės žalos atlyginimą, todėl įsigalėjo požiūris, kad sutartyje dominuoja turtiniai interesai.[52] Taigi sutarties šaliai yra keliamas „protingo verslininko“ standartas bei daroma prezumpcija, kad sutarties šalis dėl sutarties pažeidimo arba išvis nepatirs jokios neturtinės žalos, arba jos atsiradimo atveju bus prisiėmusi neturtinės žalos atsiradimo riziką. Vadinasi yra tikimasi, kad sutarties pažeidimą sutarties šalis priims su tam tikra „emocine tvirtybe“.[53] Su šiuo požiūriu taip pat yra susijusi baimė, kad neturtinės žalos atlyginimas sutartyse būtų naudojamas ne kaip kompensacija ją patyrusiai sutarties šaliai, bet kaip kaltosios šalies nubaudimo priemonė[54], kas iš esmės prieštarauja ne tik sutarčių, bet ir civilinės teisės esmei. Skirtingai nei Lietuvos teisiniame reglamentavime, bendrosios teisės tradicijos valstybėse visgi egzistuoja baudiniai ir pavyzdiniai, pamokomieji (angl. *punitive and exemplary*) bei apsunkintieji (angl. *aggravated*) nuostoliai, kurių sutarties šalys gali reikalauti esant ypatingai piktavališkam tyčiniam sutarties kontrahento elgesiui, siekiant jį nubausti (baudinių ir pavyzdinių nuostolių atveju) arba siekiant nukentėjusiajam papildomai atlyginti jo patirtą žalą dėl kaltosios šalies įžeidžiančių veiksmų (apsunkintieji nuostoliai)[55] .

Tačiau ši pozicija dėl neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimo, remiantis sutarties, kaip turtinių interesų įgyvendinimo priemonės, sąvoka turi nemažai trūkumų:

1. Kadangi, kaip jau apžvelgėme ankstesniame šio darbo skyriuje, civilinių teisinių santykių, o tuo pačiu ir sutartinių teisinių santykių, taigi ir pačios sutarties objektu gali būti tiek turtiniai,

[52] S. K. O'Byrne Damages for Mental Distress and Other Intangible Loss in a Breach of Contract Action // Dalhousie Law Journal. 2005, vol. 28, Nr. 1. P. 313.
[53] R. Cohen, S. K. O'Byrne Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 98.
[54] S. Nossal. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honkong Law Journal volume 26 of 1996. P.167.
[55] S. K. O'Byrne Damages for Mental Distress and Other Intangible Loss in a Breach of Contract Action // Dalhousie Law Journal. 2005, vol. 28, Nr. 1. P. 314-319.

tiek neturtiniai šalių interesai, vien turtinių interesų gynimas sutarties pažeidimo atveju yra nepakankamas ir nepagrįstai ribojantis principo *pacta sunt servanda* (liet. *sutarčių reikia laikytis*) taikymą. Teisei suteikiant galimybę šalims susitarti tiek dėl turtinių, tiek dėl neturtinių interesų įgyvendinimo sutartimi, šių abiejų interesų gynimas sutarties pažeidimo atveju turėtų būti adekvatus. Taigi šaliai, įsipareigojusiai sutartimi patenkinti kitos šalies neturtinį interesą, ir to pažado neįvykdžiusiai, turi būti taikomas *pacta sunt servanda* principas, o nukentėjusioji šalis privalo gauti kompensaciją dėl sutarties pažeidimu nepatenkinto jos neturtinio intereso, kadangi kitu atveju sutartį pažeidusi šalis yra nepagrįstai pastatoma į geresnę padėtį. Vadinasi šiuo atveju, atlyginant neturtinę žalą, kilusią iš sutarties pažeidimo, nekyla pavojus, kad šis atlyginimas bus skirtas ne nukentėjusiosios šalies kompensacijai, bet kaltosios šalies bausmei, kadangi abejoms šalims sutarus dėl sutarties objekto, vėliau šio susitarimo privalu laikytis. Nukentėjusiajai šaliai privalo būti kompensuojama taip ir tiek, kiek ji būtų gavusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta.[56]

2. Akivaizdu, kad sutarties šalys gali būti ne tik komercinės teisės subjektai, kurie sudarydami sutartį prisiima ir dėl sutartis pažeidimo atsiradusių neigiamų emocijų riziką, bet ir vartotojai, kuriems sudaryta sutartis turi subjektyvią reikšmę. Visoms sutartims taikant komercinių sutarčių standartą nėra ginamas „vartotojo perteklius“ (angl. *„consumer surplus“*), t.y. subjektyvioji sutarties vertė vartotojui, kuri gali skirtis nuo sutarties vertės rinkoje.[57] Bendrosios teisės tradicijos valstybių literatūroje yra išskiriama, kad „vartotojo perteklius“ apima šiuos požymius: 1) subjektyvus vartotojo sutarties įvykdymo vertinimas 2) objektyvus skirtumas tarp to, kas buvo pažadėta sutartimi ir galutinio sutarties rezultato bei 3) kompensacija vartotojui už subjektyvius reikalavimus ar asmeninę preferenciją.[58] Vartojimo sutarčių ypatumas yra tas, kad jomis dažniausiai siekiama ne gauti pelno, kaip komercinės sutarties atveju, bet patenkinti vartotojo neturtinius poreikius, tokius kaip malonumas ar naudingumas, pasiekiamas įsigijus ar naudojantis sutarties dalyku. Taigi vartotojų sutarčių tikslas yra suteikti vienai sutarties šaliai naudą, kuri iš tos šalies pusės nėra vertinama pagal už ją sumokėtos kainos išraišką.[59] „Vartotojo perteklius“ dažniausiai negali būti nustatomas konkrečia pinigų suma, kadangi jis nusako asmeninį, subjektyvų ir neturtinį vienos sutarties šalies, vartotojo, tikslą. Taigi akivaizdu, kad vartojimo sutarčių atveju negali būti taikomas „protingo verslininko“ standartas. Tačiau tais atvejais, kai vartotojo perteklius

[56] Beale H., Kötz H., Hartkamp A., Tallon D.Contract law. Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2002. P.814.
[57] S. Nossal. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honkong Law Journal volume 26 of 1996. P.168.
[58] Applebey G. Contract Law. London: Sweet and Maxwell, 2001. P.453.
[59] Ten pat.

egzistuoja, jis turėtų būti teisės pripažįstamas ir kompensuojamas jo netekimas ar sumažėjimas, jei toks perteklius negali būti suteikiamas dėl sutartį pažeidusios šalies veiksmų. Šio požiūrio laikėsi Anglijos Lordų Rūmai 1995 m. byloje *Ruxley Electronics and Construction Ltd v Forsyth*[60]. Minimoje byloje vartotojas užsakė, kad prie jo namų būtų pastatytas baseinas. Užsakovas nurodė, kad baseino maksimalus gylis turi būti 2.3 metro, tačiau atlikus baseino statybos darbus paaiškėjo, kad baseino gylis tėra 2.1 metro, o vieta, skirta nardymui - tik 1.82 metro gylio. Kadangi dėl tokio gylio baseino užsakovas prarado „nardymo džiaugsmą“, Lordų Rūmai priteisė neturtinę žalą vartotojui dėl malonumo, kuris buvo vienas iš sutarties objektų, netekimo.

Antra, neturtinės žalos atlyginimas yra išimtis **dėl ribotos galimybės numatyti neturtinės žalos atsiradimą arba neturtinės žalos kilimo rizikos prisiėmimo**. Taigi pirmuoju atveju yra laikomasi nuostolių numatomumo principo ir teigiama, kad sutarties atveju neturtinės žalos atsiradimas nėra tikėtinas bei numatomas, todėl jos atlyginimas negali būti reikalaujamas iš sutartį pažeidusios šalies. Sutarties pažeidimo atveju nukentėjusioji šalis turi teisę į nuostolius, kurie laikomi natūraliai kylantys iš sutarties pažeidimo arba į nuostolius, kurių kilimą dėl sutarties pažeidimo kalta šalis galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu.[61] Tačiau nėra reikalavimo, kad sutartį pažeidusi šalis būtų aiškiai, specialiai ar netiesiogiai pažadėjusi atlyginti konkretų nuostolių dydį. Kai kurių autorių (pavyzdžiui, H.McGregor)[62] nuomone, nuostoliai dėl psichinės kančios (angl. *mental distress*), kilusios iš sutarties pažeidimo nėra atlyginami, kadangi įprastų komercinių sutarčių atveju tokie nuostoliai šalių nėra numatomi. Australijos Aukščiausiasis teismas byloje *Baltic Shipping Co v Dillon* yra pasisakęs, kad leidžiant neturtinės žalos atlyginimą sutartyse, sutartį pažeidusios šalies atsakomybė taptų visiškai neapibrėžta, kadangi ji priklausytų tik nuo kitos šalies subjektyvios reakcijos į sutarties pažeidimą.[63] Tačiau apie nuostolių numatomumą turėtų būti sprendžiama remiantis protingos sutartį pažeidusios šalies kriterijumi, kuri turėtų numatyti normalius iš sutarties pažeidimo galinčius kilti nuostolius.[64]

[60] Turner C. Unlocking Contract Law. London : Hodder Arnold, 2007. P.480.
[61] S. Nossal. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honkong Law Journal volume 26 of 1996. P. 169.
[62] McGregor H. McGregor on Damages (15th edition), London: Sweet and Maxwell, 1988. Par. 96.
[63] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress / /Oxford journal of Legal Sudies. 1996, Volume 16, Nr.4. P.631.
[64] Stone R. The Modern Law of Contract. London: Cavendish Publishing Limited, 2005. P.457.

Antruoju atveju teigiama, kad neturtinės žalos atsiradimas yra šalių sudarant sutartį prisiimta rizika. Neturtinė žala, tokia kaip psichinės kančios, nerimo atsiradimas beveik visais atvejais lydi sutarties pažeidimą, todėl sutarties šalis privalo prisiimti tokios žalos atsiradimo galimybę.[65]

Tačiau ir šios neturtinės žalos atlyginimo ribojimo priežastys nėra be trūkumų:

1. Klaidinga yra prielaida, kad sutarties atveju neturtinės žalos atsiradimas negali būti numatomas kaip sutarties pažeidimo natūrali pasekmė. Paminėtini atvejai, kai šalys susitaria dėl vienai iš jų ypatingą reikšmę turinčio daikto ar neturtinio intereso, pavyzdžiui, sudaroma sutartis dėl vienos sutarties šalies brangaus žmogaus laidotuvių ceremonijos organizavimo. Taigi šiuo atveju akivaizdu, kad dėl sutarties neįvykdymo ar jos netinkamo vykdymo laidojimo ceremonijos organizavimo paslaugą užsakiusi šalis patirs ne tik turtinių nuostolių bet ir neturtinę žalą, kuri, sutarties sudarymo metu jos kontrahentui yra aiškiai numatoma.
2. Argumentas, neva neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose leidimo pasekmės lems kaltosios šalies neribotą atsakomybę, yra labiau tinkamas siekiant numatyti neturtinės žalos atlyginimo ribą, tačiau ne tikslu visiškai uždrausti tokių nuostolių atlyginimą.
3. Numatant, kad esant sutarties pažeidimui sutarties šalis visais atvejais yra prisiėmusi neturtinės žalos atsiradimo riziką, patektume į teisinio reguliavimo aklavietę. Kadangi adekvačiai būtų galima teigti, kad kiekviena sutarties šalis yra prisiėmusi ir turtinės žalos atsiradimo riziką, dėl ko nuostolių atlyginimo institutas taptų visiškai bevertis. Taigi manytina, kad dėl sutarties pažeidimo nukentėjusioji šalis nėra prisiėmusi nepatogumų, emocinės depresijos ar dvasinio sukrėtimo (t.y. neturtinės žalos) atsiradimo rizikos daugiau nei bet kurių kitų nuostolių atsiradimo rizikos.[66]

Trečia, neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose yra ribojamas **bijant „atverti duris“ nepagrįstiems ieškiniams, sudarant galimybę dėl sutarties pažeidimo nukentėjusiajai šaliai be pagrindo pasipelnyti**. Remiantis šiuo pagrindu yra teigiama, kad beveik kiekvienos sutarties pažeidimo atveju nekaltoji šalis patirs tam tikrą emocinį diskomfortą dėl sutarties pažeidimo, todėl galimybė kreiptis dėl neturtinės žalos atlyginimo konkrečiu atveju yra ribojama.[67] Sunkumų šioje srityje taip pat sudaro neturtinės žalos atsiradimo įrodinėjimas. Nėra galimybės įrodyti neturtinės žalos atsiradimą remiantis objektyviais kriterijais, kadangi ši žala yra

[65] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr.4. P. 630.
[66] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr.4. P. 630.
[67] S. K. O'Byrne Damages for Mental Distress and Other Intangible Loss in a Breach of Contract Action // Dalhousie Law Journal. 2005, vol. 28, Nr. 1. P.313.

neapčiuopiama ir subjektyvi.[68] Taigi teismui tektų pareiga nustatyti ar kiekvienu konkrečiu atveju sutarties šalies patirta neturtinė žala nėra *de minimis*. Būtent baimė dėl nepagrįstų ar abejotinų neturtinės žalos atlyginimo reikalavimų gausos lėmė sprendimą apskritai uždrausti neturtinės žalos atlyginimo galimybę sutartiniuose santykiuose su retomis išimtimis.

Tačiau pastebėtina, kad neturtinės žalos atsiradimo aiškumo ir įrodomumo problema nepateisina visiško neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose uždraudimo:

1. Daugumoje valstybių, kaip matysime vėliau šiame darbe, iš šios bendrosios neturtinės žalos neatlyginamumo taisyklės yra numatomos išimtys, kurių atveju preziumuojama, kad kilusi neturtinė žala yra tikra ir pakankamai rimta.[69]
2. Siekiant išvengti nepagrįstų reikalavimų dėl neva patirtos neturtinės žalos atlyginimo ar atvejų, kuomet nukentėjusioji sutarties šalis apsimestinai imituotų neturtinės žalos atsiradimą, siekdama pasipelnyti sutartį pažeidusios šalies sąskaita, neturtinės žalos atlyginimo galimybei nustatyti reikėtų taikyti bendrąsias nuostolių atlyginimo taisykles.
    - Visų pirma, teisė negina smulkmenų, t.y. *de minimis non curat lex* taisyklė. Vadovaujantis šiuo požiūriu darytina išvada, kad dėl sutarties pažeidimo neigiamas emocijas, tokias kaip liūdesys ar nusiminimas patyrusiai šaliai už jas bus kompensuojama toli gražu ne visais atvejais. Taigi egzistuoja prezumpcija, kad eilinės komercinės sutarties atveju vienos sutarties patirta neturtinė žala nebus pakankama, kad būtų atlyginta, taigi bus taikoma *de minimis* taisyklė.
    - Antra, sutartinė civilinė atsakomybė, taigi ir atsakomybė už neturtinę žalą, gali kilti tik esant visoms civilinės atsakomybės sąlygoms, tarp jų ir priežastiniam ryšiui. LR CK 6.247 str. numato, kad „*atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu.*“ Taigi nuostoliai dėl sutarties pažeidimo gali būti atlyginami tik tais atvejais, kai yra įrodoma, jog jie kilo tiesiogiai iš kitos sutarties šalies įvykdyto sutarties pažeidimo. Vadinasi siekiant neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose yra būtina įrodyti, kad emocinė depresija ar kita neturtinė žala yra kilusi būtent iš sutarties pažeidimo fakto.

[68] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr.4. P. 629.
[69] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr.4. P. 629.

- Trečia, bendrosios teisės tradicijos, bei kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse nuostolių atlyginimo kontrolės atveju yra taikomi nuostolių nutolimo (angl. *remoteness*) bei nuostolių sušvelninimo (angl. *mitigation*) kriterijai. Taigi nukentėjusiajai šaliai gali būti atlyginami tik tokie nuostoliai, kurie nėra per daug nutolę nuo sutarties pažeidimo fakto.[70] Be to, nuostoliai dėl sutarties pažeidimo nukentėjusiai šaliai bus atlyginami tik tada, jei ji savo elgesiu niekaip negalėjo jų sušvelninti (sumažinti jų dydžio ar apimties) ar apskritai išvengti jų kilimo.
- Ketvirta, neturtinės žalos atlyginimo atveju taip pat yra taikomos visos atleidimo nuo civilinės atsakomybės ar civilinės atsakomybės netaikymo sąlygos. LR CK 6.253 str. 1 d. numato, kad civilinė atsakomybė yra netaikoma arba asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų (sutartinės atsakomybės atveju LR CK 6.257 str. įtvirtina taisyklę, kad skolininkas atsako už trečiųjų asmenų veiksmus, jei jis pasitelkė trečiuosius asmenis prievolei įvykdyti ir jei sutartyje nenumatyta kitokia atsakomybė), nukentėjusiojo asmens veiksmų (analogiškai sutartinėje prievolėje dėl kreditoriaus kaltės LR CK 6.256 str.), būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties ir savigynos. Taigi esant šioms sąlygoms sutartį pažeidusi šalis gali būti atleidžiama nuo pareigos atlyginti iš sutarties pažeidimo kilusius nuostolius, o tarp jų ir kompensaciją už patirtą neturtinę žalą.

Ketvirta, neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose yra ribojamas dėl **jos dydžio nustatymo problematikos**. Esminis šios neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose uždraudimo argumentas yra tai, kad kompensaciją už patirtą neturtinę žalą, skirtingai nuo žalos turtui, yra ypatingai sudėtinga įvertinti pinigais, kadangi žala yra padaroma neturtiniams asmens interesams.

Tačiau šis argumentas taip pat nėra įtikinantis dėl to, kad ta pati įvertinimo pinigine kompensacija problema teismams kyla sveikatos sužalojimo ir kitais atvejais, kuomet neturtinės žalos atlyginimas yra leidžiamas deliktų teisės. Taigi sudėtingumas dėl sutartiniuose santykiuose patirtos neturtinės žalos dydžio įvertinimo pinigais negali būti pakankamas ir naudojamas kaip neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose uždraudimo absoliutus pateisinimas.

[70] N.Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr. 4. P.637.

Apibendrinant šias keturias neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose išimtinumo ir ribojimo priežastis, atsižvelgiant į jų kilmę, būtų galima suskirstyti į dvi grupes: teisines ir politines. Prie teisinių priežasčių grupės priskirtinos sutarties esmės, neturtinės žalo numatomumo ir rizikos prisiėmimo priežastys. Politinėmis priežastimis dėl neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimo laikytinos nepagrįstų ieškinių gausos baimė bei neturtinės žalos dydžio nustatymo sudėtingumas, dėl kurių numatant atitinkamą valstybės politiką siekiama apsaugoti teismus nuo per didelio bylų krūvio bei bylų sudėtingumo. Atsižvelgiant į aptartas neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose uždraudimo priežastis darytina išvada, kad pateikti argumentai teisiškai nėra pakankami, kad pagrįstų tokio ribojimo egzistavimą.

2.2. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas

Siekiant nustatyti neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ypatumus bei jos atlyginimo ribas yra ypač svarbu išanalizuoti neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose reglamentuojančius tarptautinius dokumentus bei skirtingų valstybių poziciją, patirtį bei aktualijas šiuo klausimu.

2.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose

Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtų ir 1994 m. paskelbtų UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2 straipsnio[71], reglamentuojančio visiško žalos atlyginimo principą pažeidus sutartinius įsipareigojimus, 2 dalis numato, kad be turtinės žalos, gali būti atlyginama ir neturtinė žala, kuri apima fizinį skausmą ar dvasinius išgyvenimus. Šio straipsnio komentaras nurodo, kad neturtinė žala turi būti atlyginama dėl skausmo ar kančių, gyvenimo džiaugsmo praradimo, taip pat dėl žalos asmens garbei ar reputacijai[72]. Atkreiptinas dėmesys, kad UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai yra skirti *komercinėms* (past.- *paryškinta aut.*) sutartims, kurių sąvoka pačiuose principuose nėra pateikiama, tačiau šis terminas turėtų būti suprantamas plačiausiu pobūdžiu, įskaitant ne tik sutartis dėl prekių ar paslaugų teikimo, tačiau ir ekonominius sandėrius, tokius kaip investavimas, koncesijų

[71] Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2004// *<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004-english.pdf>*.
[72] Unidroit Principles of International Commercial Contracts Integral version // *<http://www.unidroit.org/english/ principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>*.

susitarimai, profesionalių paslaugų sutartys ir kt., išskyrus vartojimo sutartis.[73] UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių pricipai, nors yra skirti tarptautinėms sutartims, gali būti taikomi ir sutartims tarp vienos nacionalinės priklausomybės teisės subjektų, kiek tai neprieštarauja vidaus imperatyvioms normoms. Taigi neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose aspektu UNIDROIT principuose įtvirtintas reglamentavimas aiškiai prieštarauja šiame darbe anksčiau aptartoms neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimo bei išimtinumo priežastims, kuriose nurodoma, kad neturtinė žala, kylanti iš sutartinių santykių, negali būti atlyginama dėl sutarties komercinio pobūdžio. Toks UNIDROIT principų reglamentavimas, autorės nuomone, yra teisingas bei sektinas pavyzdys, siekiant atsisakyti daugeliu atvejų nepagrįsto neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose ribojimo.

Kitas tarptautinis dokumentas, kurį trumpai apžvelgsime neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose aspektu yra 1999 m. Europos sutarčių teisės komisijos parengti Europos sutarčių teisės principai (angl. *The Principles of European Contract Law (PECL)*). Šių principų 9 skyriaus 5 skirsnis reglamentuoja nuostolių atlyginimo principus, kurių bendroji taisyklė nurodo, kad nukentėjusioji šalis turi būti pastatoma į tokią padėtį, kuri būtų jei sutartis būtų buvusi tinkamai įvykdyta[74]. 9:501 (2) (a) straipsnis nurodo, kad iš sutarties pažeidimo kilusi atlygintina žala apima neturtinę žalą.[75] Tačiau pagal Europos sutarčių teisės principus nukentėjusioji šalis turi teisę į nuostolių atlyginimą tik tais atvejais, kai ji realiai patyrė žalą. Vadinamieji nominalieji nuostoliai (angl. *nominal damages*) dėl sutarties pažeidimo, kuris nesukėlė jokio realios žalos, nėra leidžiami.[76] 9:501 (2) straipsnis aiškiai nurodo, kad nuostolių atlyginimas yra galimas ne tik dėl patirtos turtinės, bet ir neturtinės žalos, kuri gali apimti skausmą, psichines kančias bei nepatogumą, kylančius iš sutarties neįvykdymo ar netinkamo vykdymo[77], pavyzdžiui, dėl netinkamo turizmo paslaugų sutarties vykdymo[78]. Taigi atlygintina žala šiuose Europos sutarčių teisės komisijos parengtuose principuose, kaip ir UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose, kylanti iš sutarties pažeidimo ar neįvykdymo, nėra ribojama vien turtine žala.

---

[73] Unidroit Principles of International Commercial Contracts Integral version // *<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>*; Pace International Law Review. Review Of The Convention On Contracts For The International Sale Of Goods (cisg): 2003-2004. München: Sellier European Law Publishers, 2005. P.103.

[74] The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P.xli.

[75] MacQueen H. L., Zimmermann R. European Contract Law: Scots and South African Perspectives. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. P. 397.

[76] The Principles of European Contract Law and Dutch Law. A commentary. Edited by D. Busch, E. Hondius, H.J. van Kooten ir kt. Nijmegen: Ars Acqui Libri, 2002. P. 397.

[77] Ten pat. P. 398.

[78] Hesselink M.W.,Vries G.J.P. Principles of European Contract Law. Deventer: Kluwer, 2001. P. 180.

Kitas paminėtinas aktas - Europos teisės mokslininkų parengtas Bendrųjų principų sistemos projektas (angl. *Draft Common Frame of Reference (DCFR)*) yra neprivalomojo pobūdžio akademinis tekstas, kuriuo yra paremtas Europos Komisijos 2004 m. spalio 11 d. komunikate Europos Parlamentui ir Tarybai siūlomas priimti Bendrosios principų sistemos (angl. *Common Frame of Reference – CFR*) dokumentas. Kaip pagrindas minėtojo dokumento priėmimui buvo nurodytos praktikoje kylančios įvairios *acquis communautaire* vartotojų teisių problemos: direktyvose vartojami neapibrėžti ir pernelyg abstraktūs teisės terminai, direktyvų įgyvendinimo nacionaliniuose teisės aktuose skirtumai, atsirandantys dėl nepakankamo vartotojų apsaugos direktyvų suderinimo, skirtinga vartotojų teisių apsaugos apimtis ir kt. Remiantis DCFR 1 knygos 1:101 (1) straipsniu, DCFR taisyklės yra skirtos sutartims bei kitiems juridiniams aktams, sutartinėms ir nesutartinėms teisėms bei pareigoms, su nuosavybės teise susijusiems klausimams.[79] DCFR III knygos 3 skyriaus, reglamentuojančio teisės gynimo būdus dėl sutarties neįvykdymo, 3:701 (1) straipsnis numato, kad kreditorius turi teisę į žalos, kilusios dėl skolininko prievolės neįvykdymo, atlyginimą. To paties straipsnio 3 dalis numato, kad terminas žala apima tiek turtinę, tiek neturtinę žalą. Neturtine žala yra laikoma skausmas, kančios, gyvenimo kokybės pabloginimas[80]. Kadangi šis dokumentas, be kita ko, yra skirtas sutartinei atsakomybei, todėl esant sutarties pažeidimui bus taikomas bendrasis principas dėl žalos atlyginimo, kuris apima ir neturtinės žalos atlyginimo galimybę.

Europos Sąjungos mastu srityje dėl atsakomybės už sutarties pažeidimą ar netinkamą esminių sutartinių pareigų vykdymą yra keli privalomi modeliai, kurie, galima teigti, atspindi pozityvų požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose[81]. Vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos dokumentų, atvėrusių galimybę neturtinės žalos atlyginimui sutartiniuose santykiuose, yra 1990 m. birželio 13 d. direktyva „Dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų“ Nr. 90/314/EEB[82]. Šios direktyvos 5(2) straipsnis numato, kad valstybės narės imasi reikalingų veiksmų užtikrinti, kad kelionių organizatorius ir (arba) kelionių pardavimo agentas būtų atsakingi už žalą, padarytą vartotojui dėl sutarties nevykdymo arba netinkamo jos vykdymo, išskyrus atvejus, kai sutartis nevykdoma ar netinkamai vykdoma, ne dėl jų ar kitų paslaugų teikėjų kaltės. Taigi pačioje direktyvoje neturtinės žalos sąvoka nėra minima, tačiau jos atlyginimo galimybė seka iš Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau - EBTT) jurisprudencijos. EBTT

[79] Study Group on European Civil Code. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR) // < *http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf*>. P.177.
[80] Ten pat. P. 250.
[81] Bar Ch., Drobnig U.The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 99.
[82] 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų.

byloje *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH & Co KG*[83], aiškindamas minėtąją direktyvą, priėjo prie išvados, kad direktyva bei jos 5 straipsnis yra skirtas vartotojų apsaugai ir, turisto atostogų atveju, pareiga atlyginti neturtinę žalą, kilusią iš prarastų atostogų ar prarasto atostogų džiaugsmo (angl. *loss of holidays or loss of enjoyment of the holidays*) yra ypatingos svarbos, atsižvelgiant į direktyvos preambulėje nurodytus tikslus. EBTT nuomone, direktyvos 5 straipsnio 2 dalis suponuoja pareigą atlyginti ir kitokią žalą nei žalą, patirtą dėl asmens sužalojimo, įskaitant neturtinę žalą.Taigi šią direktyvą aiškinant minėtojo EBTT sprendimo kontekste turizmo paslaugų teikimo sutarties pažeidimo atveju išskirtina specifinė neturtinė žala dėl atostogų džiaugsmo praradimo, kuria siekiama direktyvos preambulėje įtvirtintų tikslų. Šie tikslai apima vartotojų teisių apsaugą bei skirtingų valstybių reglamentavimo skirtumų, kurių pagrindu vienoje ar kitoje valstybėje narėje veiklą vykdantys turizmo paslaugas teikiantys subjektai būtų nepagrįstai atleidžiami nuo pareigos atlyginti neturtinę žalą, sumažinimą, t.y. teisinio reglamentavimo vienodumu sudaryti sąlygas sąžiningai bei teisingai konkurencijai. Minėtoji direktyva turi būti aiškinama taip, kad vartotojui būtų užtikrinta teisė gauti neturtinės žalos atlyginimą, kai yra nevykdoma ar netinkamai vykdoma turizmo paslaugų sutartis Tarybos direktyvos Nr. 90/314/ EEB prasme.

Tokį direktyvos aiškinimą suformavusioje *Leitner* byloje nustatyta, kad dešimties metų mergaitė iš Austrijos atostogų viename iš Turkijos viešbučių metu susirgo salmonelioze. Austrijos teismas, nagrinėdamas šią bylą, mergaitei priteisė neturtinę žalą už jos kančias bei neigiamus išgyvenimus dėl ligos, tačiau Europos Bendrijų Teisingumo Teismas atlygino neturtinę žalą ir mergaitės tėvams, kurie turėjo rūpintis savo sergančia dukterimi ir dėl to negalėjo džiaugtis atostogomis. Tačiau šioje byloje suformuluota taip vadinama *Leitner* taisyklė dėl neturtinės žalos atlyginimo gali būti taikoma ne kiekvienu atveju, kai turistas lieka nepatenkintas atostogomis ar kelione, bet tik tais atvejais, kai yra sutarties pažeidimas. Atsižvelgiant į tai, kad kelionių agentūros dažniausiai negarantuoja atitinkamų oro sąlygų, saulės ar sniego, nebus galimas neturtinės žalos atlyginimas remiantis sutarties pažeidimu ir atostogų džiaugsmo praradimu dėl to, kad atostogomis turistas lieka nepatenkintas dėl jo atostogų metu buvusio netinkamo oro slidinėti ar gulėti paplūdimyje ir kt.[84] Tačiau pačioje direktyvoje yra numatyta galimybė šalims apriboti atlygintinos žalos, kilusios dėl netinkamo sutarties vykdymo ar neįvykdymo, išskyrus žalos dėl asmens sužalojimo, dydį sutartyje numatytos sumos dydžiu. Toks ribojimas turi būti įmanomas pagrįsti[85]. Šia teise pasinaudojo kelios Europos Sąjungos valstybės, tarp jų ir Lietuva.

[83] EBTT 2002 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH & Co KG,* Nr. C-168/00.

[85]1990 m. birželio 13 d. Tarybos Direktyva 90/314/ EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų.

Apibendrinant pažymėtina, kad minėtasis EBTT sprendimas *Leitner* byloje padarė didelę įtaką Tarybos direktyvos Nr. 90/314/EEB įgyvendinimui valstybių narių teisėje. Iki minėtojo sprendimo priėmimo Italijos, Austrijos bei Suomijos direktyvą įgyvendinančiuose teisės aktuose neturtinės žalos, kilusios iš turizmo paslaugų teikimo sutarčių pagal direktyvą pažeidimo, atlyginimo galimybė nebuvo aiškiai numatyta[86]. Kelių valstybių narių, pavyzdžiui, Belgijos, Estijos ir kt., vidaus teisės aktai numato galimybę atlyginti neturtinę žalą dėl džiaugsmo netekimo (angl. *loss of enjoyment*). Danijos teisėje, skirtingai nuo bendrosios nuostolių atlyginimo taisyklės, galima kompensacija klientui dėl žymaus nepatogumo (angl. *considerable inconvenience*), kuris apimtų ir sugadintas atostogas. Vokietijos teisė suteikia galimybę gauti neturtinės žalos atlyginimą dėl atostogų džiaugsmo netekimo tik tais atvejais, kai kelionė buvo *iš esmės* (past.- *paryškinta aut.*) sužlugdyta. Manytina, kad toks griežtas reglamentavimas neatitinka Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimo *Leitner* byloje formuojamo geros praktikos pavyzdžio.[87] Tuo tarpu Ispanijoje minėtoji direktyva yra įgyvendinta atskiru įstatymu dėl kelionių paketų (isp. *Ley de Viajes Combinados*), kuriame, remiantis Ispanijos tradicija, nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

Europos Sąjungoje egzistuoja reglamentavimas ir lyčių diskriminacijos darbo santykiuose prevencijos srityje. 1976 m. vasario 12 d. priimta Tarybos direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu Nr. 76/207/EEB (negalioja nuo 2006-08-14), kuri papildyta 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva, įgyvendinančia vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės Nr. 2000/43/EB bei iš dalies pakeista 2002 m. rugsėjo 23 d. Tarybos direktyva Nr. 2002/73/EB. 2000 m. lapkričio 27 d. priimta Tarybos direktyva Nr. 2000/78/EB nustato vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. Tarybos direktyvos Nr. 2000/43 15 straipsnis numato, kad valstybės narės nustato taisykles sankcijoms, taikytinoms už nacionalinių nuostatų, priimtų pagal šią direktyvą, pažeidimus ir imasi visų priemonių, būtinų jų taikymui užtikrinti. Tačiau sankcijos, kurias gali sudaryti kompensacijos sumokėjimas nukentėjusiajam, turi būti *veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios* (past. - *paryškinta aut.*)[88]. Tarybos direktyvos Nr. 2000/78[89] 17 straipsnis bei Tarybos direktyvos Nr. 2002/73/EC[90] 6(2)

[86] Bar Ch., Drobnig U.The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 100.
[87] European Union Consumer Law Compendium // <*http://www.eu-consumer-law.org/consumerstudy_part2b_en.pdf*>.
[88] 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.
[89] 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78 nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

straipsnis yra beveik identiški anksčiau minėtam direktyvos Nr. 2000/43 15 straipsniui, bei numatantys, kad valstybės narės turi numatyti priemones, kurios būtinos realiai ir v*eiksmingai* (past. paryškinta aut.) kompensuoti ar atlyginti nuostolius ir žalą, kurią patyrė nukentėjęs asmuo dėl diskriminacijos, tokiu būdu, kad *atgrasintų* (past. paryškint aut.) ir būtų proporcingos patirtai žalai. Šiuo atveju terminas „efektyvus ir atgrasantis“ valstybių narių numatomų priemonių prasme turėtų būti suprantama kaip kompensacija už patirtą neturtinę žalą[91].

Taigi apibendrinant darytina išvada, kad tarptautiniai dokumentai, Europos Sąjungos teisės aktai bei Europos teisės mokslininkai palankiai vertina neturtinės žalos atlyginimo galimybę sutartiniuose santykiuose ar diskriminacijos principų pažeidimo atvejais ir neturtinę žalą išskiria kaip vieną iš galimos atlygintino žalos formų, kuri yra lygiavertė kitoms žalos rūšims. Tokią praktiką patvirtina ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, kuris aiškiai suformulavo neturtinės žalos atlyginimo pagal kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų direktyvą Nr.90/314/EEB galimybę bei būtinybę, siekiant užtikrinti vartotojų teisių apsaugą bei teisingą konkurenciją turizmo rinkoje.

2.2.2. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo skirtingų užsienio šalių teisės praktikoje apžvalga

Neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas skirtingų šalių praktikoje priklauso nuo to, ar konkreti šalis priklauso bipolinės, ar singuliarinės tradicijos valstybėms. Neturtinės žalos atlyginimas bipolinės tradicijos šalyse remiasi turtinės ir neturtinės žalos atskyrimo idėja, todėl neturtinės žalos atlyginimo galimybė, skirtingai nei turtinės žalos atlyginimo atveju, arba yra ribota įstatyme nustatytu sąrašu atvejų, kada atlyginama neturtinė žala, arba siejama su žalą padariusio asmens kaltės laipsniu ir pažeidimo sunkumu[92]. Bipolinės tradicijos šalims priskirtinos Vokietija, Austrija, Šveicarija, Italija, Olandija, Didžioji Britanija ir kt. Tuo tarpu singuliarinės tradicijos valstybės, tokios kaip Prancūzija, Belgija, Ispanija ir kt. remiasi idėja, kad neturtinės žalos atlyginimas yra visavertis teisių gynimo būdas, todėl neturtinė žala yra atlyginama visais atvejais, kai egzistuoja visos reikiamos sąlygos civilinei atsakomybei[93]. Tendencija dėl neturtinės žalos atlyginimo įtvirtinimo Europos Sąjungos, kituose tarptautiniuose dokumentuose bei teisės aktuose

[90] 2002 m. rugsėjo 23 d. Tarybos direktyva 2002/73iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą Nr. 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.
[91] Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 101.
[92] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 25-26.
[93] Ten pat. P. 29-30.

pamažu persikelia ir į Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinį teisinį reguliavimą. Šiuo metu šiose valstybėse yra pastebimas padidėjęs sutarčių ir deliktų teisės harmonizavimo lygis neturtinės žalos atlyginimo nustatymo aspektu. Taigi šiame skyriuje aptarsime atskirų Europos Sąjungos narių bei kitų valstybių neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo praktiką bei jos ypatumus.

1900 m. Vokietijos CK (vok. *das Bürgerliches Gesetzbuch*) 253 straipsnyje buvo numatyta, kad neturtinės žalos atlyginimo galima reikalauti tik įstatymo nustatytais atvejais, iš kurių svarbiausi yra įtvirtinti žalos, kylančios iš deliktų, atlyginimą reglamentuojančiuose straipsniuose. Taigi toks teisinis reglamentavimas, egzistavęs iki 2002 m. reformos, reiškė, kad neturtinės žalos atlyginimas buvo įmanomas tik deliktų teisėje, todėl neturtinė žala nebuvo priteisiama sutarties pažeidimo atveju[94]. 2002 m. Vokietijos deliktų teisės reforma atitinkamai šiek tiek išplėtė neturtinės žalos atlyginimo galimybę bei atsisakė iki tol įstatymo leidėjo neturtinės žalos atlyginimo išimtinumą grindusių priežasčių, tokių kaip neturtinės žalos atlyginimo apskaičiavimo sudėtingumas bei galimybė piktnaudžiauti tokia kompensacija, dėl ko neturtinės žalos atlyginimo aspektu neliko skirtumų tarp deliktinės ir sutartinės atsakomybės[95]. Taigi neturtinės žalos atlyginimą reglamentuojančias teisės normas perkėlus į bendruosius prievolių pagrindus neliko draudimo atlyginti neturtinę žalą, kylančią iš sutarties pažeidimo, kadangi naujasis Vokietijos CK 253 str. 2 d. numato bendrąją taisyklę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo visais atvejais, kai tai susiję su žala kūnui, sveikatai, laisvei ar seksualiniam apsisprendimui[96]. Siekiant neturtinės žalos atlyginimo nebereikia įrodinėti delikto buvimo. Vokietijos CK 253 str. 1 d., numatanti, kad neturtinė žala gali būti atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais nėra imperatyvi, todėl šalys sutartyje gali numatyti konkrečias neturtinės žalos atlyginimo sumas[97]. Vokietijos teismai taip pat pripažįsta asmens teisę į atostogas, todėl, vadovaujantis jau anksčiau aptartos Tarybos direktyvos Nr. 90/314/EEB įgyvendinimu Vokietijos CK, galimas neturtinės žalos atlyginimas, kai asmens teisė yra pažeista dėl netinkamo turizmo paslaugų sutarties vykdymo[98].

Italijoje neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose yra galimas tais atvejais, kai yra padarytas nusikaltimas. Taigi galima teigti, kad Italijos sutarčių teisėje nėra tiesioginių teisinių

[94] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 26.
[95] Magnus U. The Reform of German Tort Law // <*http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf*>; Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P.106.
[96] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 117; Introduction to German Law. Edited by J.Zekoll, M.Reimann. The Hague: Kluwer law international, 2005. P.222-223; Magnus U. The Reform of German Tort Law // < *http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf*>.
[97] Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P. 42,116.
[98] Contract Law. Edited by H.Beale, H.Kötz, A.Hartkamp, D.Tallon. Casebook on the common law of Europe. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2002. P. 842.

priemonių neturtinės žalos atlyginimui esant sutartinių santykių pažeidimams. Tačiau Italijos CK 1174 str. numato galimybę šalims susitarti dėl neturtinių interesų patenkinimo sutartimi, todėl šiuo aspektu neturtinės žalos atlyginimas, kilęs iš minėtojo pobūdžio sutartinės prievolės pažeidimo, turėtų būti galimas[99]. Pastarųjų metų teismų praktika pripažįsta neturtinės žalos atlyginimo galimybę sutartyse, kurios yra susijusios su neturtinių interesų patenkinimu, pavyzdžiui, kai netinkamai padaromas vestuvių vaizdo įrašas[100]. Italijoje neteisėtai atleidus iš darbo neturtinė žala atlyginama konstatavus Konstitucijoje įtvirtintos teisės nebūti atleistam dėl neteisėtų priežasčių pažeidimą ir tais atvejais, kai deliktas nelaikomas nusikaltimu. Pavyzdžiui, 2004 m. balandžio 27 d. Aukščiausiojo teismo byloje *Nr. 7980* ieškovas, neteisėtai iš darbo atleistas chirurgas, kuris, paaiškėjus netiesėtam atleidimo faktui, po aštuonerių metų buvo grąžintas į darbą kreipėsi dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Aukščiausiasis teismas nurodė, kad minimu atveju yra ryšys su konstitucine darbuotojo saviraiškos laisve, kuri, šiuo atveju, buvo neteisėtai pažeista, dėl ko darbuotojui privalo būti atlyginama ir jo patirta neturtinė žala net tais atvejais, kai tai įsakmiai nenurodyta įstatyme.[101]

Austrijoje Aukščiausiasis Teismas 1908 m. plenarinėje sesijoje priimtu sprendimu nurodė, kad neturtinė žala turi būti atlyginama tik išsamiai įstatymo numatytais atvejais. Šios ribojimo pozicijos dėl neturtinės žalos atlyginimo Austrijos teismai laikėsi ilgą laiką[102]. Neturtinės žalos atlyginimas, padarius žalą asmeniui išskirtinę vertę turėjusiam turtui, yra galimas pagal Austrijos CK 1331 straipsnį, tuo tarpu neturtinei žalai, patirtai dėl kūno sužalojimo, atlyginti taikomas 1325 str. Pažymėtina, kad Austrijos CK 1331 str. teismų praktikoje yra taikomas gana retai - tik tais atvejais, kai žala padaroma tyčia. Sąlygos, kada neturtinė žala Austrijoje apskritai gali būti atlyginama priklauso nuo ginamo intereso svarbumo todėl, pavyzdžiui, neturtinės žalos atlyginimui dėl kūno sužalojimo užtenka menko kaltosios šalies neatsargumo, tuo tarpu asmeniui brangaus ir vertingo turto sužalojimo atveju yra būtina tyčia. Taigi tokio neturtinio intereso gynybai Austrijos teisiniame reglamentavime nėra suteikiama analogiška svarba kaip pažeidus asmens kūno vientisumą, be to, yra pabrėžiamas neturtinės žalos atsiradimo bei jos dydžio įrodymo sudėtingumas[103]. Tačiau yra laikoma, kad neturtinė žala, neatsižvelgiant į bendrąsias taisykles,

[99] Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 108.
[100] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P 151.
[101] European Tort Law 2004. Tort and Insurance Law Yearbook. Edited by H. Koziol, B. C. Steininger. Springer, 2005. P. 387.
[102] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.1.
[103] Ten pat. P. 3.

asmeniui turi būti atlyginta, kai sutartis yra sudaroma dėl neturtinių interesų[104]. Gana įdomi šiuo požiūriu yra Austrijos Aukščiausiojo Teismo 1974 m. byla[105], kurioje neturtinė žala priteista kirpyklos klientei, kuriai kirpėja, be jos sutikimo, apie 30 cm. patrumpino plaukus. Austrijos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje taikė Austrijos CK 1325 str. bei nurodė, kad plaukų kirpimas, nesant asmens pageidavimo, yra fizinė žala CK 1325 str. prasme, kadangi yra pažeistas asmens kūno vientisumas ir šiuo atveju yra nesvarbu, ar tokio kūno vientisumo pažeidimo pasekmės yra skausmingos, ar ne. Manytina, kad tokia situacija labiau atitinka sutarties dėl asmens neturtinių interesų pažeidimą, iš kurio kylančią neturtinę žalą Austrijos teismai šiandieninėje situacijoje turėtų būti linkę atlyginti.

Olandijoje nuostoliams dėl sutartinės ir deliktinės atsakomybės yra taikomos tos pačios Olandijos CK (ol. *Burgelijk Wetboek*) šeštoje knygoje nurodytos taisyklės. Olandijos CK 6:95 str. numato atsakomybę už žalą, kuri apibūdinama kaip turtinė žala ar žala asmeniui kitu būdu (ol. *ander nadeel*), kurio atlyginimo galimybė turi būti numatyta įstatyme[106]. Olandijos CK 6:106 str., taikomas tiek sutartinei, tiek deliktinei atsakomybei, numato tik tris galimybes, kada galimas neturtinės žalos atlyginimas. Pirma, kai už žalą atsakingas asmuo tyčia siekė jos padarymo. Antra, kai nukentėjusysis patyrė kūno sužalojimų, garbės ar reputacijos sumenkinimą arba jo asmeniui žala padaryta kitais būdais. Trečia, jei žala padaryta mirusiojo asmens atminimui[107]. Kai žala padaroma turtui, neturtinė žala gali būti atlyginama, jei padaryta tyčia ar sužalotas daiktas buvo išskirtinės vertės. Pavyzdžiui, Olandijos Aukščiausiasis teismas byloje dėl kreditoriaus įvykdyto neteisėto skolininko turto sulaikymo, dėl ko skolininko įmonė bankrutavo ir žlugo jo socialinis gyvenimas, patenkino prašymą atlyginti neturtinę žalą, remdamasis Olandijos CK 6:106 straipsnio 1 dalies b punktu, kaip žalą, padarytą asmeniui kitu būdu[108]. Taigi Olandijoje egzistuojantis teisinis reglamentavimas numato galimybę atlyginti neturtinę žalą, kylančią iš sutartinių santykių, kai yra Olandijos CK 6:106 str. numatyti reikalavimai arba atskira neturtinės žalos atlyginimą numatanti teisės norma, pavyzdžiui, Olandijos CK 7:510 straipsnis, įtvirtinantis kelionės organizatoriaus

[104] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.20.
[105] OGH 12.12.1974, SZ 47/147.
[106] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P. 155.
[107] The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary. Edited by D.Busch, E.Hondius, H.J. van Kooten ir kt. Nijmegen: Kluwe Law International, 2002. P. 401.
[108] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.169.

pareigą atlyginti žalą dėl atostogų džiaugsmo praradimo[109]. Neturtinė žala dėl neteisėto atleidimo iš darbo yra atlyginama remiantis Olandijos CK 6:162 ir 7:611 straipsniais[110].

Ispanijoje skirtumas tarp neturtinės ir turtinės žalos atlyginimo nedaromas, todėl, remiantis Ispanijos CK 1106 str., pažeidus sutartis, jokie neturtinės žalos (isp. *danos morales*) ribojimai nėra išskiriami[111]. Taigi tiek turtinė, tiek neturtinė žala Ispanijoje yra atlyginama vienodais pagrindais, nesant jokių iš žalos rūšies kylančių suvaržymų, egzistuojančių kitų valstybių teisiniame reguliavime. Tokią poziciją įtvirtina ir Ispanijos Aukščiausiojo Teismo (isp. *Tribunal Supremo*) praktika, pavyzdžiui, 2000 m. kovo 13 d. byloje Ispanijos Aukščiausiasis Teismas iš aviakompanijos priteisė neturtinės žalos atlyginimą keleiviui už tai, kad nesant rimų priežasčių aštuonias valandas vėlavo lėktuvas, o keleivis buvo priverstas visą tą laiką praleisti oro uoste[112]. Kitose bylose neturtinė žala iš advokato buvo priteista jo klientui dėl advokato teisinių paslaugų sutarties pažeidimo pavėlavus laiku pateikti apeliaciją arba dėl kliento neinformavimo apie galimybę reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo civiline tvarka iš asmens, kuriam nepavyko iškelti baudžiamosios bylos.[113] Neteisėto atleidimo iš darbo atveju numatyta galimybė reikalauti fiksuoto dydžio kompensacijos, kuri apima ir neturtinę žalą.[114]

Belgijoje taip pat nedaromas skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos, todėl neturtinės žalos atlyginimas yra toks pat svarbus kaip ir turtinės žalos atlyginimas. Remiantis Belgijos CK 1150 str., sutartį pažeidusi šalis turi atsakyti tik už nuostolius, kuriuos ji turėjo ir galėjo numatyti arba tuo atveju, kai sutarties pažeidimas yra padaromas tyčia. Tačiau nuostolių numatomumo taisyklė yra siejama tik su galimumu numatyti tam tikrų nuostolių kilimo galimybę, o ne su jų dydžio numatymu[115]. Belgijoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyse, taip pat yra galimas neturtinės žalos atlyginimas turizmo paslaugų teikimo srityje, kai neturtinė žala atlyginama už nusivylimą ar sielvartą dėl sugadintų atostogų[116].

Analogiška situacija yra Prancūzijoje, kur taip pat nėra jokių suvaržymų neturtinės žalos kompensavimui sutartinės atsakomybės atveju. Nukentėjusioji sutarties šalis turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą sutarties neįvykdymo ar netinkamo vykdymo atveju, taip pat dėl sutarties neteisėto

[109]Olandijos civilinis kodeksas (BW - Burgelijk Wetboek) // <*http://www.wetboek-online.nl/wet/BW6.html*>.
[110] Heijden P.F. van der, Slooten J.M. van, Verhulp E. Arbeidsrecht: Text & Comentaar. Deventer: Kluwer, 2006. P. 13.
[111] Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P.104.
[112] Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P.105.
[113] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P. 230.
[114] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.119
[115] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P. 41.
[116] Ten pat. P. 51.

nutraukimo. Taigi principas, kad neturtinė žala (pranc. *prejudice moral*) turi būti kompensuojama, kai ji kyla iš sutartinių teisinių santykių šiandien Prancūzijoje yra nekvestionuojamas. Darbo sutartinių santykių atveju iš darbo atleistas darbuotojas, kuris atleidimo metu buvo pažemintas, turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą dėl paties atleidimo pobūdžio, nepriklausomai nuo specialių teisių gynimo būdų dėl neteisėto atleidimo fakto[117]. Neturtinės žalos atlyginimas Prancūzijoje taip pat galimas, kai dėl sutarties pažeidimo yra sunaikinamas sutarties dalykas, vienai iš šalių turėjęs ypatingą reikšmę, pavyzdžiui, mylimas naminis gyvūnas. 1962 m. sausio 16 d. *Lunus* byloje Prancūzijos Apeliacinis Teismas priteisė neturtinės žalos atlyginimą lenktyninio žirgo Lunus šeimininkui bei jo treneriui. Byloje nustatyta, kad lenktyninio žirgo vardu Lunus savininkas sutartimi išnuomojo žirgą treneriui, kuris pastarąjį nugabeno į žirgų varžybas. Žirgų varžybų organizatorius pasiūlė treneriui žirgą iki varžybų patalpinti jam priklausančiame arklidžių aptvare. Buvimo aptvare metu žirgas perkando elektros lempos laidą, dėl ko žuvo. Prancūzijos Apeliacinis Teismas žirgo savininkui, neskaitant žirgo rinkos vertės, priteisė neturtinę žalą dėl mylimo gyvūno žūties, bei pinigine išraiška mažesnę neturtinę žalą žirgo treneriui[118]. Manytina, kad neturtinės žalos atlyginimas sutartyje, kurios dalykas yra individualiais požymiai apibūdinamas daiktas, o ypač gyvūnas, kuris jo šeimininkui turi ypatingą reikšmę, yra visiškai pateisinamas ir teisingas. Tačiau pažymėtina, kad Prancūzijos teismų praktika neturtinės žalos atlyginimo atveju anaiptol yra ne visada pagrįsta ir nuosekli. Antai Prancūzijos Kasacinis teismas (pranc. *Cour de cassation*) neturtinės žalos atlyginimą priteisė juridiniam asmeniui, kurio direktorius, pažeisdamas konkurencines normas, įkūrė naują įmonę bei šešis darbuotojus įtikino palikti buvusią darbovietę ir pakvietė dirbti kartu[119]. Taigi šioje situacijoje neturtinės žalos priteisimas įmonei už neva patirtus skaudžius išgyvenimus yra visiškai nepagrįstas dėl juridinio asmens negalėjimo patirti moralines kančias. Todėl manytina, kad neturtinės žalos atlyginimas šioje byloje buvo tik pretekstas, panaudotas dėl patirtos ekonominės žalos apskaičiavimo sudėtingumo, kas nėra pateisinama. Tačiau visgi pabrėžtina, kad toks neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas, kai neturtinei žalai atlyginti nėra jokių specialių apribojimų yra teisingas bei žymiai palankesnis dėl sutarties pažeidimo nukentėjusiai šaliai. Pavyzdžiui, organizuojant vestuves Prancūzijos ir Vokietijos pasienyje yra patartina kviesti vestuvių fotografą būtent iš Prancūzijos, kuris, nepavykus

[117] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.105.
[118] Contract Law. Edited by H.Beale, H.Kö tz, A.Hartkamp, D.Tallon. Casebook on the common law of Europe. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2002. P.838.
[119] Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.105.

vestuvinėms nuotraukoms, skirtingai nuo savo kolegos vokiečio, bus atsakingas ir už patirtą neturtinę žalą, kurios atlyginimo galimybės nukentėjusiajai šaliai bus daug palankesnės[120].

Ypatingą dėmesį šiame darbe skirsime bendrosios teisės tradicijos valstybėms, kuriose dėl teisės tradicijų ypatumų neturtinės žalos atlyginimo praktika yra formuojama išimtinai teismų jurisprudencijoje. Pažymėtina, kad Didžiojoje Britanijoje teismų praktikos suformuota bendroji taisyklė draudžia neturtinės žalos, kilusios iš sutarties pažeidimo, atlyginimą, kadangi laikoma, jog asmens neigiami išgyvenimai, kai pažeidžiama sutartis, nėra numatomas sutarties pažeidimo padarinys[121]. Bendroji taisyklė dėl neturtinės žalos neatlygintinumo sutarčių teisėje yra paremta 1909 m. Lordų Rūmų byla *Addis v Gramophone Co Ltd*, kurioje numatyta, kad sutarčių teisė neatlygina žalos dėl nusivylimo, susierzinimo, patirto nukentėjusiosios šalies, dėl sutarties pažeidimo[122]. Minėtoje byloje ieškovas dirbo atsakovo įmonėje vadybininku, kurio atlyginimą sudarė pastovi alga bei komisiniai. Darbo sutartyje buvo numatyta, kad darbdavys gali nutraukti darbo sutartį įspėjęs darbuotoją prieš šešias savaites. Darbuotojas tokį įspėjimą gavo, tačiau dar iki darbo sutarties pabaigos į jo vietą buvo priimtas kitas žmogus, dėl ko jis jau nebeužėmė vadybininko pareigų ir, atitinkamai, gavo mažesnį atlyginimą. Lordų Rūmai šioje byloje nusprendė dėl neabejotinos būtinybės atlyginti turtinę žalą (t.y. skirtumą tarp darbo užmokesčių), kadangi darbdavys pažeidė darbo sutartį, tačiau kategoriškai atisisakė priteisti neturtinę žalą dėl paties sutarties pažeidimo padarymo būdo, t.y. kad darbuotojas atleidimo metu buvo žeminamas ir pan., kas jam sukėlė skausmą bei kančias[123]. Taigi buvo suformuota taisyklė, kad nuostoliai dėl psichinių kančių ar dėl sutarties pažeidimo pobūdžio sutartyse nėra atlyginami[124]. Tačiau ne visi autoriai sutinka su tokiu *Addis v Gramophone Co Ltd ratio* interpretavimu[125]. Vėlesnėje teismų praktikoje, pavyzdžiui, 1975 m. byloje *Cox v Phillips[126],* buvo nustatyta nauja taisyklė, kad emocinės kančios, patirtos dėl pažeminimo, kas yra darbo sutarties pažeidimas, gali būti atlyginamos tais atvejais, kai

---

[120] Bar Ch., Drobnig U. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe: a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004. P. 98-99.
[121] Ten pat. P. 105.
[122] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland(Oregon): Hart Publishing, 2005. P.289.
[123] N. Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Studies. 1996, vol.16, Nr.4. P. 619-620.
[124] Applebey G. Contract Law. London: Sweet & Maxwell, 2001. P. 448.
[125] Žr. N. Enonchong. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Studies. 1996, vol.16, Nr.4. P.621. N. Enonchong teigimu, byloje *Addis v Gramophone Co Ltd* iš tikrųjų omenyje turėta tai, kad neturtinė žala gali būti atlyginama, kai ji padaroma sutarties pažeidimu, tačiau toks atlyginimas yra negalimas, kai neturtinė žala yra patiriama dėl aplinkybių, esančių kartu su sutarties pažeidimu, net jei jos atskleidžia šiurkštų, sunkų, piktavališką, įžeidžiantį ar įžūlų kaltosios šalies elgesį. Taigi šio autoriaus nuomone, tradiciškai bendrąją neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimo taisyklę neva nustatanti *Addis* byla šiame kontekste yra naudojama visiškai nepagrįstai, kadangi ji apskritai leidžia neturtinės žalos atlyginimą sutartyse, tačiau draudžia neturtinės žalos atlyginimą, kilusį iš „antrinės žalos“, t.y. ne iš pačios sutarties pažeidimo fakto, bet vien dėl atleidimo fakto.
[126] K. Williams. The contract of employment. // Industrial Law Journal. 1976, Nr. 5. P. 113.

jų atsiradimas buvo numatomas ir suvokiamas abiejų darbo sutarties šalių. Tačiau ir ši taisyklė Apeliacinio Teismo buvo pakeista 1987 m. byloje *Bliss v South East Thames Regional Health Authority*[127] bei 1999 m. byloje *Johnson v Unisys Ltd*[128], kuriose dar kartą įtvirtinta tradicinė taisyklė, kad atlygintini nuostoliai dėl neteisėtos darbo sutarties nutraukimo neapima nuostolių dėl patirtų emocinių išgyvenimų, tačiau kartu pastebėta, jog darbo sutartis nelaikytina išimtinai komercine sutartimi.

Teismų praktika bei teisės doktrina[129], savo ruožtu, išskiria tam tikras išimtis iš bendrosios taisyklės, kurių atveju iš sutarties pažeidimo kilusi neturtinė žala yra atlyginama. Taigi tam tikrose sutarčių kategorijose, tokiose kaip: kai sutarties objektas yra apsaugoti nuo grasinimų arba suteikti malonumą, organizuoti atostogas, suteikti laidojimo vietą, kai sutarties pažeidimas sukelia fizinį nepatogumą ir diskomfortą ir kt. Anglijos teismų praktika numato neturtinės žalos atlyginimo galimybę. Trumpai aptarsime ir įvertinsime atskiras sutarčių kategorijų rūšis, kurios yra priskiriamos išimtims iš bendrosios neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimo taisyklės.

1991 m. Lordų Rūmų byloje *Watts v Murrow*[130] Lordas Bingham'as nurodė, kad pagal bendrąją taisyklę sutartį pažeidusi šalis nėra atsakinga už kančias, nusivylimą, nerimą, nemalonumą ar įtampą, patirtus nukentėjusios šalies. Tačiau ši taisyklė nėra absoliuti, todėl atvejais, kai sutartis buvo skirta suteikti malonumą, pasitenkinimą, atsipalaidavimą, dvasinę bei emocinę ramybę dėl jos neįvykdymo šalis turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Analogiška situacija yra ir tuomet, kai sutarties pažeidimas lemia fizinį nepatogumą ir diskomfortą[131]. Taigi išskirtos dvi sutarčių kategorijos pagal sutarties tikslą, bei sutarties pasekmes. Remiantis šiuo skirstymu sutarties šalys gali patirti neturtinę žalą dviem būdais: kai sutartis sudaroma dėl neturtinių interesų (pavyzdžiui, malonumo suteikimo, dvasinės ramybės, laisvės nuo persekiojimo ir kt.) įgyvendinimo, sutarties pažeidimas sukels neturtinio intereso pažeidimą ar netekimą, kuris gali būti įvardijamas kaip „pozityvi žala" (angl. *„positive loss"*)[132]. Kitu atveju sutarties pažeidimas gali sukelti neturtinę žalą,

[127] McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2003. Par. 3-023.
[128] Applebey G. Contract Law. London: Sweet & Maxwell, 2001. P. 449.
[129] Applebey G. Contract Law. London: Sweet & Maxwell, 2001. P. 450-455.; Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland(Oregon): Hart Publishing, 2005. P.301-315.; Stone R., Cunnington R. Text, cases and materials on contract law. London; New York (N.Y.): Routledge Cavendish: Taylor &Francis Group, 2007. P. 1084.; McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2003. Par. 3-013 – 3-032.; Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. Edited by H.W.V. Rogers. European Center on Tort and Insurance Law. Viena; New York: Springer, 2001. P.65-66.; Collins H. The Law of Contract. East Kilbride: Thomson Litho Ltd, 2003. P. 414-416.;
[130] Burrows A. A Casebook on Contract. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2007. P. 390
[131] Stone R. The modern law of contract. London; Sydney; Portland (Oregon): Cavendish Publishing, 2005. P. 453.
[132] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005. P. 288.

kuri nėra pernelyg nutolusi nuo sutartie pažeidimo fakto ir gali būti įvardyta kaip „pasekminė žala“ (angl. *„consequential loss“*)[133].

Pirmajai sutarčių kategorijai yra priskirtinos situacijos, kuomet viena sutarties šalis įsipareigoja užtikrinti antrosios sutarties šalies neturtinių interesų įgyvendinimą :

1. **Sutartys, užtikrinančios laisvę nuo persekiojimo bei priekabiavimo, dvasinę ramybę**. 1976 m. byloje *Heywood v Wellers*[134] moteris kreipėsi į atsakovą advokatą, siekdama apsisaugoti nuo savo buvusio meilužio persekiojimo. Dėl atsakovo netinkamų pareigų vykdymo, ieškovė ir toliau buvo persekiojama, todėl Apeliacinis Teismas ieškovei priteisė neturtinę žalą tuo pagrindu, kad neturtinės žalos atsiradimo pasekmės šalių buvo numatytos, kadangi ieškovė į advokatą kreipėsi būtent dėl ramybės nuo persekiojimo užtikrinimo.
2. **Sutartys užtikrinančios malonumo, pramogų suteikimą, atostogų bei kelionių organizavimą**. Šios kategorijos sutarčių pavyzdžiai yra netinkamai pareigas vykdžiusio vestuvių fotografo atvejai, sugadintos atostogos ir kt. 1971 m. byloje *Diesen v Samson*[135] nuotakai buvo priteistas neturtinės žalos atlyginimas už tai, kad jos vestuvėse nepasirodė profesionalus fotografas, su kuriuo ji buvo sudariusi sutartį. Taigi tokiu būdu nuotaka patyrė neigiamus išgyvenimus dėl to, kad jai nebuvo suteikta galimybė profesionaliai įamžinti jos svarbiausios dienos įvykius, ji prarado šių įvykių ilgaamžiškumo džiaugsmą. 1973 m. byloje *Jarvis v Swan Tours Ltd*[136] Apeliacinis Teismas nusprendė atlyginti neturtinę žalą ieškovui, kadangi atsakovo organizuotos atostogos neatitiko jų aprašymo bei buvo ženkliai prastesnės kokybės nei žadėta, dėl ko ieškovas patyrė nusivylimą dėl sugadintų atostogų. 1975 m. byloje *Jackson v Horizon Holidays*[137], kurioje šeimos atostogų metu viešbutis buvo nešvarus, neatitiko kelionės aprašyme nurodytų bruožų ir kt. ieškovui buvo priteista neturtinė žala ne tik už jo paties nusivylimą atostogomis, tačiau ir už jo šeimos narių patirtus neigiamus išgyvenimus. Taigi dar prieš įsigaliojant Europos Sąjungos direktyvai dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų, Anglijos teismai pripažino iš tokių sutarčių kylančios žalos nemenkavertiškumą bei būtinybę ją atlyginti.
3. **Džiaugsmo netekimas: sutartys su „pridėtine verte“ arba „vartotojo perviršiu“.** Šiai kategorijai priskirtinos dažniausiai vartojimo sutartys, kuomet vienai iš sutarties šalių sutarties įvykdymas turi subjektyvią reikšmę ir negali būti siejamas su jokiais objektyviais

[133] Ten pat.
[134] Beale H. Remedies for breach of contract. London: Sweet & Maxwell, 1980. P. 171.; B.S. Jackson. Injured Feelings Resulting from Breach of Contract // International and Comparative Law Quarterly. 1977, Vol. 26, Nr. 3. P. 502.
[135] Applebey G. Contract Law. London: Sweet & Maxwell, 2001. P. 451.
[136] Turner Ch. Unlocking contract law.2nd edition. London: Hodder Arnold, 2007. P. 478.
[137] Ten pat. P. 479.

standartais[138]. 1996 m. byloje *Ruxley Electronics and Construction Ltd v Forsyth*[139] atsakovui Lordų Rūmų, pakeičiant Apeliacinio Teismo sprendimą, buvo priteistas neturtinės žalos atlyginimas dėl džiaugsmo netekimo už tai, kad ieškovas pastatė netinkamo gylio baseiną, dėl ko atsakovas prarado nardymo džiaugsmą. Netinkamas baseino gylis nepadarė jokio įtakos jo vertei ar užsakovo galimybei juo naudotis, tačiau šios sutarties „pridėtinė vertė“ pasireiškė užsakovo individualiu pomėgiu. Kitu atveju, 1995 m. byloje *Knott v Bolton*[140] architektas buvo pasamdytas suprojektuoti poros svajonių namą. Užsakovai norėjo įspūdingų laiptų, tačiau architekto sprendiniais jie nebuvo patenkinti, todėl turėjo pastatytus laiptus pakeisti. Ieškovai reikalavo neturtinės žalos atlyginimo dėl nusivylimo bei nuliūdimo dėl sutarties pažeidimo, kuriuo iš jų buvo atimtas „svajonių namo džiaugsmas“. Tačiau teismas šioje byloje nurodė, kad esminė sutarties sąlyga buvo namo projektavimas, o ne malonumo ar džiaugsmo suteikimas, dėl ko buvo atmestas neturtinės žalos atlyginimo prašymas. Taigi darytina išvada, kad žalos koncepcija sutarčių teisėje neapsiriboja vien išimtinai finansiniais netekimais, tačiau yra orientuota į sutartinių pareigų vykdymą, nepaisant to, ar tai susiję su nukentėjusiosios šalies finansinės būklės pagerinimu, ar ne[141].

Antrajai kategorijai yra priskirtinos situacijos, kuomet dėl sutarties pažeidimo yra patiriama neturtinė žala:

1. **Fizinis nepatogumas, diskomfortas dėl sutarties pažeidimo**. Šiuo atveju neturtinė žala gali būti atlyginama papildomai su kitais patirtais nuostoliais. 1875 m. byloje *Hobbs v L.S.W.Ry*[142] ieškovas su šeima buvo paleisti ne toje stotelėje, todėl turėjo vėlai naktį eiti kelias mylias lietui lyjant, kadangi šalia nebuvo jokių viešbučių, kuriuose šeima būtų galėjusi apsistoti. Šiuo atveju priteista neturtinė žala už patirtus fizinius nepatogumus. 1982 m. byloje *Perry v Sydney phillips and Son*[143] ieškovas nusipirko namą, remdamasis atsakovų pateikta namo būklės ataskaita. Ataskaitoje buvo nurodyta, kad namo būklė yra gera, tačiau vėliau paaiškėjo, kad yra prakiuręs namo stogas bei kiti trūkumai. Apeliacinis Teismas ieškovui atlygino patirtus psichologinius išgyvenimus dėl to, kad jam teko gyventi nuolat remontuojamame name ir tai buvę tikėtina sutarties pažeidimo pasekme. Tačiau teismas, atlygindamas neturtinę žalą, labiau atsižvelgė į ieškovo dėl nuolatinių remonto darbų patirtus

[138] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005.P. 305.
[139] S.Nossal. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honk Kong Law Journal. 1996, vol. 26. P. 168.
[140] S. Nossal. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honk Kong Law Journal. 1996, vol. 26. P. 166.
[141] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005. P. 306.
[142] McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2003. P.58.
[143] Applebey G. Contract Law. London: Sweet & Maxwell, 2001. P. 452.

fizinius nepatogumus, kuriuos sukėlė sutarties pažeidimas. Garsiojoje 2001 m. *Farley v Skinner*[144] byloje ieškovas sudarė sutartį su atsakovu dėl ieškovo numatomo įsigyti namo tyrimo. Atsižvelgiant į tai, kad namas buvo netoli Gatwick'o oro uosto, ieškovas atskirai nurodė atsakovui raportuoti, ar lėktuvų keliamas triukšmas gali būti problema normaliam gyvenimui tame name. Atsakovas šį tyrimą atliko ir informavo ieškovą, kad nėra tikėtina, jog gyvenant numatomame įsigyti name galėtų kilti problemų dėl lėktuvų sukeliamo triukšmo, tačiau tam tikrais atvejais kai kurie lėktuvai gali skristi virš namų valdos ploto, atitinkamai nuo vėjo bei lėktuvų kelių krypties. Įsigijus minėtąjį namą ieškovas nustatė, kad lėktuvų triukšmas anksti ryte bei vakare yra didžiulė problema. Lordų Rūmai šioje byloje nurodė, kad malonumo, atsipalaidavimo suteikimas, ar dvasinė ramybė nebūtinai turi būti esminis sutarties objektas, kad būtų galimas neturtinės žalos atlyginimas. Užtenka, kad tokio neturtinio intereso patenkinimas būtų vienas iš esminių sutarties sąlygų. Teismas taip pat nurodė, kad ši byla patenka į išimtinių bylų kategoriją tuo atžvilgiu, kad lėktuvų sukeliamas triukšmas nebuvo tiktai ieškovo nusivylimo reikalas, tačiau ieškovui sukėlė tikrą diskomfortą, t.y. fizinį nepatogumą dėl triukšmo, kuris neleido jam džiaugtis įsigytu pirkiniu.

2. **Kūno sužalojimas kaip sutarties pažeidimo pasekmė**. Akivaizdu, kad žala dėl kūno sužalojimo, patirta dėl vienos iš sutarties šalių sutarties pažeidimo, bus atlyginama, jei ji nėra per daug nutolusi nuo sutarties pažeidimo fakto[145]. 1936 m. byloje *Grant v Australian Knitting Mills Ltd*[146] ieškovas iš atsakovo produkcijos platintojo įsigijo vilnones apatines kelnes. Kelnių sudėtyje buvo perteklinis sulfitų kiekis, kas ieškovui sukėlė dermatitą. Dėl šios priežasties ieškovui buvo atlyginta neturtinė žala dėl kūno sužalojimo, padaryto sutarties pažeidimu.
3. **Psichiatrinės ligos kaip sutarties pažeidimo pasekmė**. Ši kategorija apima situacijas, kuomet dėl vienos sutarties šalies tam tikros srities profesionalo aplaidumo bei nerūpestingumo kita šalis patiria psichiatrinę ligą, kaip sutarties pažeidimo padarinį. Pavyzdžiui, 1967 m. byloje *Cook v Swinfen*[147] atsakovas advokatas nerūpestingai vykdė savo sutartines pareigas dėl ieškovo skyrybų reikalų, dėl ko ieškovas patyrė rimtų sveikatos sutrikimų. Tačiau Apeliacinis Teismas šioje byloje pažymėjo, kad iš esmės neturtinės žalos atlyginimas dėl sutarties pažeidimo sukeltos psichiatrinės ligos yra įmanomas tais atvejais,

[144] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005. P. 294.
[145] Chitty on Contracts. Edited by H. Beale. London: Sweet & Maxwell, 2004. Par. 26-073.
[146] Comparative Remedies for Breach of Contract. Edited by N.Cohen, E.McKendrick. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005.P. 309.
[147] Ten pat.

kai neturtinė žala nėra per daug nutolusi nuo sutarties pažeidimo fakto. Minėtoje byloje ieškovui atsisakyta atlyginti neturtinę žalą remiantis tuo, kad ji buvo per daug nutolusi nuo sutarties pažeidimo. Taigi šioje kategorijoje yra svarbūs du aspektai: visų pirma, nukentėjusysis turi patirti psichiatrinę ligą, todėl bet kokia graužatis ar nusivylimas nėra pakankami. Antra, psichiatrinė liga turi būti numanomas atsakovui sutarties pažeidimo padarinys.

Jungtinėse Amerikos Valstijose vienas svarbiausių ir labiausiai cituojamų sutarčių teisės traktatų *Restatement (Second) of Contracts* taip pat palaiko bendrąją taisyklę, draudžiančią neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose. *Restatement* 353 str. numato, kad žalos atlyginimas dėl patirto emocinių neramumų yra draudžiamas, išskyrus atvejus, kai sutarties pažeidimas kartu lemia ir asmens sužalojimą arba kai dėl sutarties ar jos pažeidimo pobūdžio emociniai neramumai yra ypač tikėtinas rezultatas[148]. JAV yra išskiriamos dvi situacijos, kuomet neturtinė žala, kilusi iš sutartinių teisinių santykių, yra atlyginama: pirma, dėl sutarties pažeidimo būdo, antra, dėl sutarties pažeidimo fakto. Pirmuoju atveju neturtinės žalos atlyginimas JAV dėl sutarties pažeidimo būdo yra galimas tik tais atvejais, kai pažeidimo būdas kartu atitinka ir atskirą deliktą. Taigi prievolė atlyginti neturtinę žalą šios kategorijos bylose kyla iš deliktų, o ne sutarčių teisės. Dažniausiai pasitaikanti deliktas šiuo atveju yra tyčinis emocinės kančios sukėlimas. Kita vertus, neturtinės žalos dėl patirtų emocinių kančių atlyginimas kompensacinių nuostolių forma yra galimas ir tais atvejais, kai šiurkščiai pažeidžiamas sąžiningumo principas (angl. *„good faith“*), kuris JAV Vieningame komerciniame kodekse (angl. *Uniform Commercial Code*) yra apibūdinamas kaip protingų komercinių standartų dėl teisingo elgesio laikymasis. Tačiau šio principo pažeidimas yra tolygus sutarties pažeidimui, o ne atskiram deliktui, todėl kaip atskiras nukentėjusiojo teisių gynimo būdas gali būti taikomas tik išimtinais atvejais[149]. Sutarčių, kurioms netaikomas Vieningas komercinis kodeksas, atveju teismai yra linkę sąžiningumo principo pažeidimą pripažinti atskiru deliktu ir tokiu būdu atlyginti neturtinę žalą dėl emocinių kančių. Pavyzdžiui, 1999 m. byloje *Cates Construction v TIG Insurance Company* Kalifornijos teismas nusprendė, kad draudimo sutartyse, skirtingai nei kitų sutarčių atveju, galimas nuostolių atlyginimas dėl emocinių kančių, kilusių iš draudėjo sąžiningumo principo pažeidimo. [150]

[148] R.Cohen, S.O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 110.
[149] Ten pat. P. 118.
[150] R.Cohen, S.O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 119.

Antra kategorija atvejų, kuomet galimas neturtinės žalos atlyginimas, yra dėl sutarties pažeidimo fakto. Šiuo atveju numatomi du aspektai, kuriuos turi atitikti sutartis, kad neturtinė žala būtų atlyginta: pirma, ji turi būti priskirtina tam tikrai sutarčių kategorijai, antra, neturtinės žalos kilimo galimybė turi būti numatoma sudarant sutartį[151]. Specialios kategorijos sutartims yra priskiriamos turizmo paslaugų teikimo sutartys, su vestuvių organizavimu susijusios sutartys ir kt. Pavyzdžiui, 1952 m. byloje *Mitchell v Shreveport Laundries Inc.*[152], drabužių valymo įmonė teismo sprendimu turėjo atlyginti neturtinę žalą dėl pamesto jaunojo kostiumo. Kitoje byloje *Browning v Fies*[153] neturtinės žalos atlyginimas priteistas dėl sutarties nuvežti jaunąjį laiku į bažnyčią pažeidimo. 1995 m. byloje *Baillargeon v Zampano*[154] neturtinė žala atlyginta dėl vestuvių fotografo nepasirodymo vestuvėse ir kt. Šiai kategorijai JAV taip pat yra priskiriamos sutartys dėl Cezario pjūvio atlikimo, pavyzdžiui, 1957 m. byloje *Stewart v Rudner*[155] teismas priteisė neturtinę žalą dėl emocinių kančių, patirtų dėl sutarties atlikti Cezario pjūvį pažeidimo. Šioje byloje teismas nurodė, kad sutartyse, kurios yra asmeninės, o sutarties objektas yra glaudžiai susijęs su emociniu jauduliu ar rūpesčiu, sutarties pažeidimas beveik visais atvejais sukels neturtinę žalą, kuri turi būti atlyginta.

Neturtinės žalos kilimo numatomumo taisyklė, nagrinėta, pavyzdžiui, 1999 m. *Hanumadass v Coffield, Ungaretti & Harris*[156] byloje reiškia, kad neturtinė žala nėra atlyginama sutartyse, išskyrus tuos atvejus, kai sutartis ar sutarties pažeidimas yra tokio pobūdžio, kad rimti emociniai sukrėtimai yra neatsiejamas rezultatas.

Kanadoje, kaip ir kitose bendrosios teisės tradicijos valstybėse, bendroji taisyklė draudžia neturtinės žalos atlyginimą sutartiniuose santykiuose. Tačiau kategorijos, kada neturtinė žala gali būti atlyginama, yra analogiškos JAV. Pirma, neturtinė žala gali būti atlyginama dėl sutarties pažeidimo pobūdžio, antra, dėl sutarties pažeidimo fakto, sutartį priskiriant išimtinei kategorijai arba esant nuostolių numatomumui. Pažymėtina, kad Kanados teismai yra daug liberalesni nei jų kaimynai JAV, kadangi siekiant neturtinės žalos atlyginimo dėl sutarties pažeidimo pobūdžio pakanka, kad sutartį pažeidusios šalies elgesys būtų smerktinas ir nėra keliamas reikalavimas, kad jis atitiktų atskirą deliktą[157]. 2006 m. *Fidler v Sun Life byloje*[158] Kanados Aukščiausiasis Teismas iš

[151] Ten pat. 125-126.
[152] C. Graham Tebbe jr. Damages: Mental Suffering Arising from Breach of Contract // California Law Review. 1961, vol 49. P. 759.
[153] C. Graham Tebbe jr. Damages: Mental Suffering Arising from Breach of Contract // California Law Review. 1961, vol 49. P. 759.
[154] R.Cohen, S.O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 129.
[155] R.Cohen, S.O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 130.
[156] Ten pat. P. 135.
[157] R.Cohen, S.O'Byrne. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6. P. 124.

draudimo kompanijos priteisė neturtinę žalą ieškovei už tai, kad atsakovas neteisingai 5 metus buvo sustabdęs nedarbingumo išmokų mokėjimą, nors toks atsakovo elgesys ir nebuvo pripažintas jau anksčiau šiame darbe aptarto sąžiningumo principo (angl. *„good faith“*) pažeidimu. Teismas šioje byloje nustatė, kad sutartis dėl nedarbingumo išmokų mokėjimo, t.y. draudimo sutartis, taip pat yra skirta ir apsaugai nuo emocinių sukrėtimų arba emocinei ramybei užtikrinti, todėl neturtinė žala turi būti atlyginama ir šiuo pagrindu. Siekiant neturtinės žalos atlyginimo dėl sutarties pažeidimo fakto Kanados teismų jurisprudencijoje taip pat numatomos išimtinės sutarčių kategorijos, kurioms netaikoma bendroji neturtinės žalos draudimo taisyklė. Tokiai išimtinei sutarčių kategorizacijai priskiriamos turizmo paslaugų teikimo sutartys, sutartys, susiję su vestuvių organizavimu, neteisėto atleidimo iš darbo atvejai, draudimo sutartys, sutartys dėl prabangių kilnojamųjų daiktų, teisinių paslaugų teikimo sutartys ir kt. Taigi, skirtingai nei Anglijos praktikoje, Kanados teismai pripažįsta neturtinės žalos atlyginimą dėl neteisėto atleidimo (pavyzdžiui, 1980 m. byloje *Pilon v Peugeot Canada Ltd,* 1981 m. byloje *Cringle v Northern Union Insurance Co Ltd* ir kt.)[159]. Taip pat gana įdomi yra bylų dėl prabangių kilnojamųjų daiktų kategorija. 2002 m. byloje *Wharton v Tom Harris Chevrolet Oldsmobile Cadillac Ltd*[160] ieškovas įsigijo prabangų automobilį *Cadillac* ir netrukus pastebėjo, kad automobilio garso sistemoje yra girdimi pašaliniai garsai. Po pustrečių metų nuolatinių automobilio garso sistemos remontų ieškovas kreipės į teismą dėl atsakovo aplaidumo vykdant automobilio garantinio aptarnavimo sąlygas. Ieškovui buvo atlyginta neturtinė žala dėl patirtų kančių ir nusivylimo bei dėl realių nepatogumų, sukeltų tokiu sutarties pažeidimu.

Vertinant neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose galimybę Kanadoje taip pat yra taikomas nuostolių numatomumo principas, kuris analizuotas 1977 m. byloje *Newell v Canadian Airlines Ltd*[161]. Ieškovo šunys buvo patikėti oro kompanijai jų saugiam nuskraidinimui į Meksiką. Kelionės pabaigoje vienas šuo žuvo, o kitas buvo be sąmonės, kadangi šunys buvo gabenami dėžėse, šalia sauso ledo. Teismas pasisakė, kad šiuo atveju sutartis buvo sudaryta siekiant užtikrinti saugią šunų kelionę iš Toronto į Meksiką, todėl atsakovui buvo žinomas ieškovo išskirtinis susirūpinimas dėl jo augintinių. Vadinasi atsakovas privalėjo suprasti, kad šunų žūties atveju ieškovas patirs nemenkaverčius emocinius išgyvenimus, dėl ko jam privalo būti atlyginta patirta neturtinė žala.

---

[158] J. Melnitzer. Legal Distress: Canada‘s High Court green-lights mental distress awards in contract disputes // InsideCounsel. 2006, Nr.9. P. 36.
[159] Mullany N.J., Handford P.R. Tort liability for psychiatric damage: the law of “Nervous Shock”. Sydney: LBC Information services: Sweet & Maxwell, 2000. P. 55.
[160] S. K. O’Byrne. Damages for Mental Distress and Other Intangible Loss in a Breach of Contract Action // Dalhousie Law Journal. 2005, vol. 28, Nr. 1. P. 331.
[161] Ten pat. P. 334.

Taigi neturtinė žala gali būti atlyginama ir dėl neatsakingo ar neatsargaus sutarties pažeidimo, kai sutartį pažeidusi šalis sutarties sudarymo metu galėjo numatyti tokios žalos atsiradimo galimybę[162].

Apibendrinant pažymėtina, kad visų apžvelgtų valstybių praktikoje egzistuoja situacijos, kuomet atlyginama iš sutartinių santykių kilusi neturtinė žala. Taigi nei vienoje valstybėje nėra absoliutaus draudimo dėl neturtinės žalos, kilusios iš sutarties pažeidimo, atlyginimo. Europos Sąjungos valstybėse pastebimas padidėjęs sutarčių ir deliktų teisės harmonizavimo laipsnis neturtinės žalos atlyginimo aspektu, taip, iš esmės, palengva einant neturtinės žalos atlyginimo ribojimo tik įstatymu numatytais atvejais atsisakymo link. Atsižvelgiant į vienos Europos Sąjungos ekonominės bei teisinės erdvės egzistavimą neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose klausimas turėtų būti dar labiau harmonizuotas, atsižvelgiant į palankų tarptautinių dokumentų požiūrį į neturtinės žalos, kilusios iš sutarties pažeidimo, atlyginimą, taip sudarant sąlygas sutarties šalių interesų gynybai, teisingai konkurencijai bei visapusiškam vartotojų teisių gynimui.

Pastebėtina, kad kai kuriose kontinentinės teisės valstybėse skirtumas tarp turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo apskritai nėra daromas, taip kiekvienu atveju užtikrinant asmeniui teisę reikalauti neturtinės žalos, kilusios dėl sutarties neįvykdymo, atlyginimo. Bendrosios teisės tradicijos valstybių neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose praktika turi daug panašumų, kadangi jose galioja bendroji neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimo taisyklė. Atkreiptinas dėmesys, kad šių valstybių bendrajai taisyklei taikomoms išimtims taip pat yra priskiriamos beveik analogiškos sutarčių kategorijos.

Tačiau, apibendrinus visų nagrinėtų valstybių praktiką, atvejai, kada atlyginama neturtinė žala sutartiniuose santykiuose yra siejami su sutartimi numatyto neturtinio intereso įgyvendinimu, šaliai ypatingą reikšmę turinčio sutarties dalyko apsauga, vartotojo sutarčiai suteikiamos subjektyvios vertės užtikrinimo ir kt. Taigi sutartiniai santykiai, iš kurių kyla atlygintina neturtinė žala, pasižymi: specifiniu subjektu (vartotojų sutarčių atvejais sutarčiai gali būti suteikiama subjektyvi „pridėtinė vertė“ arba „vartotojo perviršis“), specifiniu sutarties objektu (kai sutartis sudaroma dėl neturtinių interesų įgyvendinimo) arba specifiniu sutarties dalyku (kuomet sutarties dalykas, dažniausiai individuliais požymiais apibūdinamas daiktas, vienai iš sutarties šalių turi ypatingą vertę). Svarbu paminėti, kad neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose galimybei nereikalautina visų šių išvardintų kriterijų visuma, pakanka vieno iš jų egzistavimo fakto ir (arba) kitų nacionalinės teisės reglamentavime numatytų reikalavimų atitikimo.

[162] L. Rochester. Non-pecuniary Damage for Breach of a Construction Contract // <*www.glaholt.com/publications/ Articles/ newpublished/025.pdf*>.

Toliau apžvelgsime neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimą Lietuvoje bei įvertinsime kokie geros užsienio šalių praktikos pavyzdžiai galėtų būti pritaikyti mūsų teisinėje sistemoje.

2.2.3. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas Lietuvoje

Lietuva, kaip jau ne kartą minėta šiame darbe, priklauso kategorijai valstybių, kuriose neturtinė žala yra atlyginama išimtinai tik įstatymo nustatytais atvejais. LR CK 6.250 str. 2 d. numato tris atvejų, kuomet atlyginama neturtinė žala, kategorijas: pirma, kai ji padaryta nusikalimu, antra, kai ji padaryta sužalojus sveikatą ar dėl gyvybės atėmimo, trečia, kitais įstatymo reglamentuotais atvejais[163]. Taigi neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose, nesant nusikaltimo, sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, yra siejama su trečiąja neturtinės žalos atlyginimo kategorija ir tokios žalos atlyginimo galimybė privalo būti išsamiai nurodyta įstatyme. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje[164] įtvirtinta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime[165] konstatuota, kad valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsinimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones. Viena iš tokių priemonių yra teisingai atlyginamos neturtinės žalos reglamentavimo nustatymas.

Priteisiant neturtinės žalos atlyginimą, vadovaujamasi teisingo žalos atlyginimo koncepcija, besiremiančia įstatymo ir teismų praktikos suformuotais vertinamaisiais subjektyvaus ir objektyvaus pobūdžio kriterijais, leidžiančiais kuo teisingiau atlyginti asmeniui padarytą žalą, atkurti pažeistų teisių pusiausvyrą ir suponuojančiais pareigą preciziškai įvertinti konkrečios bylos aplinkybes[166].

Neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais, yra bendrieji nuostoliai, kurių dydį nustato teismas. Taigi kreditorius privalo įrodyti nuostolių dydį, pagrįsdamas kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų. Tokio pobūdžio bylose įrodinėjami žalai nustatyti reikšmingi kriterijai, nes dėl nuostolių specifiškumo konkretus jų dydis negali būti patvirtintas

[163] A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P.120.
[164] Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[165] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 7 dalies atitikties atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
[166] LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-314/2009.

konkrečiais įrodomaisiais duomenimis[167]. Tačiau vien atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, kadangi neturtinei žalai atlyginti yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos[168].

Svarbu paminėti, kad teismas, priteisdamas neturtinės žalos atlyginimą įstatymo numatytais atvejais, privalo taikyti CK 6.250 straipsnį, reglamentuojantį neturtinės žalos sąvoką, jos atlyginimo atvejus, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus. Taigi vien įstatyminės normos dėl neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose egzistavimas *per se* nėra pakankamas nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį. Remiantis CK 6. 250 str. 2 d. teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į: 1) jos padarinius; 2) žalą padariusio asmens kaltę; 3) jo turtinę padėtį; 4) padarytos turtinės žalos dydį; 5) kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes; 6) sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Taigi šioje teisės normoje nėra pateiktas baigtinis neturtinės žalos dydžio kriterijų sąrašas, kadangi, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, teismas gali remtis ir kitais neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijais arba konkrečioje byloje pripažintomis svarbiomis aplinkybėmis[169]. Neturtinės žalos dydžio nustatymas Lietuvoje yra fakto klausimas. Todėl, mūsų manymu, šiai dienai susiklostęs neturtinės žalos dydžio nustatymas kasacinėje instancijoje vertintinas nedviprasmiškai. LR Civilinio proceso kodekso 353 str. 1 d.[170] numato, kad kasacinis teismas patikrina apskųstus sprendimus ir nutartis teisės taikymo aspektu. Skirtingai nuo teisminio nagrinėjimo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, kasacijos dalyką sudaro teismo sprendimo ar nutarties neteisėtumas per teisės, o ne fakt prizmę[171]. Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas negali nustatyti naujų faktų, iš naujo vertinti byloje esančių ir naujų įrodymų, juos vertinti kitaip ir tuo pagrindu priimti naujo sprendimo, kadangi kasacinė instancija nesprendžia fakto klausimų[172]. Tačiau, kaip matysime iš šiame skyriuje kai kurių aptartų bylų, LAT yra linkęs tam tikrais atvejais išplėsti savo funkcijas bei nagrinėti fakto klausimus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[173] išaiškinta, kad teismas, siekdamas nustatyti kuo teisingesnį konkrečiu atveju atlygintinos neturtinės žalos dydį, turi taikyti kuo daugiau šios žalos dydžio įvertinimo pinigais kriterijų. Teismo sprendime turi būti ne tik įvardyti kriterijai, kuriais remdamasis teismas nustato priteistiną konkrečiu atveju neturtinės žalos dydį, tačiau ir

[167] LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 15 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-90/2003.
[168] LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis byloje Nr. 3K-7-294/2003.
[169] LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis byloje Nr. 3K-7-255/2005; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-450/2006.
[170] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, 36-1340.
[171] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II dalis. III dalis. A.Driukas, Č.Jakubauskas, P.Koverovas ir kt. Vilnius: Justitia, 2005. P. 417.
[172] Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997. P. 255-261.
[173] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 18 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-386/2008.

argumentuotai pagrįstas kiekvieno iš nurodytų kriterijų taikymas nagrinėjamos bylos faktinėms aplinkybėms, atskleista jo reikšmė bei įtaka, sprendžiant apie teisingą piniginės kompensacijos už neturtinių vertybių pažeidimą dydį konkrečioje situacijoje. Be to, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, kiekvienu konkrečiu atveju būtina vertinti kriterijų visumą, t. y. ir aplinkybes, dėl kurių neturtinės žalos dydis gali būti nustatytas didesnis, ir aplinkybes, dėl kurių šios žalos atlyginimo dydis gali būti mažesnis. Kiekvienu atveju teismo sprendime turi būti pateikti motyvuoti argumentai dėl to, kokiais kriterijais remdamasis teismas sprendžia, kad konkrečiu atveju neturtinė žala turi būti įvertinama būtent tokia pinigų suma. Taigi teisingo ir lygiateisio neturtinės žalos atlyginimo dydžio parinkimas apima teismo pareigą išsamiai įvertinti bylos faktines aplinkybes ir dėl konkretaus materialios kompensacijos už neturtinę žalą dydžio spręsti pagal reikšmingais pripažintų ir nukentėjusio asmens pagrįstų šios žalos įvertinimo pinigais kriterijų visumą. Kita vertus, ši pareiga sietina ne su būtinybe teismui kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į visus CK 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardytus bei teismų praktikoje suformuluotus kriterijus, bet su galimybe, priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių, nuspręsti dėl joje teisiškai reikšmingais pripažintinų kriterijų, o taip pat atsižvelgti į anksčiau išnagrinėtose tos pačios kategorijos bylose priteistus neturtinės žalos atlyginimo dydžius. Taigi dėl to, kurie iš CK 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardytų bei teismų praktikoje suformuluotų ir taikomų neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijų yra reikšmingi, o kurie iš jų neturi teisinės reikšmės neturtinės žalos atlyginimo dydžiui konkrečioje byloje parinkti, sprendžia teismas, laikydamasis pirmiau nurodytų materialios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio nustatymo principų. Pažymėtina, kad konkrečiu atveju reikšmingais pripažintinų kriterijų visumą sudaro ne tik nukentėjusiojo išvardyti bei konkrečia pinigų suma įvertinti jo dvasiniai, emociniai išgyvenimai ir (ar) fiziniai kentėjimai, bet ir tiek su nukentėjusiojo, tiek su žalą padariusio asmens situacija susijusios faktinės aplinkybės, kurios leistų teismui spręsti, kokia apimtimi tokie subjektyvūs nukentėjusio asmens vertinimai turi objektyvų pagrindą[174]. Taigi reziumuojant darytina išvada, kad sutartinių santykių atveju teismai gali numatyti skirtingas neturtinės žalos dydžiui reikšmingas aplinkybės, kurias aptarsime atskirai.

Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose atvejai yra įtvirtinti Civiliniame kodekse bei Darbo kodekse, kurių teisės normas toliau analizuosime. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimo apžvalgą Lietuvos teisėje pradėsime nuo Civiliniame kodekse eksplicitiškai išskirtų atvejų. Taigi LR CK yra kelios teisės normos, reglamentuojančios neturtinės žalos atlyginimo galimybę sutartiniuose santykiuose: 3.11 str. (neturtinės žalos

[174] LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-544/2009.

atlyginimas), 3.70 str. (santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinės pasekmės), 6.754 str. (sutarties vykdymas ir atsakomybė už netinkamą vykdymą).

LR CK trečioji knyga yra skirta šeimos teisei, o CK 3.7 str. 1 d. pateikia santuokos sąvoką, pagal kurią santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Taigi bendrąja prasme santuoka yra specifinė sutarties rūšis, kuri pasižymi išskirtiniais subjektais (CK 3.7 str. 2 d. numato, kad santuoka gali būti sudaryta tik tarp vyro ir moters), objektu (CK 3.7 str. 1 d. nurodytas šeimos teisinių santykių sukūrimas) bei reglamentavimo principais (CK 3.3. str. 1 d. numatyti monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principai bei kiti civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai), todėl šiam institutui, remiantis CK 3.1 str. 2 d., kitų Civilinio kodekso knygų ir kitų civilinių įstatymų normos šeimos santykiams taikomos tiek, kiek jų nereglamentuoja trečiosios knygos normos. Neturtinės žalos atlyginimą kaip sutartinės atsakomybės taikymą šeimos teisiniuose santykiuose pripažįsta ir teismų praktika[175].

LR CK 3.11 str. numato neturtinės žalos atlyginimo galimybę ir yra taikomas esant viešam susitarimui tuoktis, kurio viena iš šalių be pakankamo pagrindo atsisako sudaryti santuoką. Šiuo atveju CK 3.11 str. 1 d. numato, kad jeigu susitarimas tuoktis buvo viešas, tai šalis, turinti teisę į nuostolių atlyginimą, reglamentuojamą CK 3.10 str., taip pat gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Taigi šią normą bendrąja prasme, su tam tikromis išimtimis (LR CK 3.8 str. 2 d. numato, kad susitarimas tuoktis neįpareigoja), būtų galima prilyginti šalių ikisutartinei atsakomybei. Lietuvos teismų praktikoje, deja, dar nėra šios normos taikymo pavyzdžių.

LR CK 3.70 str., reglamentuojančio santuokos nutraukimo dėl vieno sutuoktinio kaltės teisines pasekmes, 2 d. numato, kad sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo. Neturtinė žala, susijusi su santuokos nutraukimu, yra dvasiniai sutuoktinio išgyvenimai, jo patirtas fizinis ir emocinis skausmas, nepatogumai, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas dėl neteisėtų ir amoralių kito sutuoktinio veiksmų, kuriais

[175] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-415/2008. Įstatyme įtvirtinta sutuoktinio teisė reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo (CK 3.70 straipsnio 2 dalis). Ši norma suponuoja kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio pareigą tokią žalą atlyginti. Iš esmės tai yra sutartinės atsakomybės rūšis, kai žalos atsiradimas sąlygotas specifinėje srityje – šeimoje, tarp sutuoktinių, nutraukiant santuoką, kuria buvo įformintas savanoriškas jų susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Tam, kad būtų galima šią civilinę atsakomybę įgyvendinti, be žalos elemento, turi būti nustatytos visos kitos bendrosios atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys bei kaltė (CK 6.245-6.250 straipsniai).

pasireiškė jo kaltė, ir panašiai (CK 6.250 straipsnio 1 dalis)[176]. Lietuvos teismų praktikoje[177] nurodoma, kad pagal CK 3.60 straipsnio 2 dalį sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo, kaip sutuoktinio, pareigas ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Pagal šią teisės normą sutuoktinio kaltė apibrėžiama kaip esminis santuokinių pareigų pažeidimas. CK 3.26-3.30, 3.35, 3.36, 3.85, ir 3.109 straipsniuose santuokinės pareigos konkretizuojamos kaip lojalumo, tarpusavio pagarbos ir moralinės bei materialinės paramos, visapusiško rūpinimosi vaikais ir visa šeima, kitos pareigos. Tokių pareigų pažeidimas reiškia sutuoktinio kaltą elgesį, pažeidžiantį santuokos pagrindinį tikslą - šeimos santykių, pagrįstų abipuse meile, pagarba, lojalumu ir pasitikėjimu, sukūrimą. CK 3.60 str. 2 d. numato santuokos iširimo dėl kito sutuoktinio kaltės prezumpciją: jeigu kitas sutuoktinis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja nesirūpina, santuoka gali būti nutraukiama konstatavus to sutuoktinio kaltę. Taigi sutuoktinio kalte laikytinas jo nepriimtinas elgesys, atsižvelgiant į šeimos tikslus ir paskirtį visuomenėje, taip pat į sutuoktinių asmeninių santykių pobūdį[178]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje taip pat pažymėta, kad teismui nustatant kokios priežastys lėmė santuokos iširimą, taip pat turi būti atsižvelgta į sutuoktinių tarpusavio santykius iki faktinio santuokos iširimo, kiekvieno iš sutuoktinių elgesį santuokai išsaugoti tarpusavio santykių pablogėjimo metu ir kitas reikšmingas objektyvias ir subjektyvias aplinkybes[179]. Kaip svarbias neturtinės žalos dydžiui nustatyti aplinkybes santuokos nutraukimo dėl kito sutuoktinio kaltės atvejais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskiria: smurto prieš kitą sutuoktinį vartojimo tęstinumą[180], aplinkybes, dėl kurių santuoka iširo, santuokos trukmę ir šalių turtinę padėtį, išgyvenimus dėl kito sutuoktinio veiksmų ir kt.[181]

Mūsų apžvelgiamoje teismų praktikoje priteistos neturtinės žalos dydis siekė nuo 1000 Lt iki 5000 Lt. Pavyzdžiui, teismui pripažinus, kad atsakovo nuolatinis bendravimas su kita moterimi yra veiksmai, pažeidžiantys CK 3.27 straipsnyje įtvirtintas sutuoktinio pareigas, dėl jų iširo šeima (CK 3.60 str. 2 d.) bei atsižvelgus į ieškovės išgyvenimus dėl atsakovo veiksmų, į santuokos trukmę, šalių turtinę padėtį, teismas priteisė ieškovei iš atsakovo 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo[182].

[176] LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-177/2007.
[177] Kauno apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 2A-975-109/2009.
[178] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 20 d. nutartis byloje Nr.3K-3-128/2008; LAT CBS teisėjų kolegijos 2007m. kovo 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-140/2007; LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-580/2004.
[179] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 20 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-128/2008; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 8 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-175/2006; LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-220/2007.
[180] LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis bylje Nr. 3K-3-177/2007.
[181] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 20 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-128/2008.
[182] Ten pat.

Kitoje byloje atsakovė prašė teismo priteisti iš ieškovo 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą dėl santuokos nutraukimo. Teismai, nustatę ieškovo kaltę dėl santuokos iširimo, turėjo pagrindą spręsti ir dėl šio atsakovės pareikšto reikalavimo pagrįstumo. Nagrinėjamoje byloje nustatytas tęstinis ieškovo psichologinio ir fizinio smurto naudojimas prieš atsakovę, kuris, akivaizdu, lėmė atsakovės emocinį skausmą ir pažeminimą. Dėl to kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas atsakovei 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, tinkamai įvertino byloje esančius įrodymus ir pritaikė materialines teisės normas[183]. Taigi ieškovė šiuo atveju prašė priteisti 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, tačiau teismas, įvertinęs aukščiau nurodytas aplinkybes ieškovės patirtą neturtinę žalą įvertino 5000 Lt. Kitu atveju LAT konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai nustatė atsakovo kaltę dėl santuokos iširimo atsižvelgę į reikšmingas bylai aplinkybes. Šioje byloje ieškovė patyrė neigiamus dvasinius išgyvenimus, nes atsakovas lankėsi pas naują sugyventinę, kurios motina gyveno gretimame name, ir nuolat matydavo vyro automobilį; vyras, palikęs šeimą, visiškai nebendravo su vaikais, pažadėjęs susitikti su nepilnamete dukterimi, to nepadarydavo; be to, šalių santuoka truko 24 metus, ji mylėjo sutuoktinį, juo rūpinosi, todėl pripažino, kad ieškovei buvo padaryta neturtinės žalos dėl atsakovo veiksmų. Teismas, įvertinęs neturtinės žalos pasekmes (neigiamą įtaką ieškovės sveikatai), priteisė ieškovei iš atsakovo 2000 Lt neturtinei žalai atlyginti[184]. 2004-10-27 nutartimi užbaigtoje byloje[185] nustačius, kad santuoka iširo dėl atsakovo kaltės, LAT laikė, kad iš atsakovo ieškovei priteistina 1000 Lt neturtinės žalos atlyginimo.

Taigi LAT priimami sprendimai, susiję su neturtinės žalos piniginės išraiškos pakeitimu ar jos dydžio nustatymu, tokios kategorijos bylose kelia abejonių dėl instancijos, kurioje jie priimami tinkamumo, kadangi neturtinės žalos dydžio nustatymas, kaip jau minėjome, yra fakto klausimas, kurių sprendimas iš esmės nepatenka į kasacinio teismo funkcijas.

LR CK 6.754 str. numato turizmo paslaugų sutarties vykdymą ir atsakomybę už netinkamą jos vykdymą. Šis straipsnis įgyvendina 1990 birželio 13 d. Tarybos direktyvos dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų Nr. 90/314/ EEB 5 str. Pažymėtina, kad Lietuva, įgyvendindama šią direktyvą pasinaudojo galimybe nustatyti maksimalią neturtinės žalos atlyginimo ribą bei numatė ribotą civilinę atsakomybę CK 6.251 str. 1 d. prasme. CK 6.754 str. 5 d. numato, kad jeigu dėl netinkamo sutarties vykdymo, už kurį atsako kelionės organizatorius, turisto pagrįsti ir protingi lūkesčiai neišsipildo ir dėl to turistas lieka kelione nepatenkintas, jis turi teisę reikalauti atlyginti ir neturtinę žalą. Atlygintinos neturtinės žalos dydis šiuo atveju negali viršyti trigubos kelionės kainos.

[183] LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m.gegužės 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-177/2007.
[184] LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-140/2007.
[185] LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-580/2004.

LAT praktika numato, kad organizuota turistinė kelionė yra turizmo paslaugų rinkinys, kurią sudaro ne mažiau kaip dvi turizmo paslaugos: vežimo ir apgyvendinimo, kita esminę kelionės dalį sudaranti turizmo paslauga, nesusijusi su vežimu ar apgyvendinimu (Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo 2 straipsnio 10 dalis). Pagal turizmo paslaugų teikimo sutarties sampratą, apibrėžtą CK 6.747 straipsnio 1 dalyje, turistinės kelionės organizatorius įsipareigoja už atlyginimą kitai šaliai – turistui – užtikrinti iš anksto organizuotą turistinę kelionę, kuri tęsiasi ilgiau kaip 24 valandas, įskaitant nakvynę, bei suteikti mažiausiai dar dvi paslaugas: vežimo ir apgyvendinimo bei esminę turistinės kelionės dalį sudarančią paslaugą, nesusijusią su vežimu ar apgyvendinimu. Turistas įsipareigoja sumokėti už suteiktas paslaugas. Taigi organizuota turistinė kelionė yra turizmo paslaugų rinkinys[186]. Reikalaujant neturtinės žalos atlyginimo remiantis šiuo straipsniu būtinas atitikimas šiems nurodytiems kriterijams: 1) dėl netinkamo sutarties vykdymo yra atsakingas kelionės organizatorius; 2) neišsipildo pagrįsti ir protingi turisto lūkesčiai dėl ko jis lieka nepatenkintas kelione. Remiantis šiuo straipsniu neturtinės žalos atlyginimas yra galimas tik tais atvejais, kai atsakomybė dėl sutarties netinkamo vykdymo tenka kelionės organizatoriui. Taigi esant civilinės atsakomybės netaikymui ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės atvejui, neturtinės žalos atlyginimas, be abejo, nebus galimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymima, kad atsakomybė dėl netinkamo sutarties vykdymo kelionės organizatoriui yra taikoma ir tais atvejais, kai sutarties netinkamas vykdymas kilo dėl jo pasitelktų trečiųjų asmenų veiksmų ar neveikimo[187]. Antroji sąlyga neturtinės žalos atlyginimui yra siejama su protingais bei pagrįstais lūkesčiais, kurių įgyvendinimas numatomas sutartimi. Manytina, kad protingiems ir pagrįstiems lūkesčiams nustatyti turėtų būti taikomas protingo žmogaus standartas, kuris esamoje situacijoje, disponuodamas tokios pat apimties informacija būtų turėjęs adekvačius lūkesčius.

Apžvelgiamoje Lietuvos teismų praktikoje šios kategorijos bylose priteistas neturtinės žalos dydis svyruoja nuo 200 Lt asmeniui iki 8138 Lt šeimai, tačiau nei vienoje iš aptariamų bylų teismas nepriteisė daugiau kaip vienos kelionės kainos neturtinės žalos dydžio. Pavyzdžiui, vienoje byloje LAT konstatavo, kad reikalavimas priteisti įstatymo nustatytą maksimalią žalą gali būti tenkinamas tik tada, kai ieškovai įrodo išskirtines aplinkybes, dėl kurių buvo patirti ypatingi išgyvenimai, skausmai bei negalavimai. Tuo tarpu ieškovai tokių įrodymų nepateikė; jie taip pat neįrodė, kad dėl nekokybiškai suteiktos paslaugos buvo patirti fiziniai negalavimai, dėl kurių teko vartoti medikamentus, kad savaitę ieškovai gyveno itin ekstremaliomis sąlygomis, kad jie buvo nuolat

[186] LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-524/2004.
[187] LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-524/2004. Teisinė atsakomybė – atlyginti neturtinę žalą – taikytina kelionės organizatoriui, kai turistas lieka nepatenkintas kelione dėl nevisiškai tinkamai įvykdytos sutarties, nors ta sutarties dalis ir buvo vykdoma paslaugos teikėjo pasitelkto trečiojo asmens (CK 6.747 straipsnio 1 dalis, 6.754 straipsnio 5 dalis).

žeminami bei užgauliojami net vartojant fizinę jėgą, kad vaikai buvo nuolat apsinuodiję maistu, nuolat karščiavo, negalavo ir buvo peršalę, nuolat susižalodavo į nesaugų inventorių ir tai galėjo turėti įtakos jų harmoningai raidai ir panašiai. Dėl to kolegija, nesant byloje išvardytų įrodymų, pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą ir kiekvienai ieškovų šeimai priteistą neturtinę žalą sumažino iki vienos kelionės kainos: Š. šeimai – iki 7300 Lt, S. šeimai – iki 8136 Lt[188].

Manytina, kad maksimalios neturtinės žalos ribos nustatymas, siejant ją su kelionės kainų dydžiu, gali turėti dvejopas pasekmes. Visų pirma, maksimalios neturtinės žalos ribos egzistavimas, kaip galime matyti iš paskutinės aptartos bylos, kelia aukštus reikalavimus neigiamų išgyvenimų ir pasekmių laipsniui (sprendžiant iš teismo motyvų, maksimali neturtinė žala galėtų būti priteista tik tuo atveju, jei asmenys būtų visą laiką gyvenę itin ekstremaliomis ir net gyvybei ar sveikatai didžiai pavojingomis sąlygomis, būtų nuolat užgauliojami, negaluojantys ir t.t.), taip galimai apribojant teismo diskreciją konkrečiu atveju įvertinti asmens individualius išgyvenimus ir kančias. Kitu atveju, esant įstatymo leidėjo numatytai neturtinės žalos atlyginimo piniginės išraiškos skalei, teismui yra lengviau įvertinti neturtinės žalos dydį.

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikė įrodyta tai, kad dingus bagažui neišsipildė turistų protingi lūkesčiai, jie patyrė stresą, negalėjo normaliai ilsėtis, keliauti su ekskursijomis po Turkiją, nes išleido pinigus būtiniausiems daiktams pirkti, vaikai negalėjo būti prie jūros ir kt. Be to, teismas atsižvelgė į tai, kad ieškovui po kelionės buvo diagnozuotas trumpalaikis tikas, kuriam turėjo įtakos nervinis sukrėtimas dėl kelionės, tuo pagrindu priteisė ieškovams neturtinės žalos atlyginimo vienos kelionės kainos sumą, t.y. 7715 Lt neturtinės žalos atlyginimo[189]. Klaipėdos apygardos teismas nagrinėdamas panašią bylą nustatė, kad aplinkybės, jog realiai įvykdytos ieškovų apgyvendinimo sąlygos neatitiko šalių sutarties sąlygų ir ieškovų protingų lūkesčių, sudaro teisinį pagrindą konstatuoti, kad kiekvienam iš ieškovų buvo padaryta neturtinė žala, kurią atlyginti turi atsakovė UAB „Novaturas“, kaip kelionės organizatorė. Byloje nustatyta, kad nebuvo pateisinti ieškovų, kaip turistų, protingi lūkesčiai ir buvo sugadinta ieškovų atostogų nuotaika: ieškovai patyrė nepatogumų ir liko nepatenkinti kelione dėl netinkamų apgyvendinimo sąlygų. Šiuo atveju kataloge nurodytų ir sutartyje numatytų apgyvendinimo sąlygų neįvykdymas sukėlė civilines teisines pasekmes dėl neturtinės žalos atlyginimo. Kataloge netiksliai nurodyta informacija dėl paplūdimių – ypatingų dvasinių išgyvenimų ar didelių nepatogumų negalėjo sukelti, tačiau įvertinus tai, kad atsakovas šios informacijos ieškovams nenurodė, nemokamas transportas į paplūdimį buvo tik tam tikru laiku ir tai sukėlė ieškovams nenumatytų nepatogumų per jų poilsio

[188] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 18 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-386/2008.
[189] LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-524/2004.

savaitę, iš atsakovės priteistina po 200 Lt neturtinės žalos atlyginimo kiekvienam ieškovui[190]. Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje byloje teismas nustatė, jog atsakovas nedavė ieškovams katalogų, tokiu būdu atsakovas nepateikė ieškovams informacijos apie kelionę. Taip pat atsakovas nepateikė ir įrodymų, kad informavo ieškovus, jog Graikijoje 3* viešbučiams keliami mažesni reikalavimai nei įprasta kitose valstybėse. Teismas pripažino fotonuotraukas tinkamu įrodymu, kadangi užfiksuotas aplinkybes patvirtino ir liudytoja kelionių vadovė bei nustatė, jog pasirinkimo tarp viešbučių iš esmės ieškovai neturėjo, todėl ieškovai buvo priversti patirti papildomas išlaidas, apsigyvendami 5* viešbutyje. Teismas, remdamasis nustatytomis aplinkybėmis, konstatavo, jog už netinkamai suteiktas apgyvendinimo paslaugas viešbutyje ir turėtas papildomas išlaidas ieškovai pagrįstai prašė priteisti turtinius nuostolius, kurių dydis yra pagrįstas ir protingas. Nustatytos aplinkybės nepateisino ieškovų teisėtų lūkesčių, dėl ko jie patyrė nepatogumų, išgyvenimų. Teismas pažymėjo, jog ieškovai, vykdami į kelionę su nakvynėmis į užsienį, mokėdami už kelionę, protingai elgdamiesi turėjo pasinaudoti galimybe išsamiau susipažinti su viešbučio aplinka, jos vieta, tačiau jiems ta informacija nebuvo suteikta. Be to, ieškovai faktiškai gyveno viešbutyje, neatitinkančiame būtinų reikalavimų, vieną parą, todėl priteisė solidariai ieškovams neturtinę žalą vienos kelionės dydžio atitinkamai: 5135 Lt neturtinės žalos, 3240 neturtinės žalos ir 3152 Lt neturtinės žalos dydžius[191].

Teisę į neturtinės žalos atlyginimą taip pat numato ir Darbo kodeksas (toliau- DK). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad darbo teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises ir atlikdami pareigas, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir veikti sąžiningai, laikytis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų (DK 35 straipsnio 1 dalis). Jeigu darbdavys savo teises įgyvendina nesilaikydamas šių nuostatų arba be teisėto pagrindo atlieka veiksmus ir dėl to darbuotojui padaroma neturtinė žala – fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kt. – tai gali būti darbdavio prievolės atlyginti darbuotojui padarytą neturtinę žalą atsiradimo pagrindas (DK 1 straipsnio 1 dalis, 248 straipsnio 4 punktas, 250 straipsnis, CK 1.1 straipsnio 3 dalis, 6.250 straipsnis)[192]. Taigi pirmuoju iš DK 250 str. nurodytu atveju neturtinė žala padaryta darbuotojui gali būti suprantama kaip jo fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, darbuotojo

[190] Klaipėdos apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 25 d. nutartis byloje Nr. 2A-841-253/2009.
[191] Vilniaus apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 18 d. nutartis byloje Nr. 2A-991-611/2009.
[192] LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-164/2005.

reputacijos pablogėjimas ir kita, teismo įvertinta pinigais[193]. Kadangi šio darbo tema apima neturtinės žalos klausimus būtent sutartiniuose santykiuose, aptarsime DK reglamentuojamas situacijas, kai neturtinė žala darbuotojui kyla ne dėl sveikatos sužalojimo ar nusikaltimo.

Darbo santykiuose neturtinė žala darbuotojui gali būti padaryta įvairiais darbdavio neteisėtais veiksmais, pavyzdžiui, kai darbuotojas neteisėtai atleidžiamas iš darbo, neteisėtai perkeliamas į kitą darbą, jam neteisingai paskiriama drausminė nuobauda, paskleista informacija apie darbuotoją, nesusijusi su jo darbo savybėmis, ir pan. Teismų nuomone, sprendžiant dėl darbdavio neteisėtais veiksmais padarytos neturtinės žalos darbuotojui, būtina įvertinti ir tai, kad darbuotojas darbo santykiuose paprastai yra silpnesnė teisinių santykių šalis, o darbdaviui, kaip stipresnei darbo teisinių santykių šaliai, kuriai suteikiama daugiau teisinių įgaliojimų, sprendžiant dėl darbuotojo priėmimo į darbą, jo darbo veiklos vertinimo, atleidimo iš darbo ir pagrindo, atleidžiant darbuotoją iš darbo, parinkimo, keliami griežtesni teisių ir pareigų bei atsakomybės už darbo teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų pažeidimus standartai, siekiant užkirsti kelią darbdaviui piktnaudžiauti savo įgalinimais. Tai ypač svarbu ir dėl to, kad asmens teisė į darbą, asmens darbo veikla yra tos gyvenimo sritys, nuo kurių priklauso tiek socialinė, tiek materialinė, tiek psichologinė asmens gerovė, asmens socialinis vertinimas, užtikrinantis jo dvasinę ir psichologinę pusiausvyrą bei leidžiantis tinkamai save realizuoti bei užtikrinti socialinį asmens bei jo šeimos stabilumą. Asmens darbo veikla yra itin jautri menkiausiems pažeidimams ir neabejotinai darbuotojui gali sukelti neturtinės žalos, ypač jei darbdavio neteisėti veiksmai susiję su tokiomis kraštutinėmis teisinio poveikio darbuotojui priemonėmis kaip atleidimas iš darbo be įspėjimo už darbo drausmės ar kitus darbo veiklos pažeidimus[194]. Tačiau neteisėtu atleidimu padaryta neturtinė žala atlyginama ne visada, o tik tada, kai atleidimo pagrindas ir darbuotojo atleidimo aplinkybės pateisintų neturtinės žalos atlyginimą, nes kitomis darbuotojų teisių gynybos priemonėmis- turtinės žalos atlyginimu (kompensacija), atleidimo iš darbo pripažinimu neteisėtu ar grąžinimu į darbą- darbuotojui padaryta skriauda nėra teisingai atlyginama[195].

Manytina, kad neturtinės žalos atlyginimo taip pat gali reikalauti ir diskriminaciją patyrę darbuotojai, darbdaviui nesilaikant DK 2 str. 1.d. 4 p. įtvirtinto darbo santykių teisinio reglamentavimo principo. Pažymėtina, kad nediskriminavimo pareiga turėtų būti taikoma bei neturtinė žala dėl to atlyginama ne tik darbuotojams, tačiau ir asmenims, kurie *de iure* tik siekia tapti darbuotojais, atžvilgiu. Tokiu atveju darbdavys teismo turi būti įpareigotas pripažinti pažeistą

[193] Bagdanskis T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje.Vilnius:VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008. P. 242.
[194] LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 4 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-10/2006.
[195] LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 27 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-204/2007.

diskriminuojamo siekiančio tapti darbuotoju teisę (DK 36 str. 2 d. 1 p.) ir (arba) atlyginti diskriminaciją patyrusiam siekiančiam tapti darbuotoju žalą, taip pat ir neturtinę[196]. Atkreiptinas dėmesys, kad DK 250 str. įtvirtinta teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo nesiejama su konkrečių darbo pareigų pažeidimu, todėl, atlyginti neturtinę žalą galima reikalauti kiekvieno kalto ir neteisėto darbdavio elgesio (veikimo ar neveikimo) atveju, nesvarbu, ar buvo pažeistos turtinės darbuotojų teisės[197].

Dalykinės reputacijos pabloginimo, neteisėto atleidimo, neteisėtos drausminės nuobaudos skyrimo atvejais, kaip jau minėta, neturtinės žalos atlyginimas nėra preziumuojamas. Tačiau, pavyzdžiui, vien neteisėto atleidimo faktas nėra pakankamas neturtinės žalos atlyginimui. Manytina, kad kiekvienu atveju reikia įvertinti, ar neteisėtas atleidimas buvo atliktas žeminančia forma, ar informacija apie tai buvo viešai (ir kokio turinio) paskleista. Pavyzdžiui, 2002-02-20 LAT nutartimi užbaigtos bylos[198] atveju ieškovas buvo atleistas iš pareigų dėl to, kad nebuvo atestuotas. LAT nuomone, byloje esantys duomenys patvirtino, kad sprendimas dėl ieškovo neatestavimo buvo priimtas kolegialiai, o sužinojus apie jo neteisėtumą, buvo atšauktas, dėl ko teismas turėjo pakankamą pagrindą ieškinį atmesti. Pažymėtina, kad kai kuriais atvejais pats atleidimo pripažinimas neteisėtu gali būti laikomas pakankama satisfakcija, todėl neturtinė žala papildomai nepriteisiama[199]. Reikalavimas atlyginti neturtinę žalą yra savarankiškas pažeistų darbo sutarties šalių teisių gynimo būdas (DK 250 straipsnis), taikomas tada, jeigu nustatomos būtinosios atsakomybės sąlygos: neteisėta veika, dėl neteisėtos veikos patirta neturtinė žala, priežastinis neteisėtos veikos ir neturtinės žalos ryšys, kaltė. Nors reikalavimas pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu ir reikalavimas atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą yra susiję (tiek vienu, tiek kitu atveju ieškovas (darbuotojas) turi įrodyti atsakovo (darbdavio) veiksmų neteisėtumą nutraukiant darbo sutartį), tačiau reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu patenkinimas savaime nelemia ir reikalavimo atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą tenkinimo, ir priešingai – reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas savaime nėra pagrindas atmesti reikalavimą atlyginti neturtinę žalą. Taigi reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas (pavyzdžiui, dėl ieškinio senaties termino pasibaigimo) neatima ieškovui (darbuotojui)

[196]Bagdanskis T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008. P. 243.
[197] Ten pat. P. 244.
[198] LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2002.
[199] LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-162/2005.

teisės įrodinėti, kad darbdavys, atleisdamas jį iš darbo, elgėsi neteisėtai ir kad dėl jo neteisėtų veiksmų darbuotojas patyrė neturtinę žalą[200].

Paminėtina, kad neturtinė žala gali būti atlyginama ir tais atvejais, kai dėl darbo sutarties nutraukimo yra pažeidžiama asmens garbė ir orumas. Tačiau šiuo atveju neturtinės žalos atlyginimui be viso kito yra taikomi CK 2.24 str. numatyti reikalavimai, todėl asmens atsakomybė už neturtinę žalą šiuo pagrindu yra ne sutartinė, o deliktinė atsakomybė.

Nustatant neturtinės žalos dydį, be CK 6.250 str. 2 d. nurodytų, yra reikšmingos darbo santykius apibūdinančios aplinkybės, tokios kaip darbo santykių trukmė, darbuotojo turėtos nuobaudos, taip pat jo teisių pažeidimo aplinkybės ir padariniai, teismo taikytos kitos pažeistų teisių gynimo priemonės, jų pakankamumas, t.y. įvertinti, kaip darbuotojo teisės buvo apgintos taikant neteisėto darbo sutarties nutraukimo teisines pasekmes ir kt. [201] Taigi, apibendrinant mūsų aptartas LAT bylas dėl neturtinės žalos atlyginimo dėl neteisėto atleidimo, neteisėto drausminių nuobaudų paskyrimo, dalykinės reputacijos pabloginimo ir kt. pastebėtina, kad neturtinės žalos atlyginimas buvo nuo 500 Lt iki 2000 Lt. Pavyzdžiui, LAT teisėjų kolegijos vertinimu, neteisėtas drausminės nuobaudos paskyrimas, neteisėtas prastovos paskelbimas ir su tuo susijęs darbo užmokesčio neišmokėjimas turėjo neigiamos įtakos ieškovės reputacijai, emocinei ir dvasinei būklei, sukėlė jai nepatogumų, todėl yra pagrindas pripažinti, kad šiais veiksmais ieškovei padaryta neturtinė žala. Įvertinus šių pažeidimų pobūdį, ir atsižvelgiant į tai, kad ieškovės teisių pažeidimas buvo nuolatinio pobūdžio, nuspręsta, kad yra pagrindas ieškovei priteisti 2000 Lt neturtinės žalos atlyginimą[202]. Kitoje byloje, sumažindamas žemesnių instancijų teismų priteistą neturtinės žalos atlyginimą nuo 2000 Lt iki 1000 Lt, LAT pabrėžė, kad ieškovui neturtinė žala kilo ne dėl neteisėto atleidimo iš darbo, o dėl darbdavio netinkamo darbo sutarties nutraukimo įforminimo ir su tuo susijusių aplinkybių, todėl į tai turi būti atsižvelgta nustatant kompensacijos dydį[203]. Analogiškai, atsižvelgdamas į tai, kad ieškovės darbo pas atsakovą trukmė buvo nedidelė, jai priteistos dėl darbo teisių pažeidimo negautos pajamos, LAT kolegija kitoje byloje ieškovei priteistinos žalo dydį sumažino nuo 2000 Lt iki 500 Lt[204]. Kitoje byloje LAT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju darbuotojas dėl darbdavio veiksmų patyrė nepatogumų, emocinį sukrėtimą, nes darbdavys jį atleido iš darbo kaip asmenį, kuris pažeidė darbo sutartimi prisiimtus įsipareigojimus, nors byloje nustatyta,

[200] LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-37/2009.
[201] LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-351/2006; LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m.spalio13 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-416/2009.
[202] LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-164/2005.
[203] LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-464/2009.
[204] LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 22 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-351/2006.

kad darbo sutartį ir darbo įstatymus pažeidė darbdavys, todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai priteisė ieškovui 1000 Lt neturtinei žalai atlyginti.[205]

Analizuojant DK 250 str. akivaizdu, kad neturtinė žala darbuotojo veiksmais ar neveikimu gali būti padaroma ir darbdaviui. Darbdaviui esant fiziniam asmeniui neturtinė žala gali būti padaroma, kai darbuotojas tyčia neatlieka ar netinkamai atlieka savo pareigas, pavyzdžiui, gavęs nurodymą atlikti darbą skubiai, tyčia dirba lėtai, neskubėdamas, ir sukelia darbdaviui išgyvenimų dėl įsipareigojimų tretiesiems asmenims vykdymo ir pan.[206] Darbdaviui tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui taip pat gali būti padaroma neturtinė žala dėl dalykinės reputacijos pabloginimo, kuri yra atlyginama taikant deliktinę atsakomybę.

Taigi apibendrinant aptartą neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimą pažymėtina, kad Lietuvos įstatymai numato vos kelis atvejus, kai tokia žala yra galima. Neturtinė žala, pažeidus sutartinius santykius, yra atlyginama viešo susitarimo tuoktis atveju vienai iš susitarimo šalių be pagrindo atsisakius sudaryti santuoką (CK 3.11 str.); santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės atveju (CK 3.70 str. 2 d.); netinkamo turizmo paslaugų sutarties vykdymo atveju, kai neišsipildo turisto pagrįsti ir protingi lūkesčiai, dėl ko jis lieka nepatenkintas kelione (CK 6.754 str. 5 d.); neturtinę žalą patyrus darbo santykiuose (DK 250 str.).

Neturtinė žala visada yra atlyginama, kai ji padaroma dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar gyvybei, nepriklausomai nuo to, ar šalis sieja sutartiniai santykiai, taip pat pažeidus diskriminavimo draudimo principą ir kitais įstatyme numatytais atvejais.

Pažymėtina, kad neturtinės žalos atlyginimas yra bendrieji nuostoliai, kurių dydį nustato teismas. Todėl kreditorius privalo įrodyti nuostolių dydį, pagrįsdamas kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų. Kriterijai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant neturtinės žalos dydį yra nurodyti CK 6.250 str. 2 d., tačiau teismams yra keliama pareiga kiekvienu atveju išskirti bylai turinčias reikšmės aplinkybes. Iš šiame skyriuje aptartos teismų praktikos matyti, kad CK 3.70 str. 2 d. atveju teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį yra linkę atsižvelgti į smurto prieš kitą sutuoktinį vartojimo tęstinumą, aplinkybes, dėl kurių santuoka iširo, santuokos trukmę ir šalių turtinę padėtį, išgyvenimus dėl kito sutuoktinio veiksmų ir kt. CK 6.754 str. 5 d. atveju be CK 6.250 str. 2 d. nurodytų kriterijų teismai kaip svarbias aplinkybes, pagal kurias nustato atlygintinos neturtinės žalos dydį, nurodo negalėjimą normaliai ilsėtis, keliauti su ekskursijomis, netinkamas apgyvendinimo sąlygas ir kt. Darbo santykių atveju nustatant atlygintinos

[205] LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-195/2008.
[206] Bagdanskis T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008. P.267.

neturtinės žalos dydį atsižvelgtina į darbo santykių trukmę, darbuotojo turėtas nuobaudas, taip pat jo teisių pažeidimo aplinkybes ir padarinius, teismo taikytas kitas pažeistų teisių gynimo priemones, jų pakankamumą, t.y. įvertinimą, kaip darbuotojo teisės buvo apgintos taikant neteisėto darbo sutarties nutraukimo teisines pasekmes ir kt.

Neturtinės žalos dydžio nustatymas Lietuvoje yra fakto klausimas, todėl kritikuotina LAT tendencija tam tikrų bylų atveju nustatyti neturtinės žalos konkretų dydį, kadangi tai nepatenka į kasacinės instancijos funkcijas.

Atkreiptinas dėmesys, kad CK 6.754 str. 5 d. yra įtvirtintas maksimalus atlygintinos neturtinės žalos dydis. Tokia įstatymo leidėjo pozicija yra nevienareikšmė, kadangi gali sukelti dvejopas pasekmes. Visų pirma, teismo dispozicija apribojama įstatymo leidėjo numatyta pinigine skale, taip galimai sudarant trukdžius individualaus asmens patirtų neigiamų išgyvenimų įvertinimui bei iškeliant aukštus reikalavimus neigiamų išgyvenimų ir pasekmių laipsniui. Iš kitos pusės, toks maksimalios ribos nustatymas galimai palengvina teismo darbą ta prasme, kad yra lengviau nustatyti neturtinės žalos dydį, jį tiesiogiai siejant su kelionės kainos kriterijumi.

Akivaizdu, kad Lietuvos teisiniame reglamentavime nėra užtikrinamas pakankamai platus asmens neturtinių teisių gynimas, pažeidus sutartinius teisinius santykius. Mūsų nuomone, sektini užsienio šalių teismų praktikos pavyzdžiai dėl neturtinės žalos atlyginimo pažeidus asmens neturtinį interesą bei su jo įgyvendinimu siejamas sutarties šalių teises ir pareigas (sutarties objektas) bei dėl neturtinės žalos atlyginimo sužalojus ar sunaikinus vienai iš šalių ypatingai didelę reikšmę turintį sutarties dalyką, t.y. daiktą (ši norma ypač aktuali, kai sutartis sudaroma dėl mylimų naminių gyvūnų ir pan.).

Darytina išvada, kad toks siauras neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas neatitinka šiame darbe aptartų tarptautinių dokumentų bei šiuolaikinių neturtinės žalos atlyginimo tendencijų. Būtent dėl šių priežasčių bei siekiant visapusiškos sutarties šalių interesų apsaugos, Lietuvoje egzistuojantis neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas yra keistinas atsisakant ribojimo atlyginti neturtinę žalą tik įstatymo numatytais atvejais.

IŠVADOS

Atlikus mokslinį tyrimą šiame darbe **pasitvirtino hipotezė**, kad neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose leistinumą sąlygoja specifinis sutartinių santykių subjektas, dalykas ir objektas. Iškelti magistro darbo tikslai ir uždaviniai yra pasiekti, ką patvirtina padarytos tyrimo išvados:

1. Neturtinės žalos samprata bei sąvoka yra nustatomos kiekvienos valstybės įstatymo leidėjo valia, teismų praktika bei teisės doktrina. Neturtinės žalos sąvoka yra universali tiek delikto, tiek sutartinių santykių pažeidimo atveju, tačiau yra skirtingos jo atsiradimo bei atlyginimo sąlygos.
2. Neturtinė žala sutartiniuose santykiuose yra teismo pinigais įvertintas neigiamas sutarties pažeidimu padaromas poveikis asmeninėms neturtinėms vertybėms, siejamas su sutarties dalyko ar sutarties objekto pažeidimu, galintis pasireikšti dvasiniais išgyvenimais, nepatogumais, dvasiniu sukrėtimu, emocine depresija, pažeminimu ir kt. bei sukeliantis neigiamas pasekmes vienai iš sutarties šalių, o įstatymai ar teismų praktika numato sutartinės atsakomybės taikymą ir pareigą atlyginti dėl tokio neigiamo poveikio kilusią žalą.
3. Sutarčių teisės principai nedraudžia neturtinės žalos, kylančios iš sutartinių santykių atlyginimo *per se*, tačiau esant reglamentavimui, numatančiam, kad neturtinė žala gali būti atlyginama tik išimtinai įstatyme numatytais atvejais, įstatymo imperatyviomis normomis yra ribojamas sutarties laisvės principas, o, kartu, ir šalių laisvė susitarti dėl neturtinės žalos atlyginimo, kaip sutartinės atsakomybės formos.
4. Neturtinės žalos atlyginimo kaip sutartinės atsakomybės taikymas priklauso nuo konkrečioje valstybėje egzistuojančio neturtinės žalos reglamentavimo bei sutarties sampratos. Neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose gali būti taikomas kaip sutartinė atsakomybė kai egzistuoja visos civilinei atsakomybei būtinos sąlygos, o, tam tikrais atvejais, būtina teisės norma, numatanti galimybę konkrečių sutartinių santykių pažeidimo atveju reikalauti neturtinės žalos atlyginimo.
5. Visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas neturtinės žalos atlyginimo atveju yra nevienareikšmis. Visiško nuostolių atlyginimo principas turi būti taikomas visa apimtimi, kaip numatantis atlygintinos žalos rūšį, tačiau šio principo taikymas tiksliai apskaičiuotų nuostolių aspektu yra reliatyvus dėl sudėtingumo neturtinę žalą objektyviai įvertinti pinigais.

6. Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimas yra grindžiamas tokiomis priežastimis kaip komercinės sutarties esmės koncepcija, ribotos galimybės numatyti neturtinės žalos atsiradimą bei sutarties šalies neturtinės žalos kilimo rizikos prisiėmimo koncepcija, baimė „atverti duris“ nepagrįstiems ieškiniams bei sudaryti galimybę nukentėjusiajai sutarties šaliai be pagrindo pasipelnyti bei sudėtingumas nustatant neturtinės žalos dydį. Tačiau visos šios priežastys teisiškai nėra pakankamai pagrįstos, kad sudarytų galimybę neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimui ar draudimui.
7. Atlikus analizę nustatyta, kad tarptautiniai dokumentai, Europos Sąjungos teisės aktai bei Europos teisės mokslininkai palankiai vertina neturtinės žalos atlyginimo galimybę sutartiniuose santykiuose ir neturtinę žalą išskiria kaip vieną iš galimos atlygintinos žalos formų, kuri yra lygiavertė kitoms žalos rūšims.
8. Apžvelgtus darbe nagrinėtų skirtingų užsienio valstybių praktiką nustatyta, kad nei vienoje iš jų netaikomas absoliutus neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose draudimas. Europos Sąjungos valstybėse pastebimas padidėjęs sutarčių ir deliktų teisės harmonizavimo laipsnis neturtinės žalos atlyginimo aspektu, taip, iš esmės, tikėtina, palengva einant neturtinės žalos atlyginimo ribojimo tik įstatymu numatytais atvejais atsisakymo link.
9. Atvejai, kada iš sutartinių santykių pažeidimo kyla atlygintina neturtinė žala yra siejami su sutartimi numatyto neturtinio intereso įgyvendinimu, šaliai ypatingą reikšmę turinčio sutarties dalyko apsauga, vartotojo sutarčiai suteikiamos subjektyvios vertės užtikrinimo ir kt. Taigi sutartiniai santykiai, iš kurių kyla atlygintina neturtinė žala, pasižymi: specifiniu subjektu (vartotojų sutarčių atvejais sutarčiai gali būti suteikiama subjektyvi „pridėtinė vertė“ arba „vartotojo perviršis“), specifiniu sutarties objektu (kai sutartis sudaroma dėl neturtinių interesų įgyvendinimo) arba specifiniu sutarties dalyku (kuomet sutarties dalykas, dažniausiai individuliais požymiais apibūdinamas daiktas, vienai iš sutarties šalių turi ypatingą vertę). Neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose galimybei nereikalautina visų šių išvardintų kriterijų visuma, pakanka vieno iš jų egzistavimo fakto ir (arba) kitų nacionalinės teisės reglamentavime numatytų reikalavimų atitikimo.
10. Lietuvos įstatymai numato vos kelis atvejus, kai yra galimas neturtinės žalos atlyginimas sutartiniuose santykiuose. Neturtinė žala, pažeidus sutartinius santykius, yra atlyginama viešo susitarimo tuoktis atveju vienai iš susitarimo šalių be pagrindo atsisakius sudaryti santuoką (CK 3.11 str.); santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės atveju (CK 3.70 str. 2 d.); netinkamo turizmo paslaugų sutarties vykdymo atveju, kai neišsipildo turisto

pagrįsti ir protingi lūkesčiai, dėl ko jis lieka nepatenkintas kelione (CK 6.754 str. 5 d.); neturtinę žalą padarius darbo santykiuose (DK 250 str.).

11. LR CK 6.754 str. 5 d. įtvirtina maksimalų atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tokia įstatymo leidėjo pozicija vertintina nevienareikšmiškai, kadangi teismo dispozicija apribojama įstatymo leidėjo numatyta pinigine skale, taip galimai sudarant trukdžius individualaus asmens patirtų neigiamų išgyvenimų įvertinimui bei iškeliant aukštus reikalavimus neigiamų išgyvenimų ir pasekmių laipsniui. Kita vertus, toks maksimalios ribos nustatymas galimai palengvina teismo darbą ta prasme, kad yra lengviau nustatyti neturtinės žalos dydį, jį tiesiogiai siejant su kelionės kainos kriterijumi.
12. Nustatyta, kad ypatingai siauras neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas Lietuvoje neatitinka šiame darbe aptartų tarptautinių dokumentų bei šiuolaikinių neturtinės žalos atlyginimo tendencijų. Būtent dėl šių priežasčių bei siekiant visapusiškos sutarties šalių interesų apsaugos, Lietuvoje egzistuojantis neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas yra keistinas atsisakant ribojimo atlyginti neturtinę žalą tik įstatymo numatytais atvejais.

PASIŪLYMAI

Atlikus mokslinį tyrimą ir įvertinus esamą situaciją nacionaliniame reglamentavime ir teismų praktikoje bei apžvelgus užsienio valstybių pavyzdžius, suformuoti pasiūlymai:

1. Remiantis tarptautiniuose dokumentuose, teisės aktuose bei Europos teisės mokslininkų pasiūlymuose pateikta pozicija dėl neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose neribojimo, būtų pagrįsta Lietuvos teisės sistemoje neturtinės žalos atlyginimui taikyti bendruosius sutartinės atsakomybės principus bei sąlygas, atsisakant nepagrįsto neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ribojimo išimtinai įstatyme numatytais atvejais.
2. Atsižvelgiant į tarptautines neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose atlyginimo tendencijas, būtinybę adekvačiai ginti sutarties šalių interesus ir lūkesčius, tinkamą *pacta sunt servanda* principo įgyvendinimą, **įstatymų leidėjui** siūloma:

   a) pakeisti esamą reglamentavimą bei atsisakyti neturtinės žalos atlyginimo galimybių ribojimo įstatyme numatytais atvejais, LR CK 6.250 str. 2 d. išdėstant taip: *„Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.“*;

   b) atitinkamai išplėsti sutartinės atsakomybės, įskaitant neturtinės žalos atlyginimo, taikymą vartojimo bei kitų sutarčių ir iš jų pažeidimo kylančių pasekmių atveju.
3. Pažymint, kad Lietuvoje neturtinės žalos dydžio nustatymas yra fakto klausimas **Lietuvos Aukščiausiajam Teismui** siūloma atsisakyti kritikuotinos praktikos nustatyti neturtinės žalos dydį bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje metu, kadangi tai nepatenka į įstatymų leidėjo nustatytas kasacinės instancijos teismo funkcijas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1976 m. vasario 9 d. Tarybos direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.
2. 1990 m. birželio 13 d. Tarybos direktyva 90/314/EEB dėl kelionių, atostogų ir organizuotų išvykų paketų.
3. 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės.
4. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

5. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, 36-1340.
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

Europos valstybių teisės aktai

10. Austrijos civilinis kodeksas (AGBG- Algemeines Bürgeliches Gesetzbuch) (vom 1. Juni 1811) // < *http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm* >.
11. Belgijos civilinis kodeksas (Code Civil Belge) // < *http://www.2747.com/2747/law/civil/code/2007/belgique.html*>.
12. Ispanijos civilinis kodeksas// <*http://civil.udg.es/normacivil/estatal/CC/INDEXCC.htm*>.
13. Italijos civilinis kodeksas // <*http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_dictum/codciv/Codciv.htm*>.
14. Olandijos civilinis kodeksas (BW-Burgelijk Wetboek) // <*http://www.wetboek-online.nl/wet/BW.html*>.
15. Prancūzijos civilinis kodeksas (Code Civil). French Civil Code in English // <*http://www.*

lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm>.

16. Vokietijos civilinis kodeksas (BGB- Bürgeliches Gesetzbuch). German Civil Code in English // < *http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/*>.

Kiti dokumentai

1. Draft Common Frame of Reference (DFRC) // <*http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf*>.
2. European Union Consumer Law Compendium // <*http://www.eu-consumer-law.org/consumerstudy_part2b_en.pdf*>.
3. Principles Of European Contract Law // < *http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm*>.
4. Principles of European Tort Law // < *http://civil.udg.edu/tort/Principles/*>.
5. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004 // <*http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004-english.pdf*>.

Specialioji literatūra

6. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006.
7. Applebey G. Contract Law. London: Sweet and Maxwell, 2001.
8. Bagdanskis T. Materialinė atsakomybė darbo teisėje. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
9. Bar Ch., Drobnig U.The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe : a Comparative Study. München: Sellier. European Law Publishers, 2004.
10. Beale H. Remedies for breach of contract. London: Sweet & Maxwell, 1980.
11. Beale H., Kötz H., Hartkamp H. Cases Materials and Text on Contract Law. Oxford: Hart Publishing, 2002.
12. Beale H. Chitty on contracts. London : Sweet & Maxwell, 2004.
13. Beale H., Kötz H., Hartkamp H. ir kt. Contract Law. Oxford, Portland (Oregon): Hart Publishing, 2002.
14. Beatson J. Anson‘s Law of Contract. 28th edition. Oxford: Oxford University Press, 2002.
15. Burrows A. A Casebook on Contract. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2007.

16. Busch D., Hondius E., Kooten H.J. ir kt. The Principles of European Contract Law and Dutch Law. A commentary. Nijmegen : Ars Acqui Libri, 2002.
17. Chen-Wishart M. Contract Law. Oxford ; New York (N.Y.) : Oxford University Press, 2008.
18. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
19. Cohen N., McKendrick E. Comparative Remedies for Breach of Contract. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005.
20. Cohen R., O'Byrne S. Cry Me a River: Recovery of Mental Distress Damage in a Breach of Contract Action- A North American Perspective // American Business Law Journal. 2005, Vol. 42, Nr. 1-6.
21. Collins H. The Law of Contract. 4th edition. East Kilbride: Thomson Litho Ltd, 2003.
22. Enonchong N. Breach of Contract and Damages for Mental Distress // Oxford journal of Legal Sudies.1996, Volume 16, Nr.4.
23. Frey R.G., Morris C.W. Liability and Responsibility. Essays in law and morals. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
24. Graham Tebbe C. Damages: Mental Suffering Arising from Breach of Contract // California Law Review. 1961, vol 49.
25. Heijden P.F. van der, Slooten J.M. van, Verhulp E. Arbeidsrecht: Text & Comentaar. Deventer: Kluwer, 2006.
26. Hesselink M.W.,Vries G.J.P. Principles of European Contract Law. Deventer: Kluwer, 2001.
27. Jackson B.S. Injured Feelings Resulting from Breach of Contract // International and Comparative Law Quarterly. 1977, Vol. 26, Nr. 3.
28. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.- V. 2005.
29. Keenan D. Law for business. Glasgow: Bell &Bain Limited, 2006.
30. Koziol H., Steininger B. C. European Tort Law 2004. Tort and Insurance Law Yearbook. Springer, 2005.
31. Lietuvos republikos civilinio kodekso komentaras. Kn.6: Prievolių teisė, t.1. Mikelėnas V. Vilnius: Justitia, 2003.
32. MacQueen H. L., Zimmermann R. European Contract Law: Scots and South African Perspectives. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006.
33. McGregor H. McGregor on Damages. London: Sweet & Maxwell, 2003.

34. Magnus U. The Reform of German Tort Law // <*http://www.indret.com/pdf/127_en.pdf*>.
35. Melnitzer J. Legal distress: Canada's High Court green-lights mental distress awards in contract disputes // InsideCounsel. 2006, Nr.9.
36. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
37. Mikelėnas V. Civilinis procesas. II dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
38. Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
39. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // Justitia. 1998, Nr. 2-3.
40. Mullany N.J., Handford P.R. Tort liability for psychiatric damage: the law of "Nervous Shock". Sydney: LBC Information services: Sweet & Maxwell, 2000.
41. Nossal S. Recovery in Contract of Damages for Mental Distress // Honkong Law Journal volume 26 of 1996.
42. O'Byrne S. K. Damages for Mental Distress and Other Intangible Loss in a Breach of Contract Action // Dalhousie Law Journal. 2005, vol. 28, Nr. 1.
43. Pace International Law Review. Review Of The Convention On Contracts For The International Sale Of Goods (cisg): 2003-2004. München: Sellier European Law Publishers, 2005.
44. Rochester L. Non-pecuniary Damage for Breach of a Construction Contract // <*www.glaholt.com/publications/Articles/ newpublished/025.pdf*>.
45. Rogers W.V.H. Damages fo Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective. European Center on Tort and Insurance Law. Vienna; New York: Springer, 2001.
46. Rudzinskas A. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
47. Stone R., Cunnington R. Text, cases and materials on contract law. London; New York (N.Y.): Routledge Cavendish: Taylor &Francis Group, 2007.
48. Stone R. The Modern Law of Contract. London: Cavendish Publishing Limited, 2005.
49. The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
50. Turner C. Unlocking Contract Law. 2nd edition. London : Hodder Arnold, 2007.
51. Williams K. The contract of employment // Industrial Law Journal. 1976, Nr. 5.
52. Zekoll J., Reimann M. Introduction to German Law. The Hague: Kluwer Law international, 2005.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 "Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo" 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui".
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija), 7 dalies atitikties atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai".

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys

55. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 15 d. nutartis byloje *G. B. v. UAB "Lietuvos rytas"* Nr. 3K-3-90/2003.
56. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis byloje *T. G. v. R. Š.* Nr. 3K-7-294/2003.
57. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis byloje *N. Ž. v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus troleibusai"* Nr. 3K-3-371/2003.
58. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 6 d. nutartis byloje *G. V. J. v. UAB "Novaturas"* Nr. 3K-3-524/2004.
59. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis byloje *G. L. v. A. L.* Nr. 3K-3-580/2004.
60. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 7 d. nutartis byloje *V. K. v. UAB "Gedimex"* Nr. 3K-3-162/ 2005.
61. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 9 d. nutartis byloje *A. K. v. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų departamento Kūno kultūros ir sporto skyriaus sporto mokyklos ,,Marva"* Nr. 3K-3-164/2005.
62. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 16 d. nutartis byloje *A. D. v. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija* Nr. 3K-3-152/2005.

63. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis byloje *J. Z. v. VŠĮ "Marijampolės ligoninė"* Nr. 3K-7-255/2005.
64. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 4 d. nutartis byloje *A.K. v. AB „Vievio paukštynas"* Nr. 3K-3-10/2006.
65. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 8 d. nutartis byloje *E. D. v. P. D.* Nr. 3K-3-175/2006.
66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 22 d. nutartis byloje *G. K. v. UAB „Baltijos parkai"* Nr. 3K-3-351/2006.
67. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis byloje *A. Ž. v. UAB „Ranga IV"* Nr. 3K-3-450/2006.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 23 d. nutartis byloje *G. K. v. V. K.* Nr. 3K-3-140/2007.
69. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 27 d. nutartis byloje *V. S. v. Lietuvos kariuomenė* Nr. 3K-3-204/2007.
70. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis byloje *S. B. v. R. B.* Nr. 3K-3-177/2007.
71. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis byloje *Ž. V. v. J. V.* Nr. 3K-3-220/2007.
72. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 20 d. nutartis byloje *R. B. v. A. B.* Nr.3K-3-128/2008.
73. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis byloje *V. K. v. UAB „Trikampis žiedas"* Nr. 3K-3-195/2008.
74. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 18 d. nutartis byloje *B. Š., D. Š. v. UAB „Tez tour"* Nr. 3K-3-386/2008.
75. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis byloje *O. R. v. G. R.* Nr. 3K-3-415/2008.
76. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis byloje *B. T. v. Ukmergės nestacionarių socialinių paslaugų centras* Nr. 3K-3-37/2009.
77. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis byloje *S. R. ir V. R. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos* Nr. 3K-3-314/2009.
78. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 13 d. nutartis byloje *N. V.-K. v. Vilniaus universiteto Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas* Nr. 3K-3-416/2009.

79. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis byloje *M. P. v. UAB „Vevira“* Nr. 3K-3-464/2009.
80. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis byloje *D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“* Nr. 3K-3-544/2009.

Lietuvos Apygardos teismų praktika

81. Kauno apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje *G. A. M. v. Z. M.* Nr. 2A-975-109/2009.
82. Vilniaus apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 18 d. nutartis byloje *V. P., R. P., G. P., I. P., S. B. ir A. B. v. UAB „Tez Tour“* Nr. 2A-991-611/2009.
83. Klaipėdos apygardos teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 22 d.nutartis byloje *T. K., G. K., G. M., R. M., V. K., I. L., M. V., V. V. v. UAB „Novaturas“* Nr. 2A-841-253/2009.

Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika

84. EBTT 1992 m. birželio 17 d. sprendimas byloje *Jakob Handte & Co. GmbH v Traitements Mécano-chimiques des Surfaces SA,* Nr. C-26/91.
85. EBTT 2002 m. kovo 12 d. sprendimas byloje *Simone Leitner v TUI Deutschland GmbH & Co KG,* Nr. C-168/00.

SANTRAUKA

Darbo tema- neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose ypatumai.

Neturtinės žalos atlyginimas, kaip vienas iš neturtinių vertybių gynimo būdų, Lietuvos įstatymuose įtvirtintas neseniai, o jo taikymas, ypač sutartinių santykių atveju, yra ypatingai siauro pobūdžio, kas gali sukelti nemažai problemų sutarties šalims. Autorė analizuoja neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose sampratą, jos sąveiką su sutarčių teisės principais, neturtinę žalą kaip sutartinę atsakomybę bei iš neturtinės žalos atlyginimo kaip sutartinės atsakomybės formos ribojimo kylančias problemas. Darbe nagrinėjamas neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose teisinis reglamentavimas Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių teisės aktuose, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje bei tarptautiniuose dokumentuose, Europos sąjungos teisės aktuose.

Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjama neturtinės žalos sutartiniuose santykiuose samprata, neturtinės žalos atlyginimo ir sutartinių santykių santykis: atskleidžiama neturtinės žalos atlyginimo ir sutarčių teisės principų, sutarties sampratos, sutarties dalyko ir objekto sąveika, neturtinės žalos atlyginimas analizuojamas kaip sutartinė atsakomybė. Antrajame skyriuje nagrinėjamas neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose išimtinumas bei jo priežastys, neturtinės žalos atlyginimo sutartiniuose santykiuose reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose bei teisės aktuose, skirtingų užsienio šalių ir Lietuvos teisės aktuose, teismų praktikoje bei teisės doktrinoje.

Pagrindinės sąvokos: neturtinė žala, sutartiniai santykiai, sutartinė atsakomybė, sutarties pažeidimas, neturtinės vertybės, neturtinės žalos atlyginimas.

SUMMARY

Research topic- The features of compensation for non-pecuniary damage in contractual relations.

Compensation for non-pecuniary damage is quite a new manner of protection of non-pecuniary interest in Lithuania, which narrow application in contractual relations can create many problems for the parties of the contract. The author analyses the concept of non-pecuniary damage in contractual relations, it‘s interaction with the principles of contract law, compensation for non-pecuniary damage as contractual liability and problems arising from these matters. This research examines regulations of compensation for non-pecuniary damage in international documents and laws, laws, court practice and law doctrine of different countries, including Lithuania.

The first chapter analyses the concept of non-pecuniary damage in contractual relations, the interaction between non-pecuniary damage and contractual relations: it reveals the interaction

between non-pecuniary damage and the principles of contract law, concept and object of the contract, compensation for non-pecuniary damage as contractual liability. The second chapter reveals the limitation of the recovery of non-pecuniary damage in contractual relations and the reasons for this limitation. The chapter also analyses regulations of compensation for non-pecuniary damage in contractual relations in international documents and laws, national laws, court practice and law doctrine in different countries and Lithuania.

Key words: non-pecuniary damage, contractual relations, contractual liability, breach of contract, non-pecuniary interest, recovery of non-pecuniary damage.